

T-Kit käsiraamat

Sotsiaalne kaasatus

„T-Kit käsiraamatute sarja eestikeelsed tõlked on valminud Euroopa Nõukogu ja Euroopa Komisjoni noorsootöölase koolituse partnerlusprogrammi loal, Sihtasutus Archimedes Euroopa Noored Eesti büroo korraldusel ja vastutusel. Samas ei pruugi käsiraamatud oma sisus väljendada Euroopa Noored Eesti büroo seisukohti.“

Haridus- ja Teadusministeerium

Hea lugeja

Kuivõrd noorsootöös asetleidva kvaliteet ehk see, kui häid tingimusi suudetakse noorele luua isiksuslikuks ja sotsiaalseks arenguks läbi uute teadmiste ja oskuste omandamise mitte-formaalse õppimise keskkonnas, sõltub suuresti noorsootöötajate professionaalsusest, on oluline igakülgsest panustada nimetatud erialaspetsialistide mitte-formaalse õppimise alase teadlikkuse tõusu ning vajalike kompetentside arendamisse.

Eelöeldust tulenevalt on mul siiralt hea meel, et Euroopa Noored Eesti büroo koostöös EV Haridus- ja Teadusministeeriumiga on leidnud võimaluse toetada Eesti noorsootöö kvaliteedi arengut muuhulgas käesolevate käsiraamatute seeria toomise kaudu Eestis noorsootööga tegelevate, kuid ka laiemalt haridusvaldkonnas ja kolmandas sektoris aktiivselt tegutsevate inimesteni.

Käesolevate käsiraamatute seeria näol on tegemist mujal Euroopas hästi vastuvõetud ning juba mitmeid aastaid erinevate noorsootöös oluliste teemade mõtestamisel ning noortega käsitlemisel aktiivset kasutust leidnud praktiliste abilistega, mis annavad nii laiapõhjalisi teemakohaseid teoreetilisi teadmisi kui praktilisi tegutsemissuundi meetodite ning nõuannete näol.

Viie aasta jooksul on Euroopas välja antud üheksa käsiraamatut, millest eestikeelset trükivalgust näevad esialgu seitse, Eesti noorsootöö konteksti arvestades ehk kõige olulisemat väljaannet: Projektijuhtimine, Organisatsiooni juhtimine, Kultuuridevaheline õppimine, Rahvusvaheline vabatahtlik teenistus, Sotsiaalne kaasatus, Euroopa kodanikuks olemine, Koolitamise alused.

Kõnealuse perioodi jooksul ilmunud käsiraamatud peegeldavad hästi viimasel viiel aastal Euroopas ja Eestis asetleidnud arenguid nii noorsootöös kui ühiskonnas laiemalt ning on iseäranis seotud erinevate Euroopa noorsootöö verstaapstidega, nagu seda on näiteks Euroopa suurim noortele suunatud programm Euroopa Noored (YOUTH 2000-2006).

Loodan väga, et nende käsiraamatute abil leiate koos noortega tee oluliste teemade käsitlemiseni looval ning harival moel!

Reet Kost

Euroopa Noored Eesti büroo juhataja

Noorsootöö alusdokumentide areng Eestis on jõudnud tasemeni, kuhu on jõudnud vähesed riigid: Noorsootöö seadus õigusliku alusena kehtib juba üle 5 aasta, õige pea valmib ka Noortepoliitika ja noorsootöö strateegia 2006-2012, mis sisaldab Eesti noorsootöö kontseptsiooni ja Eesti noorsootöö arengukava aastaiks 2001-2004 edasiarendusi, seab uusi sihte ja määratleb sidusvaldkondade kokkupuutepunktid. Sama tee on ees ka noorsootöötaja teadmiste ja oskuste määratlemisel.

2002. aastal valmis Noorsootöö kutseala kirjeldus koos eetika põhiteesidega ja noorsootöö kutseala ametiloend. Loogiliseks jätkuks neile on kavandatud noorsootöötaja kutsestandard, mille loomisel tuginetakse lisaks eelnevatele ka noorsootöölase koolituse valdkonna uuringule „Pädevused ja pädevuste arendamine noorsootöö valdkonnas: Eesti noorsootöötajate professionaalne taust“, eesmärgiga määratleda kutsealal töötavatele spetsialistidele ehk noorsootöötajatele vajalikud pädevused.

Käesoleval aastal valminud uuring toob välja fakti, et noorsootöötajad tegutsevad sageli paralleelselt mitmel ametikohal ja erinevates noorsootöö valdkondades, millest tulenevalt on tõusnud vajadus mitmekeelsete teadmiste ja oskuste järele. Kuigi enamik noorsootöötajaid on end viimase 5 aasta jooksul erialaselt täiendanud, on osad neist koolitusest siiski kõrvale jäänud, tõstes takistavate teguritena esile rahaliste ressursside puudust, ajanappust, vähest informatsiooni erinevate täienduskoolitusvõimaluste kohta ja geograafilist kaugust toimuvatest koolitustest.

Arvestades noorsootöö valdkonnas töötajate aktiivsust ja motiveeritust koolitusvõimaluste kasutamisel, on T-kitid kindlasti uus, huvitav ja praktiline materjal täiendavate teadmiste omandamisel kõigile, kelle elus on koht noorusel. T-kittide puhul ei saa takistuseks ka ükski loetletud tegurist, mis enesetäiendust seni segasid – lisaks paberikandjal versioonile saavad need kõigile kättesaadavaks ka elektrooniliselt võrgukeskkonnas: igaüks võib nende lugemiseks ise planeerida aja, koha ja kaaslased.

T-kitid aitavad astuda edasi – haarakem siis võimalusest!

Head lugemist soovides

Haridus- ja Teadusministeeriumi noorteosakond

Tere tulemast T-kit käsiraamatute sarja!

Nii mõnigi teist on ilmselt mõelnud, mida võiks tähendada inglise keeles käsiraamatut tähistav sõna T-kit? Me pakume sellele vähemalt kahte seletust. Esimene on lihtne: see on lühend koolitusmaterjalide komplekti ingliskeelsest täisnimetusest training kit. Teine variant seostub eeskätt hääldusega, mis meenutab ingliskeelset sõna ticket (eesti k pilett) – see on dokument, mida on vaja reisile minnes. Seetõttu hoiabki väike tegelane Spiffy käsiraamatu kaanel käes rongipiletit, et reisida uusi ideid avastama. Meie kujutluses on käsiraamat vahend, millest on abi meie kõigi töös. Eeskätt on see mõeldud noorsootöötajatele ja noorte koolitajatele nii teoreetiliseks kui ka praktiliseks abivahendiks töös noorte inimestega.

Käsiraamatute sari on valminud erineva kultuuri-, ameti- ja organisatsioonilise taustaga inimeste ühise aastapikkuse jõupingutuse tulemusena. Noorte koolitajad, noortejuhid vabaihendustest ja elukutselised kirjanikud on teinud koostööd, et koostada kvaliteetsed käsiraamatud, mis käsitleksid sihtrühma vajadusi, arvestades samas, et erinevates Euroopa paikades lähenetakse temadele erinevalt.

Käsiraamatud on valminud Euroopa Komisjoni ja Euroopa Nõukogu partnerluslepingu alusel korraldatava Euroopa noorsootöötajate koolitusprogrammi raames. Lisaks käsiraamatutele on nende kahe institutsiooni koostöö andnud tulemusi ka muudes valdkondades, nagu koolituskursused, ajakiri Coyote ja dünaamiline veebilehekülg.

Kui soovite lisateavet partnerluse arengusuundadest (teave uute publikatsioonide, koolituskursuste kohta jne) või alla laadida käsiraamatute elektroonilisi versioone, külastage partnerluse kodulehekülge aadressil www.training-youth.net.

Euroopa Nõukogu kirjastus
F-67075 Strasbourg Cedex
© Euroopa Nõukogu ja Euroopa Komisjon, juuni 2003
ISBN 92-871-5229-2

Selle väljaande materjalide kopeerimine on lubatud ainult mittetulunduslikel hariduslikel eesmärkidel tingimusel, et viidatakse algallikale.

Käesolev dokument ei kajasta tingimata Euroopa Komisjoni või Euroopa Nõukogu, nende liikmesriikide või nende institutsioonidega koostöödtegevate organisatsioonide ametlikke seisukohti.

T-Kit käsiraamatu Sotsiaalne kaasatus eestikeelne versioon:
Sisuline toimetus: Ülly Enn, Doris Tupits (ptk. 8)
ISBN 9985-9613-0-7 T-Kit käsiraamatute sari
ISBN 9985-9613-7-4 T-Kit käsiraamat nr 8 Sotsiaalne kaasatus

T-Kit käsiraamat
Sotsiaalne
kaasatus

Käsiraamatute sarja väljaannete koordineerimine, sisu ja küljendus

Balázs Hidvéghi (*haridusnõunik*)

Sekretariaat

Dianna Osayande (*administratsioon*)

Laetitia Pougary (*veebimeister*)

Käesoleva käsiraamatu toimetaja

Tony Geudens

Kaas ja Spiffy tegelaskuju

The Big Family

Käesoleva käsiraamatu autorid

(*vaata ka viimast lehekülge*)

Tom Croft

Veronique Crolla

Benoît Mida-Briot

Selle käsiraamatu materjali kopeerimine on lubatud ainult mitteärilikele hariduslikele eesmärkidel ja tingimustel, et viidatakse algallikale.

PARTNERSHIP
COUNCIL OF EUROPE & EUROPEAN COMMISSION
TRAINING-YOUTH

Euroopa Nõukogu Peadirektoraat

IV Noorsoo- ja spordidirektoraat

Euroopa Noortekeskus Strasbourgis

30 Rue Pierre de Coubertin

F-67000 Strasbourg, France

Tel: +33-3-8841 2300

Faks: +33-3-8841 2777

Euroopa Noortekeskus Budapestis

Zivatar utca 1-3

H-1024 Budapest, Hungary

Tel: +36-1-2124078

Faks: +36-1-2124076

Euroopa Komisjon

Hariduse ja kultuuri peadirektoraat

Osakond D5: noortepoliitika ja -programmid

Rue de la Loi, 200

B-1049 Brussels, Belgium

Tel: +32-2-295 1100 – Faks: +32-2-299 4158

Sisukord

Eessõna Euroopa institutsioonide poolt	9
1. Sissejuhatus.....	11
1.1 Euroopa tulevik: noored, nende kaasatus ja osalemine.....	11
1.2 Kaasamistöö väärtus ja väljakutsed	12
2. Mõisted.....	15
2.1 Raskused sõnadega.....	15
2.2 Kes on erivajadustega või vähemate võimalustega noored?	16
3. Kuidas jõuda kõikideni	19
3.1 Takistused	19
3.2 Miks noored osalevad?	21
3.3 Motivatsioon.....	23
3.4 Põnevad ettevõtmised.....	25
4. Noored ja nende keskkond	29
4.1 Noored oma kodukohtades (kogukondades).....	29
4.2 Partnerlussuhete loomine	32
4.3 Erinevad töökeskkonnad	38
5. Mitte-formaalne haridus kui vahend kõikide kaasamiseks	39
5.1 Mitte-formaalne versus formaalne haridus ja kutsekoolitus	39
5.2 Noorsootöö erivajadustega või vähemate võimalustega noortega.....	41
6. Kaasamisega seotud noorsootöö praktikas	43
6.1 Eetika	43
6.2 Astmeline lähenemine	44
6.3 Usalduse loomine	46
6.4 Enesehinnangu uurimine	47

---

7. Mõned võimalikud lähenemisviisid.....	51
7.1 Omataoliste/-ealiste koolitus	51
7.2 Lepinguline lähenemine (koostööleping)	53
7.3 Konflikti juhtimine	55
8. Praktiline osa - harjutused	59
8.1 Erivajadustega või vähemate võimalustega noored	60
8.2 Sotsiaalse tõrjutuse tunnetamine	71
8.3 Usalduse ja enesehinnangu loomine	85
8.4 Konflikti juhtimine.....	91
8.5 Partnerlussuhete loomine	98
8.6 Omataoliste/-ealiste koolitus	102
9. Kirjandus.....	107
10. Autoritest	111

Eessõna Euroopa institutsioonide poolt

Euroopa Komisjoni vaatenurk kaasamise küsimuses

Euroopa Komisjon ja programmi Euroopa Noored rahvuslikud bürood tuginevad oma töös dokumendile „Strateegia erivajadustega või vähemate võimalustega noorte kaasamiseks programmi Euroopa Noored raames”. See strateegia töötati välja vastuseks olukorrale, kus paljudel Euroopa noortel puudus võimalus rahvusvahelistes tegevustes osalemiseks, kas siis mitmesuguste erinevate takistuste tõttu või seepärast, et noorsootöötajatel või koolitajatel polnud sihtgrupi aitamiseks piisavat ettevalmistust. Mõiste „erivajadustega või vähemate võimalustega noored” viitab vaid asjaoludele, mis võivad sellise grupi osalemist takistada, see pole mõeldud nimetatud grupi sildistamiseks. Takistavad asjaolud võivad olla sotsiaalmajanduslikku, kultuurilist ja geograafilist laadi või tingitud füüsilisest või vaimsest puudest. Aastaks 2003 tahame me märkimisväärselt suurendada selle sihtgrupi osakaalu programmis Euroopa Noored, seepärast loeme nimetatud suuniflusega projekte prioriteetseteks. Programm Euroopa Noored pakub erivajadustega või vähemate võimalustega noortele palju mitmesuguseid tegevusi, ettevõtmisi ja osalemisvõimalusi, näiteks projekte lühiajalise Euroopa vabatahtliku teenistuse raames (alaprogramm 2) ning noorte enda poolt algatavaid ja läbiviidavaid projekte noorsooalgatuste raames (alaprogramm 3). Lisaks eelpoolmainitule on selliseid noori kaasavate projektide jaoks eraldatud täiendavad rahastamisvõimalused. Kaasamise strateegia eesmärgiks on eelkõige informeerimine, motiveerimine, koolitamine, võrgustike loomine, kaasamisalane koostöö programmi Euroopa Noored rahvuslike büroode vahel, parimate näidete ja kogemuste levitamine ning kvaliteedi monitooring. Lisaks kohaldatakse ka olemasolevaid koolitusvõimalusi (näiteks SALTO-YOUTH keskusi, programmi Euroopa Noored töötajate koolitused ning viimasena, kuid sugugi mitte vähemtähtsana ka siinolevat kaasamisküsimusi käsitlevat koolitusmaterjalide käsiraamatut). Sellel käsiraamatul on kindlasti suur osa üha kaasavama Euroopa kujundamises ning erivajadustega või vähemate võimalustega noorte arengus.

Pierre MAIRESSE

Euroopa Nõukogu vaatenurk muutumise strateegia küsimuses

Kui öelda, et möödunud sajandi 90. aastatel oli Prantsuse revolutsiooni valitsenud ideaalidest üks kaotaja – kas vabadus, võrdsus või vendlus, siis oli selleks kaotajaks kindlasti võrdsus. Postmodernistlik ühiskond väärtustab individualismi ja erinevusi kõrgemalt kui kunagi varem ning solidaarsuse sotsiaalne väärtus tundub olevat mineviku vanamoeline igand. Euroopa Nõukogu kampaania juhtiv hüüdlause võitluses rassismi, antisemitismi, ksenofoobia ja sallimatusega: „KÕIK VÕRDESED – KÕIK ERINEVAD!” pidi tekitama teatud igavese tasakaalu ja katkematu seose võrdsuse ja erinevuse põhimõtete vahele. Kuid see on nüüd tasakaalust välja libisenud ja kaldub hetkel ebavõrdsuse ja erinevuse suunas. See ei avaldu ainult healuriikide ebapiisavast rahastamisest tingitud poliitiliste süsteemide ajutises läbikukkumises, vaid on muutumas uueks võimu legitiimsuseks, mis otseselt ähvardab sotsiaalse ühtekuuluvuse, võrdsuse ja õiglusepõhimõtteid. Sellise arengu tundemärgid on vägagi ilmsed: kõrge tööpuudus, mitmetes riikides võrdsete võimaluste puudumine hariduse omandamisel, aga ka marginaliseerumine, sotsiaalne tõrjutus ja diskrimineerimine, mis puudutavad paljusid noori laienenud Euroopas. Rääkides märkimisväärtest majanduslikest, sotsiaalsetest ja poliitilistest erinevustest Euroopa Nõukogu 45 liikmesriigis, Euroopas on terveid geograafilisi piirkondi, mis on kogu ulatuses marginaliseeritud.

Noortepoliitika tähendab kaasamist ja juurdepääsu. Kui on tagatud kaasamine ja juurdepääs, siis toimivad ka poliitikad ehk tegutsemisviisid. Kui ei, siis mitte. On küll palju põhjusi, millega võiks seletada talumatuid erinevusi Euroopa noorte inimeste sotsiaalsete olukordade ja väljavaadete vahel, alates relvastatud konfliktidest ja lõpetades poliitilise või majandusliku süsteemi muutuste või majanduskriisidega, kuid need pole põhjused selliste Euroopa põhiväärtuste kõrvaleheitmiseks nagu on sotsiaalne õiglus ja võrdsed võimalused. See peaks vaid tähendama, et jõud tuleb koondada võitluseks asjaolude vastu, mille tõttu on niisugused vaenulikud tingimused välja kujunenud. Ometigi ei teki lahendused ootamatult nagu välk selgest taevast. Pärast poliitilist ja sotsiaalset aktsiooni peavad ka noored oma kodukandis andma koos sõprade ja eakaaslastega panuse jõupingutustesse, mis on vajalikud selleks, et nad saaksid elada paremas maailmas. See jõupingutus tähendab osaleda ja olla aktiivne kodanik, see tähendab Euroopa 'hõivamist' ning see tähendab oma hääle kuuldavaks tegemist ja oma huvide propageerimist/kaitsmist. Kõike seda tuleb õppida. Õppimise ja osalemise vahel on väga tugev seos. Käesolev sotsiaalse kaasatuse käsiraamat on kindlasti midagi enam kui üks järjekordne õppevahend, see on üheks muutumise strateegia aluseks.

Peter LAURITZEN

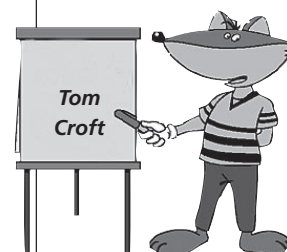

1. Sissejuhatus

1.1 Euroopa tulevik: noored, nende kaasatus ja osalemine

„Euroopa Liit peab muutuma demokraatlikumaks, läbipaistvamaks ja tõhusamaks. Tal tuleb lahendada ka kolm põhilist probleemi: kuidas kaasata kodanikke, seejuures eelkõige noori, Euroopa ülesehitusse ja Euroopa institutsioonidesse ...”

Katkend Laekeni deklaratsioonist (EL Ülemkogu tippkohtumine, Belgia, detsember 2001)

Selle uue aastatuhande koidikul liiguvad Euroopa ja tema kodanikud kiiresti oma ajaloo uue ja otsustava tähise poole, sealhulgas ka Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liit. Euroopa Liidu edasine laienemine ja sellega kaasnevad tohutud poliitilised, majanduslikud ja sotsiaalsed muutused tähendavad uusi ja erilisi väljakutseid kogu Euroopa kontinendi jaoks.

Samas tundub, et Euroopa kodanikud on üha sügavamalt pettunud Euroopa poliitilistes ja administratiivsetes üksustes. Seda „lahususe“ tunnet peetakse ka üheks põhjuseks, miks Euroopa Parlamendi valimistest osavõtt üha langeb ja miks Euroopa edasist integreerumist puudutavatel rahvuslikel referendumitel on antud nii palju „ei“ hääli. Nende tunnete muutmine ning Euroopa institutsioonide ja kodanike vahele silla ehitamine on samuti väga tähtsad ülesanded.

Ometigi kujutavad kõik need väljakutsed Euroopa ja tema kodanike jaoks tohutuid võimalusi. Meil on võimalus ehitada koos rahuarmastavat Euroopat, mis on rajatud inimõiguste austamisele ja kaitsele ning mille uued demokraatia vormid suudavad Euroopa institutsioone tõepoolest Euroopa kodanikele lähemale tuua.

Kõige tähelepanuväärsem on aga see, et tõeliselt ühendatud, rahumeelse ja ausa Euroopa edu võtmeks on just noored ning see fakt on selgelt välja toodud ka Laekeni deklaratsioonis. Noorte osalemise teema kerkimine päevakorda koos teiste prioriteetsete poliitiliste küsimustega peegeldab mõttemallide märkimisväärset arengut ning rõhutab tähtsust, mida Euroopas osutatakse noortepoliitikale ja noorsootööle. Seda suundumust näitavad ka Euroopa Liidu programm Euroopa Noored, noortepoliitika Valge Raamat ja kõik koolitused, mis korraldatakse Euroopa Nõukogu noortekeskuste poolt.

Seega on noored õigustatult kindlustanud endale koha Euroopa poliitilisel kaardil ning nende tähtsus ja roll on tähelepanu keskmesse tõstetud. Kuid mis on sellel kõigil pistmist noorte sotsiaalse kaasamisega noorsootöösse? Seos muutub selgemaks, kui vaadelda lähemalt mõistet „noorte osalemine“.

Arusaamine noorte ühiskonnas osalemisest areneb pidevalt, eriti just nende osalemisest ühiskonna tsiviil- ja poliitilises ülesehituses. Osalemine selles kontekstis tähendab palju enam kui pelgalt konsulteerimist noortega nende elusid mõjutavate ja tulevikku kujundavate muutuste ja algatuste asjus. Meie räägime nende noorte osalemisest, kes tõepoolest esindavad ja moodustavad mingi usaldusväärse läbilõike Euroopa noortest. See viimane viibki meid asja tuumani.

Et ühiskond saaks noorte osalemisest tõepoolest maksimaalset kasu, tuleb anda kõikidele noortele vahendid ja võimalused oma osalemisõiguse kasutamiseks. On äärmiselt oluline, et erivajadustega või vähemate võimalustega noored, kelle jaoks on võimalused reeglina tõepoolest äärmiselt piiratud, saaksid samuti kaasa lüüa ja anda omapoolse panuse ning seda mitte ainult sellepärast, et nende jaoks on see samasugune põhiõigus nagu ükskõik milliste teistegi noorte jaoks. Kuid asi ei ole ainult eetilises väärtuses, mida kätkeb endas tõrjutuse ärahoidmine või mitmekesisuse väärtustamine. Erivajadustega või vähemate võimalustega noorte osalemine on ka baromeeter, mis näitab meie demokraatiate ja ühiskondade tervislikku seisundit. Kõige haavatavamate ja kõrvalajetatud noorte hääle kuulda võtmine on tõepoolest hädavajalik siis, kui meie eesmärgiks on luua paremat homset kõigi inimeste jaoks, sest nende noorte panus, vaatenurk ja teadmised on selles küsimuses hindamatud ja ainulaadsed. Noored, kelle elu on olnud raske ja kelle tulevik on

seetõttu ebakindel, võivad meile õpetada võrdsusel, õiglusel ja rahul rajaneva Euroopa tähendust ning juhatada teed selle juurde. Kuid esmalt tuleb anda nendele noortele osalemisvõimalus.

Ehkki sotsiaalset tõrjutust otseselt kogenud inimeste arusaamine ja teadmised võivad meil aidata mõista tõrjutuse algpõhjuseid, on sellised kogemused ikkagi väga keerukad ja raskesti mõistetavad. Ometigi ütlevad ka kõige raskemaid olukordi kogevad noored, et ka nemad tahavad veeta aega teiste noortega sõpruse, vastastikuse toetuse ja turvalisuse õhkkonnas. Nad rõhutavad ka kui tähtis on nende jaoks võimalus võtta osa sellistest noortele mõeldud tavalistest tegemistest nagu sportimine, vabatahtlik teenistus ja kultuuriüritused. Suuresti just tänu sellisele kaasatusele suudavad noored teha järgmise sammu ning arutada ja jagada oma vaateid neid endid puudutavates küsimustes. See käib küll ka kõigi teiste noorte kohta, kuid eriti just nende kohta, kellel on tavapärastelt vähem osalemisvõimalusi.

Noorsootööl on väga oluline roll selles, et jõuda noorteni, kes iga päev seisavad silmitsi tõrjutusega, aidates neid noori ka omavahel kokku viia. Tõsi, ühiskonnas on palju teisigi tegureid, mis noorte kaasatust suurendavad, väheolulised pole seejuures noorte endi võimed ja tugevad küljed, kuid just erivajadustega või vähemate võimalustega noorte jaoks saavad noorsootöö ja noorteorganisatsioonid olla peamisteks kaasamise vahenditeks.

Kui noorsootöötajad ja noorteühingud ei suuda erivajadustega või vähemate võimalustega noori oma tegevusse kaasata, siis kust mujalt saaksid noored väärtuslikke mitte-formaalse õppimise kogemusi? (Vaata peatükki 5: Mitte-formaalne haridus kui vahend kõikide kaasamiseks, vt sisukord). Kuidas muidu pääseksid kõige kõrvalejäetumad noored osalema projektides koos teiste noorte ja täiskasvanutega? Ja kust peaksid need kõige haavatavamad noored leidma julgustust ja toetust, et tõsta oma enesehinnangut ja enesekindlust, kui seda pole neile pakkunud formaalne haridus? (Vaata peatükki 6.4: Enesehinnangu uurimine). Kus saaksid need kõige isoleeritumad noored ilma sellise laiaulatusliku kaasamiseta arendada vajalikke oskusi ja usku iseendasse nii, et nad julgeksid teisi esindada? Ja millisest võimalikust tulevikust loobub Euroopa, kui ta jätab kõrvale sellise kaasamise?

Kuidas saavad siis noorsootöötajad ja noorteorganisatsioonid kaasamiseks paremaid võimalusi luua? Käesolevas käsiraamatus püütakse pakkuda nii teoreetilisi teadmisi kui ka praktilisi võtteid ja abivahendeid, millest kaasamisalases töös alustada.

1.2 Kaasamistöö väärtus ja väljakutsed

Sotsiaalset tõrjutust uurivad teadlased jälgisid muutusi väikese grupi noorte eludes, kes ei osalenud ei hariduses, tööturul ega koolituses – ühes põhilises kõrvalejäetute grupis, keda valitsus aidata soovib. Kava nägi ette noorte intervjuerimist kaks või kolm korda 18-kuulise ajavahemiku jooksul. Kahjuks paljud noored lihtsalt 'kadusid' vaatamata korrapärasele suhtlemisele ja uurijate parimatele jõupingutustele.

Katkend aruandest "Missing Connections": Briton (2002)

Mida enam kogevad noored sotsiaalset tõrjutust, seda keerulisem on nendega kontakti luua. Samas ei piisa noortega lihtsalt kontakti loomisest, meil on vaja neis huvi äratada ja nendega töötada. Probleemi teeb keerulisemaks see, et paljud äärmuslikes olukordades olevad noored suhtuvad erialainimeste soovi nende ellu sekkuda umbusu ja isegi vaenulikkusega.

Seetõttu ongi noorsootöö nii oluline. Noorsootöö tihti vabatahtlik ja kogukonnapõhine olemus tähendab seda, et noorsootöötajatel ja noorteühingutel on teistega võrreldes paremad võimalused usaldusliku vahekorra loomiseks noortega ühiskonna äärealadelt (vaata peatükki 6.3: Usalduse loomine).

Millist kasu toob siis see, kui me noorsootöötajatena kasutame oma ametialast eelist ja töötame nii kaasavalt kui võimalik?

Noortel üksikemadel, kes kasvatavad oma lapsi äärmiselt rasketes tingimustes, on kuhjaga nii praktilisi kui ka emotsionaalseid kogemusi, nad on leidlikud, kuid tunnetavad sisimas teravalt ka ühiskonna alustes valitsevat ebaõiglust. Neid teadmisi on vaja jagada mitte ainult teiste üksikemadega vaid kõigiga, kes soovivad mõista, mida tähendab lapsi üksi kasvatada siis, kui sissetulekust ei piisa ja toime tuleb tulla ka ühiskonna pahakspaneku ja moraalilugemisega. Selliseid teadmisi ja kogemusi on teistega aga raske jagada. Väga erineva taustaga noorte kokkutoomine pole alati lihtne ega probleemitu, kuid hoole ja pühendumisega saab kõigi vaev kuhjaga tasutud.

- Esimene asi, mida peame tunnistama ja mida me ka eelmises lõigus juba rõhutasime on need tohutud teadmised ja kogemused, mida igapäevaselt ja pikaajaliselt tõrjutusega silmitsi seisvatel noortel on noorsootöösse kaasa tuua. Nende panus rikastab igasugust noorsooalgatust või projekti.
- Pideva tõrjutusega silmitsi seisvad noored saavad kasu uutest võimalustest, mis võisid neile varem kättesaamatud olla. Teiste noortega kohtumise ja nende tundmaõppimise kaudu võivad lüüa kõikuma noorte eelarvamused, stereotüübid ja oletused. Nende silmapiir laieneb, nende noorte suhted muutuvad mitmekesisemaks. Koos on noortel võimalus avastada ebaõigluse ilminguid ja arutada oma muresid ja küsimusi. Vaatamata erinevale taustale ja kogemustele avastavad noored sarnasusi, mis neil on oma tulevikulootustes ja –püüdlustes.
- Kasu saavad ka noorteprojektid ja –algatused. Kui tegu on kohaliku projektiga, on sellel seeläbi ilmselt enam kokkupuutepunkte tegelike kohalike vajadustega. Samas kui me suudame tõrjutatud noores huvi äratada ja talle tegevust pakume, on teda ka tulevastesse algatustesse kergem kaasata. Projekte ja üritusi saab kohandada noorte tegelike vajaduste ja huvidega, need ei pea olema sellised nagu täiskasvanud neid ette kujutavad.
- Antud kontekstis vaadatuna on see kasulik nii kogu projektile kui ka kõigile sellega seotud inimestele, keda see projekt mõjutab. Rassismist, seksismist, vaesusest, ebavõrdustest ja teistest diskrimineerimise ja ebaõigluse vormidest saab rääkida kui reaalsest jõududest, mis pole mingid abstraktsed 'ismid', vaid mõjutavad reaalseid inimesi. Noored saavad teiste inimeste elusid mõjutavast reaalsusest paremini aru, kui neil on omavaheline emotsionaalne side.
- Sellisel viisil saab kasu ka ühiskond tervikuna ja seda eriti siis, kui me kasutame kaasamistöö abil õpitut ka väljaspool noorsootööd.

Siiski pole selle kõige ellu rakendamine kaugelki lihtne. Kaasavalt töötamine nõuab nii organisatoorseid kui ka individuaalseid muutusi. Kui kaasamisalane töö on eeskätt suunatud noortele, kes on teatud võimalustest ilma jäänud, tuleb selle olukorra kõrvaldamiseks teatud muudatusi ellu kutsuda. Tuleb kindlaks teha need takistused, mis nad ise on kasvõi kogemata püstitanud. Projektides tuleb uurida muutuste organisatsioonilist kultuuri, väärtusi ja praktikaid, et näha kus ja kuidas jõutakse ühtede noorteni, aga teisten mitte. Põhjalikumalt uurime me mõningaid selliseid takistusi ja nendega toimetulemise viise peatükis 3: Kuidas jõuda kõikideni?

Kõige selle juures on äärmiselt oluline, et noorsootöötajad tunnetaksid oma piire. Mõned barjäärid, mis takistavad noorte ühiskonda kaasamist, on ühiskonda sügavalt juurdunud, pikaajalised ja struktuursed. Isegi heade kavatsuste ja tõsise tööga ei saa noorsootöötajad nende mõjule üksi vastu astuda. Eesmärgid peavad olema reaalsed ja saavutatavad (vaata peatükki SMART eesmärgid 'Projektijuhtimise käsiraamatus'). On ilmselge, et ainuüksi noorteprojektidega ei suudeta juurida välja vaesust, töötust, narkomaaniat, rassismi, ksenofoobiat, halba edasijõudmist koolis, kodutust, kuritarvitamist, hoolimatust, noorte kuritegevust ega ühtegi teist noorte sotsiaalse tõrjutusega seotud probleemi. Kuid noorsootöötajad võivad luua noortele mitte-formaalse õppimise võimalusi, pakkuda neile uusi väljakutseid, näidata oma usku noortesse ning tuua esile nende parimad omadused nii nagu seda on kirjeldatud peatükis 5: Mitte-formaalne haridus kui vahend kõikide kaasamiseks.

Nendele noortele, kes iga päev diskrimineerimise ja tõrjutusega kokku puutuvad ja üritavad sellega kaasneva alanduse ja ebaõiglusega toime tulla, võib austusel, väarikusel põhinev ning kõikide eripärasid ja tundlikkust arvestav kaasav noorsootöö olla tohutuks julgustuse allikaks. Kui see on teie jaoks uus valdkond, siis sellise kaasava noorsootöö põhimõtteid ja erinevaid lähenemisviise kirjeldatakse peatükkides 6: Kaasav noorsootöö praktikas ja 7: Võimalikud lähenemisviisid.

Me peame julgustama ka erialaspetsialiste – õpetajaid, tervishoiutöötajaid, politseid ja tööandjaid - suhtuma noortesse tõsiselt, neid ära kuulama ja mitte moraalitsema, alustama nendega dialoogi nende elust ning tunnistama, et noortel on meile palju anda ja õpetada. Partnerlussuhete tähtsust sotsiaalse tõrjutusega tegelemisel ja sotsiaalse kaasatuse edendamisel vaadeldakse peatükis 4: Noored ja nende keskkond.

Kui te olete aga koolitaja, kes soovib rohkem teada saada mitmesugustest erinevatest teemadest, mis käsitlevad tööd erivajadustega või vähemate võimalustega noortega, siis leiate käesoleva käsiraamatu 8. peatükist terve rea vastavaid meetodeid ja harjutusi.

Järgmises, 2. peatükis „Mõisted“ käsitleme üht kõigi suuremat komistuskivi, püüame lahata kaasatuse mõiste tegelikku tähendust ning selgitada, kes on erivajadustega või vähemate võimalustega noored.

2.1 Raskused sõnadega

Kaasamistöös pörkume me noorsootöötajatena kokku paljude väljakutsetega. Üks nendest on õigete sõnade leidmine viitamaks nendele noortele, keda me oma projektidega ühiskonda soovime kaasata.

Kriitika tõttu on aastate jooksul paljusid mõisteid muudetud, paljusid välditakse, paljusid enam ei kasutata. Mitmetest mõistetest on loobutud seetõttu, et nad on selgelt halvustavad, nagu näiteks „kehvikud“ või „alamklass“. Mõned terminid nagu „vaesed“ või „invaliidid“ on kõrvale jäetud, sest nad on tundetud ja ebatäpsed. Näiteks Euroopa Komisjoni programmis Euroopa Noored on kasutusel termin „erivajadustega või vähemate võimalustega noored“ (ehkki ka see mõiste on üsna kohmakas ja võib samuti aja jooksul muutuda), mille oleme kasutusele võtnud ka käesolevas käsiraamatus (vaata peatükki 6.1: Eetika).

Ükskõik millist terminit me ka ei kasutaks, tuleb endale aru anda, et:

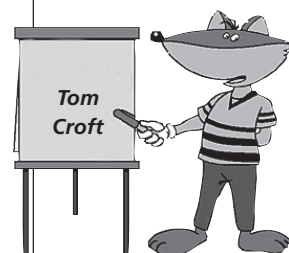
- sõnad on mõjusad ja keerukad ning nende võimuses on solvata inimesi isegi siis, kui nad on öeldud heade kavatsustega ja kõnelejapoolse soovita olla ebaviisakas või kedagi haavata;
- sõnad kujundavad meie mõtteviisi ja hoiakuid. Sellistel kirjeldavatel väljenditel nagu „noor õiguserikkuja“ või „kuritarvitamise ohver“ on tihti põhjendamatu ja õigustamatu kaastähendus, kuid kui neid juba kord on kasutatud, on nendest raske lahti saada;
- ja ehkki sõnad on olulised, ei tohiks nad muutuda meie jaoks kinnisideeks. Kui me kulutame liiga palju aega sõnade pärast muretsemisele võib juhtuda, et me ei jõuagi midagi asjalikku ja tegelikult olulist ära teha.

Keeleline probleem seisneb ka selles, et kui me töötame tõrjutusega silmitsi seisvate inimestega, siis mõjutavad meie tegevust kaks erisuunalist jõudu. Ühelt poolt mõjutavad meid valitsus, poliitikategijad ja kõikvõimalikud rahastajad. Nende jaoks tahame me teatud noortegrupi esile tõsta ja neid määratleda. Ja selleks oleks meil vaja terminit, mis väljendaks nende noorte inimeste erilist haavatavust, neid ähvardavate probleemide tõsidust, nende olukorra parandamise keerukust, ebaõiglust ja kannatust, mis neile osaks saavad. Me tahame seda teha selgelt ja üheselt, et meil oleksid paremad väljasaated rahastajate tähelepanu ja seeläbi vahendite leidmiseks, mida me omakorda vajame tõeliselt tähtsal põhjusel – noortega töötamiseks.

Noortega suhtlemisel tunneme survet aga hoopis teise nurga alt. Me teame, kui absurdne (ja isegi ohtlik) on inimeste sildistamine. Me teame, et noored on inimesed oma eripäraga, mitte ühtne inimmass. Me teame, et nad ei suutu hästi teiste inimeste poolt pealesurutud siltidesse. Me teame, et kõigil on õigus väärikusele ja eneseaustusele. Seega tunneme me end ebamugavalt, kui peame noori kirjeldama viisil, kuidas nad ise ennast kunagi ei kirjeldaks. Ja kerkibki küsimus, kuidas lahendada olukorda, kus tegelikult tahaks rääkida oma tööst nii, et see oleks vastuvõetav mõlemale grupile.

Eeldades, et sotsiaalselt tõrjutud noorte kirjeldamiseks ei ole ideaalset väljendit, tuleks siiski olla ettevaatlik ja püüda vältida jäikade arusaamade kinnistamist. Sestap oleks arukas järgida ka mõningaid põhimõtteid:

- Me peaksime olema võimalikult täpsed ilma, et me sõnavara muutuks seejuures liiga tehniliseks või raskesti mõistetavaks. Paljud puuetega inimesed protesteerivad selliste terminite vastu nagu „kannataja“ ja „ratastooli aheldatud“. Osaliselt seetõttu, et need on halvustava ja üleoleva alatooniga, aga ka seetõttu, et need terminid on lihtsalt ebatäpsed. Ratastooli kasutajad ei pea tingimata olema sellesse aheldatud ja ilma kindlate tõenditeta oleks ennatlik ja asjatundmatu kirjeldada kedagi kui kannatajat.
- Me peaksime noorte enda soove kuulda võtma. Kas türgi või maroko päritolu noored Hollandis kutsuksid endid medelander'iteks? (Hollandi valitsuse poolt välja pakutudtermin, mille järgi on nad peaaegu hollandlased – quasi-Nederlanders.) Kui nemad seda ei tee, kas siis meie peaks-

me? Kas „erivajadustega või vähemate võimalustega noored” saaksid aru, et räägitakse nendest, kui nad seda väljendit kuuleksid?

- Me peaksime alati silmas pidama nende inimeste vääriskust, keda me kirjeldame. Seda on lihtne kontrollida – kas meile endale meeldiks, kui meid nii kutsutakse? Kas meil oleks hea meel, kui seda kirjeldust kasutatakse meile lähedase inimese kohta?
- Me peaksime väga selgelt väljendama seda, et kirjeldus viitab noorte inimeste hetkeolukorrale ja mitte nende endile. Seega kui me ütleme kellegi kohta, et ta kuulub „riskigrupi” või on „ebasoodsas olukorras”, siis viitame me nende inimeste hiljutisele või hetkeolukorrale, mis mõjutab nende võimalusi. See ei ole silt, mis neile eluks ajaks külge jääb.

2.2 Kes on erivajadustega või vähemate võimalustega noored?

„Kui inimesed ei liigu oma kodukohast kaugemale, kui nad ei lahku oma elurajoonist või majast, tekib müür. Nad ei näe väljaspool oma maja või riiki olevaid asju. See on ohtlik. Väljasaamine ja ringiliikumine tähendab teiste inimestega kohtumist. See tekitab sinus tunde, et sa oled selle maailmaga seotud ja suudad seda muuta. See müür, mis takistab meil väljasaamist ja teistega kohtumist, tuleb maha lõhkuda.”

Euroopa Valge Raamat noortepoliitikas: Kõige vaesemate noorte panus, rahvusvaheline liikumine ATD-Neljas Maailm, 2001

Puuduvad asjatundjad

Neid sõnu kasutas üks noor inimene, kui ta rääkis oma tõrjutuse, diskrimineerimise ja vaesuse kogemusest - teemadest, millest palju räägitakse, aga mida alati hästi ei mõisteta.

Tõrjutuse asjatundjateks peetakse mõnikord teadlasi, poliitikate väljatöötajaid ja isegi noorsootöötajaid. Mitmed nendest asjatundjatest omavad tõepoolest väärtuslikke, kuid pigem nõ vahendatud teadmisi, mis on kogunenud tänu aastatepikkusele pühendunud uurimistööle või otseselt probleemiga töötamisele. Ja ehkki paljud neist on ebaõiglust oma silmaga näinud ja kannavad seetõttu südames sügavat veendumust, et selle vastu tuleb võidelda, on siiski vaid vähestel neist isiklik eluaegne kogemus võitluses tõrjutusega. Just sellised inimesed ongi need puuduvad eksperdid või asjatundjad kaasamisalases töös ning paraku ei tunnustata nende teadmisi küllaldaselt ega kasutada piisavalt.

Miks see nii on? Osaliselt on selle põhjuseks tavapärastel levinud nõ tingimusteta heakskiit sotsiaalsete normide, uskumuste, autoriteetsuse ning teadmiste suhtes. Oleme harjunud austama hariduslikke saavutusi ja ametialast seisundit ning selles on oma tõetera. Kuid seejuures võime me kergesti langeda ka oma uskumuste lõksu. Osaliselt on aga põhjuseks ka institutsioonid, mis ei ole kujundatud isikliku tõrjutuse kogemustega inimeste kaasamiseks. Mõnikord nimetatakse sellist olukorda ka „institutsiooniliseks diskrimineerimiseks” ning seda peetakse üheks peamiseks tõrjutuse soodustajaks. Viimane, kuid sugugi mitte vähem oluline on ka asjaolu, et aja jooksul tekib diskrimineerimise, tõrjutuse ja ebakindluse teatud koosmõju, mis teeb seda kogevate inimeste jaoks sellest väljarabelemise üha raskemaks. Ilma toetuseta on see praktiliselt võimatu. Kõige selle tulemusena kannatab aga omakorda kogu ühiskonna arusaamine tõrjutusest, kannatab ka meie võime võidelda tõrjutusega.

Topeltoht

Haavatavate gruppide määratlemine ja kirjeldamine on käsitlemist leidnud paljudes teaduslikes töödes ning see võib anda väärtuslikku teavet nii erinevate uurimuste läbiviimisel kui ka poliitika-

te ja programmide statistilisel hindamisel. Probleem on aga selles, et sellise liigitamise ülemäärasel kasutamisel võib meil tekkida noortest ja nende olukorrast vale arusaamine.

Kui vaadata ükskõik millist ülevaadet, mis püüab esile tuua teatud tõrjutud grupe, võib alati küsida, miks ohustab tõrjutus koostaja arvates just neid ja mitte teisi inimgrupe. Võib näiteks küsida: „Kuhu jäävad teismelised emad või maapiirkondade noored?” Mõned noortegrupid jäetakse sellistest käsitlustest tihti välja seetõttu, et nad on oma olemuselt väga erilised näiteks „noored hooldajad” (noored, kes vastutavad oma sügava puudega vanema või sugulase hoolitsemise eest). Kui me tahaksime kõiki võrdset käsitlustesse kaasata, veniks haavatavate gruppide nimekiri aga paratamatult ülipikaks.

Lõpuks on noorte gruppidesse jagamise juures veel ka see probleem, et samaaegselt võivad noored kuuluda enam kui ühte gruppi ning mõistmine, et keegi võib kuuluda samaaegselt rohkem kui ühte riskigrupi, loob tõrjutuse mõistele sügavama tähenduse. Mida näiteks tähendab see, kui sa ei kuulu mitte ainult etnilisse vähemusse vaid elad ka pikaajalises vaesuses? Või kui sa oled väikese sissetulekuga üksikema, kes elab keskustest kaugelasuvas maapiirkonnas? Kui kõiki neid grupe varitseb ühiskonnas tõrjutuse oht, siis kas sellistel juhtudel on tegemist kahekordse või kolmekordse ohuga? Niisuguse „topeltohu” või „mitmekordse ebakindluse” mõistmine toob meid lähemale terviklikule arusaamisele tõrjutusest, selle põhjustest ja tagajärgedest.

Inimõigusi arvestav lähenemine

„Esmase, baasturvatunde puudumine tähendab ühe või enama sellise teguri puudumist, mis võimaldavad üksikisikutel ja perekondadel endale tööalaseid, perekondlikke või sotsiaalseid kohustusi võtta ja tunda, et nende põhiõigused on kaitstud. Selline olukord võib laieneda ja viia tõsisemate ja püsivamate tagajärgedeni. Krooniline vaesus on tulemuseks juhul, kui esmase, baasturvatunde puudumine mõjutab üheaegselt mitmeid inimese elutahke, kui see muutub pikaajaliseks ja kui see kahjustab tõsiselt inimese võimalusi saada lähemas tulevikus tagasi oma õigused ja pöörduda tagasi oma kohustuste juurde.”

Prantsuse Majandus- ja Sotsiaalnõukogu (1987) ja ÜRO Majandus- ja Sotsiaalnõukogu (1996) „püsiva vaesuse” mõiste definitsioon

See definitsioon kirjeldab püsivat vaesust, kuid võiks sama hästi kirjeldada ka pikaajalist tõrjutust. Definitsioonis viidatakse tegelikkusele, millega paljud kõrvalejäetud noored meie ühiskonnas silmitsi seisavad. Definitsioonis juhitakse tähelepanu kolmele olulisele aspektile:

- Mitmekordne ebakindlus. Kõige haavatavamad noored on oma elus tihti samaaegselt silmitsi ebakindluse erinevate vormidega, näiteks töötus, diskrimineerimine ja isoleeritus või mittekõlblik elamispind, terviseprobleemid ning katkendlikud võimalused hariduse omandamiseks.
- Järjepidevus. Kui selline mitmekordne ebakindlus kestab pikka aega, võivad erineda elemendid kuhjuda ja tekitada probleeme veelgi süvendava koosmõju. Näiteks võib halb elamispind rikkuda tervise, diskrimineerimine võib kaasa tuua töötuse või tekitada probleeme koolis, perekonna lagunemise tõttu võib inimene eralduda teistest.
- Õiguste ja kohustuste piiramine. Lõpuks on inimese põhilised sotsiaalsed, majanduslikud, kultuurilised, kodaniku- ja poliitilised õigused ja kohustused nõrgestatud ja kogu täiuses ohustatud – raske on koolis tubli olla, kui iga päev tuleb silmitsi seista diskrimineerimisega. Kas ilma põhihariduseta on võimalik korralikku tööd leida? Kuidas saaks endale normaalset elukohta lubada, kui ei ole korralikku tööd? Kui enesekindlus on kadunud ja inimesed ei mõista sinu olukorda, on väga raske leida endas julgust ja jõudu kultuuri- või muudes üritustes osalemiseks. Kogu see surve võib tekitada talumatuid pingeid perekonnaelus. Selline nõiarõng võib jäädagi kestma ja mõjutada lõpuks inimese elu kõiki tahke.

T-Kit käsiraamat
Sotsiaalne
kaasatus

2

Sellistes tingimustes muutub elu lakkamatuks võitluseks selle nimel, et tulla toime kohustustega ja saada osa põhiõigustest, mida enamus meist peab iseenesestmõistetavaks. See aga tähendab nende inimestele ühiskonnast ja selle projektidest väljajäämist.

Kui noored on valmis jagama meiega oma kogemusi, siis samal ajal räägivad nad meile ka midagi oma tulevikupüüdlustest. Võitluses tõrjutuse vastu on noorsootöö ülesandeks pakkuda rohkem võimalusi just nendele noortele, kelle võimalused on tõepoolest väga piiratud. See ei ole aga lihtsalt eesmärk omaette. Pakkudes erinevaid võimalusi, saame me toetada noori nende pingutustes vältida totaalset eraldumist ja me saame neil aidata maha lõhkuda neid ümbritsevat müüri.

3. Kuidas jõuda kõikideni

3.1 Takistused

Noored kannatavad selle vastuolulise kahestunud pildi all, mis nendest on loodud. Ühest küljest kujutavad meedia ja poliitika neid tihti kui passiivseid või isegi potentsiaalselt kuritegelikke isikuid. Samal ajal maalivad reklaamid ja filmid noortest pildi kui aktiivsetest, jõulistest, õnnelikust ja tugevatest isiksustest. Tegelikuses aga on väga vähe noori, kes ennast ükskõik kummaga nendest kahest grupist otseselt samastaks. Nagu juba eelpool olevas peatükis 2.2 kirjeldasime, peavad paljud erivajadustega või vähemate võimalustega noored taluma eri suundadest tulevat survet ja puutuma kokku erinevate raskustega. Juba lihtsalt sellistes tingimustes elamisele kulub suur osa nende ajast ning energiast ja see võib tähendada, et teie ettevõtmistega ühinemiseks ei jätku neil enam lihtsalt jõudu, ehkki võib-olla nad ise sooviksid kaasa lüüa.

See on takistus, millest noorsootõtajad peavad üle saama selleks, et jõuda kõikide noorteni. Vähi, mida noorsootõtaja on kohustatud tegema, on pakkuda kõigile noortele noorsootõetegevustega ühinemise võimalust ja laskma siis neil endal otsustada, kas nad seda soovivad või mitte. Parimal juhul saavad noorsootõtajad seada endale eesmärgiks, et tuleb tõepoolest jõuda mingi kindla väheesindatud sihtgrupini, kusjuures kõigepealt on oluline teadvustada, mis võib seejuures takistuseks olla. Idealistlikul noorsootõtajal võib olla raske aru saada, miks noored ei taha koos teiste noortega huvitavatest ettevõtmistest osa saada. Kuid noorele võib teatud elusituatsioonis olla olulisem enda eest seismine või igapäevavarakustega toime tulemine. Noorsootõtajad peavad nende vajadustega arvestama.

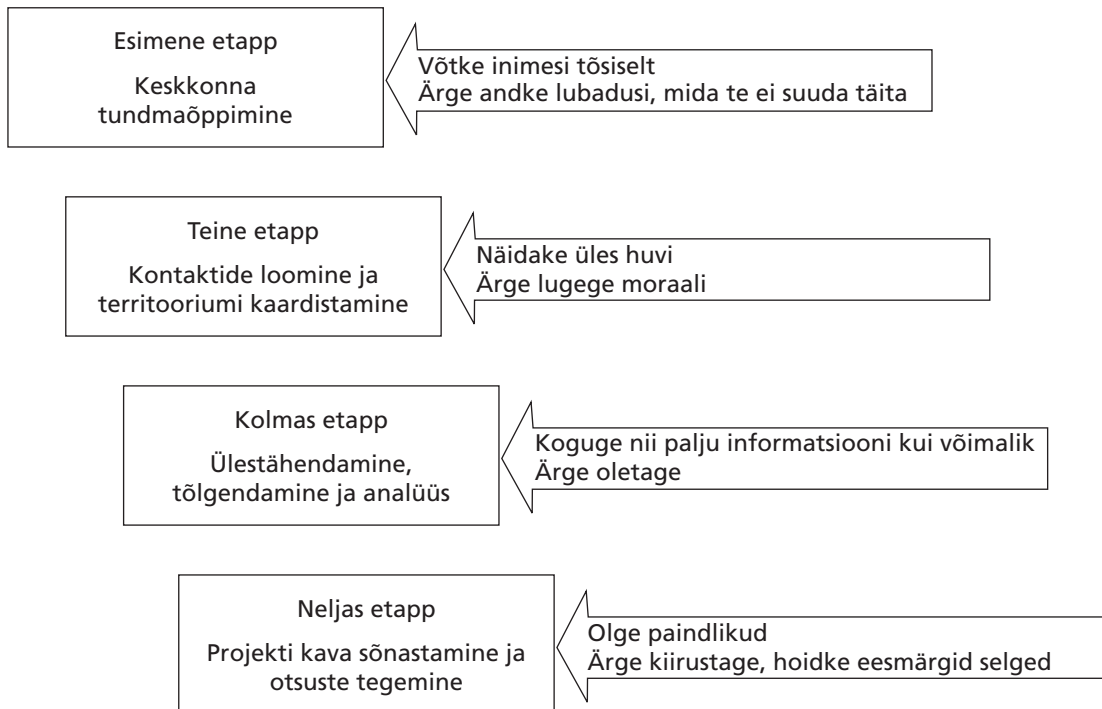
Peatume siis korra ja vaatame, millised põhjused võivad takistada noortel teie ettevõtmistega ühineda.

Isiklikud takistused	Praktilised takistused
<ul style="list-style-type: none"> – madal enesehinnang ja enesekindluse puudumine; – julgustuse puudumine; – hirm üleoleva suhtumise ees; – ettekujutus noorsootõöst kui millestki igavast („ainult lastele ja tossikestele“); – hirm diskrimineerimise ees; – ebahuvitavad tegevused	<ul style="list-style-type: none"> – informatsiooni puudumine; – osalemisloa puudumine – grupi surve liitumise vastu; – aja või energia puudumine; – rahapuudus; – kultuurilised või religioossed vastuolud; – liikuvusega seotud probleemid.

See tabel pole kaugeltki lõplik (ja loodetavasti ei puuduta kõik need põhjused noori, keda teie oma töö kaudu kaasata soovite). Kuid see tabel annab teile ehk mõningase ettekujutuse, miks teatud grupid ei soovi või ei saa teie poolt pakutud tegevustest osa võtta. Samas võivad noored mingit põhjust tuues varjata tegelikku olukorda. Näiteks võib noor, kelle vanemad ei luba tal üritustest osa võtta, ütelda, et tema arvates on kogu ettevõtmine nõme. Mitmed takistused võib välja selgitada ka lihtsalt nii, et mõtlete eelnevalt põhjalikult oma sihtgrupi peale – seapraad ei sobi ju juudi või moslemi kogukonnast noortele. 'Noored hooldajad' ei leia niisama lihtsalt aega ega võimalust kodust lahkumiseks, sest nad peavad oma pereliikme eest hoolitsema. Puuetega noortel inimestel või äärealadel elavatel noortel võib olla teatud füüsilisi või korralduslikke raskusi, et osaleda teie tegemistes. Mitmesugustest segaprojektidest osavõtmise võivad noorte jaoks võimatuks teha ka religioon või kultuuriline taust.

Seega ei jää noored teie ettevõtmistest kõrvale lihtsalt ilma põhjuseta. Üks viis, kuidas saada vastus küsimusele „miks?“, on küsida seda noortelt endilt. Kuid kui te soovite oma sihtgruppi tõeliselt hästi tundma õppida, siis saate te nende kohta rohkem informatsiooni uurida ka muudest allikatest, sh piirkonnast, kus nad elavad. Siinkohal pakume üht võimalikku süsteemset lähenemist, kuidas luua paremaid kontakte noorte ja nende ümbruskonnaga.

Esimene etapp. Minge välja kohtadesse, kus teie sihtgrupiks olevad noored tavaliselt aega veedavad. Õppige tundma nende ümbruskonda ja elu-olu (vaata peatükki 4.1: Noored oma kodukohas (kogukonnas)). Rääkige noortega vabalt ja sundimatult nende vajadustest ja soovidest ning ärge unustage koguda informatsiooni ka „nähtamatute“ noorte kohta (need, keda te tänaval ei kohta). Kuulake aktiivselt, kuid ärge andke lubadusi, mida te ei suuda täita. Vältige üleolevat suhtumist.

Teine etapp. On oluline luua usalduslikud suhted noortega (vaata peatükki 6.3: Usalduse loomine). Kui inimesed räägivad teile oma minevikust, siis on tähtis, et te ei hakkaks neid hukka mõistma ega loeks neile moraali. Näidake üles huvi selle vastu, millega noored tegelevad, on tegelenud ja kavatsevad tegeleda. Sellega saate luua soodsa pinnase, et noored tulevikus teie ettevõtmistega liituks.

Kolmas etapp. Analüüsige informatsiooni, mille te saite oma sihtgrupiga suheldes. Pöörake tähelepanu sellele, millised on noorte igapäevased probleemid, mis võib neid takistada noorteüritustest osa võtmast, mis neile meeldib ja mis mitte ja nii edasi. See informatsioon peaks andma teile aimu sellest, millised üritused ja projektid nende noortele meeldiksid ja milliseid pole mõtet korraldada.

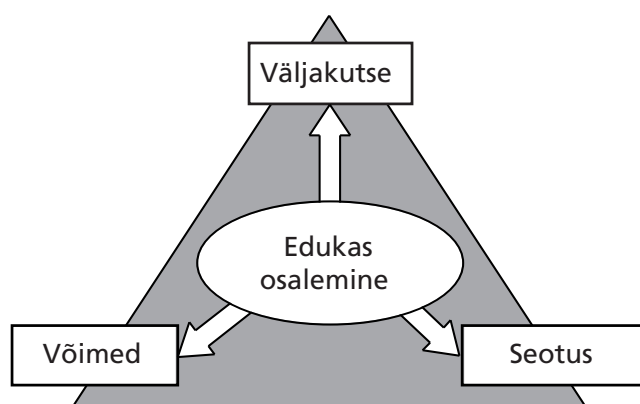
Neljas etapp. Kui te siis olete otsustanud konkreetsele sihtgrupile suunatud projektiga tegelema hakata, kasutage kogu saadud informatsiooni ja haarake noori kaasa nii projekti alguses kui ka selle käigus, kõikides tegevustes. Ehkki improviseerimisoskused ja paindlikkus on iga projekti puhul eluliselt tähtsad, on haavatavate noortega tegelemisel eriti tähtis ka konkreetse tegevuskava olemasolu. See aitab sihid ja eesmärgid selgelt silme ees hoida ja annab tööks juhiseid. Tehke seatud sihid kõigile teatavaks ja hoolitsege selle eest, et nendes oleks ka noortele midagi. Täiendavat informatsiooni projektide läbiviimise kohta võite leida projektijuhtimise käsiraamatust.

Kui te kavandate noorsootööd mingi kindla sihtgrupi jaoks, ärge võtke kogu koormat enda õlgadele. Nagu me rõhutasime juba ka peatükis 4.2: Partnerlussuhete loomine, on oluline arutleda tekkinud mõtteid kolleegidega (või teiste isikutega, kes on seotud selle sihtgrupi ja vastava keskkonnaga) ning saada nendepoolne huvi ja toetus.

3.2 Miks noored osalevad?

Kui me tahame jõuda erivajadustega või vähemate võimalustega noorteni, peame oma projektid kohandama nende vajadustele. Tuleb leida õige tasakaal noorte huvide, oskuste ja võimete vahel. Selleks, et noortel tekiks tunne, et projekt on nende enda ,oma', on tähtis neid kaasa haarata kogu protsessi vältel.

Autorid Jans ja De Backer (2001) räägivad „kolmest tegurist, mis tagavad eduka osalemise: väljakutse, võimed ja seotus (inglise keeles „three Cs for successful participation: Challenge, Capacity ja Connection”)¹. Tähendab, et ettevõtmine peaks noorele esitama mingi väljakutse, see peaks neid ahvatlema kaasa lööma ja nende silmapiiri avardama. Kuid sellise väljakutsega toimetulemiseks peaksid noortel olema küllaldased võimed, sest kui väljakutse on ületamatult raske, võib kaduda huvi ning ebaõnnestumise korral võivad jääda püsima masendus ja umbusk ka järgnevate projektide suhtes. Teisest küljest peaks väljakutse olema piisavalt suur, siis ei hakka noortel igav ning innustust saab saavutusvajadus: „Me saime sellega hakkama!”. Seetõttu peab noorsootöötaja tundma ka noore inimese oskusi ja võimeid ja kohandama projekti nii, et tulemuseks oleks väikeste õnnestumiste ja edusammude jada. Viimane, kuid sugugi mitte vähemtähtis on noorte seotus - noored peavad tundma, et nad on teie ettevõtmisega seotud. Seepärast tulebki tegevused mugandada ja viia kooskõlla selle maailmaga, milles need noored elavad. Kui teil õnnestub oma projektis neid tegureid (ehk kolme C'd) arvestada ja tasakaalus hoida, on esimene samm eduka projekti suunas astutud.

Teine oluline põhimõte töös erivajadustega või vähemate võimalustega noortega on: neid tuleb kaasata projekti-idee algaasist peale. Meie lähenemiseks ei tohiks olla mõte, et me teeme projekti noorte jaoks, pigem ikka koos noortega või isegi, et noored ise teevad projekti. Noored, kellega te töötate, oskavad teile ilmselt ise ütelda, mis neile meeldib ja mis mitte, miks nende sõbrad ega perekond ei kiidaks tegemisi/ettevõtmisi heaks ja millisel juhul oleks projekt neile vastuvõetav. Seega on esmatähtis, et tegevus keerleks noorte ümber ja annaks neile tunde, et see on nende projekt ning nemad on selle eest vastutavad. Noored peaksid olema võrdsed partnerid nii projekti ettevalmistamisel, elluviimisel kui ka sellele hinnangu andmisel.

¹ Flaami Noortenõukogu (JeP) lahkel loal. Web: www.vlaamsejeugdraad.be

Näide heast kogemusest

Ühe Hispaania põhjaosa linna suhteliselt mahajäänud piirkonnas avati uus noortekeskus. Kahjuks vähendati rahaliste probleemide tõttu aasta jooksul keskuse töötajate arvu ja mitmed ettevõtmised tuli lõpetada. Ühel päeval läksid noored järelejäanud töötajatelt uurima, kas noortekeskus võiks õhtuti kauem lahti olla. Kuna töötajaid oli ainult kaks, viitasid nad sellele ja leidsid, et keskuse pikem lahtiolek pole võimalik. Siis pakkusid noored välja, et nad aitaksid ise ettevõtmiste korraldamisel ja inimeste otsimisel nende ettevõtmiste läbiviimiseks, milleks töötajatel polnud aega. Keskuse juhid olid pakkumisega nõus ja projekt võis alata. Algselt oli probleeme palju, sest ehkki mõlemal poolel olid head kavatsused, tundis personal ikkagi, et neil lasub liiga palju vastutust ja nad ei tahtnud seda noortega jagada. Noortel oli omakorda probleeme töögraafikutest kinnipidamisega, täpsuse ja usaldatavusega, mida noorsootöö nõuab. Neli kuud hiljem viis see tõsise tülini ja kõik osapooled kogunesid ühise laua taha. Tehti uued kokkulepped, jagati selged kohustused ja alustuseks algatati ühine projekt: noortekeskuse poolt organiseeritud tänavapidu kogu naabruskonnale. Kõik olid erutatud, sest mõistsid, et kui see projekt läbi kukub, tähendab see ka noortekeskuse lõppu. Samas selliseid mõtteid mõlgutades mõistsid kõik kui oluline keskus neile on ja et nad ei tahaks seda kuidagi kaotada. Noored tegid kõik endast oleneva, et naabruskonda kaasata ja said seeläbi muuhulgas võitu hirmust paluda abi firmadelt, kohalikult omavalitsuselt ja teistelt. Pole vist tarvis öeldagi, et pidu oli väga edukas ja kinnitas noortekeskuse positsiooni selles naabruskonnas, mille tulemusena neljakordistati keskuse juhtide arvu.

Kui alustatakse uut projekti erivajadustega või vähemate võimalustega noortega, siis võib allpool toodud kontrollnimekiri aidata teil otsustada, kas teie tegevus on ikka kõigile kättesaadav (ja see kehtib ilmselt igasuguste noortega töötamise korral). Ka see nimekiri ei ole lõplik ja ei pea päris kõigi puhul võib olla paika, kuid seda võib kasutada lähtepunktina ja muuta ning laiendada vastavalt vajadusele.

Kontrollnimekiri enne tegevuse alustamist

- Õpi tundma oma sihtgruppi, nende vajadusi ja huvisid, nende kultuurilist tausta, nende tulevikuvisioone, nende kodust olukorda.
- Teavita sihtgruppi oma ettevõtmisest, kasutades selleks erinevaid viise ja vahendeid (suusõnaline informatsiooni edasiandmine; plakatid koolides, keskustes, toidupoodides, kohvikutes ja tänavatel; kohalik meedia).
- Uuri, kes on varem sarnastes ettevõtmistes kaasa löönud (vanuserühm, sugu, kultuuriline taust) ja analüüsi, miks teised (sõbrad, vennad/õed, noored nende ümbruskonnast) ei osalenud.
- Kõrvalda kõik korralduslikud takistused (vali sobiv aeg, vähenda rahalisest olukorrast tingitud takistusi, veendu, et kõikidel on juurdepääs kohtumispaigale – ka ratastoolidega).
- Hoolitse, et ettevõtmine oleks sihtgrupile huvitav (või kõige halvemal juhul tee nii, et see tunduks huvitav). Mõned väikesed lisaasjad (tasuta jook, tasuta võimla kasutamine, müts või T-särk) võivad noori osalema innustada.
- Püüa kohandada noorsootöötajaid sihtgruppi ja ürituse teemaga. Seejuures tuleks arvestada kultuurilisi, vanuselisi, soolisi või usulisi aspekte.
- Hoolitse, et ka teised asjaosalised (vanemad, õpetajad, naabruskond) oleksid teadlikud teie tegevusest, kiidaksid selle heaks ja toetaksid seda.
- Vali tegevusele niisugune vorm ja meetod, mis sobib grupi ja tegevuse temaatikaga (oma- ja teiste ealiste koolitus, video, uuring, arutelu, jne)
- Veendu, et ettevõtmine on piisavaks väljakutseks noortele, kuid siiski mitte liiga raske.
- Kohanda tegevus noorte inimeste oskustega.
- Seo ettevõtmine noorte huvidega.
- Kaasa noored kogu tegevuse ettevalmistusse ja läbiviimisse.
- Veendu, kas noortele on selge, mida nad võivad loota, mida peavad ise tegema ning kuidas nad seda tegema peavad.

Pidage meeles, et edu ei pea tingimata korduma. Projekt, mis oli ühel aastal edukas, ei pruugi seda järgmisel aastal enam olla. Pidevalt on vaja analüüsida võimalikke takistusi, selgitada sihtgrupi vajadusi, üle vaadata oma sihid ja eesmärgid. Erivajaduste või vähemate võimalustega noortega töötamise rõõm on muuhulgas seegi, et need noored on väga harva etteaimatavad. Ega noorsooalgatused ei muutu edukaks ühe hetkega, samas võivad nad teatud aja jooksul igati oma edukust tõestada. Noori motiveeritakse ja projektis osaledes leiavad nad tagasitee tööturule. Konkreetseid ametialaseid oskusi ja ka eluks vajalikke teadmisi omandades tulevad nad toime uue töö leidmisega, mis ongi ju parim viis nende kaasamiseks ühiskonda.

Näide heast kogemusest

Paljudes riikides on spordiga tegelemine raskendatud, sest selleks puuduvad koht ja vahendid. Eelkõige puudutab see probleem just noori. Sealjuures visatakse näiteks Prantsusmaal tihti palju spordivarustust lihtsalt minema. Sellises olukorras tuli ühel prantsuse noorukite rühmal mõte taastada ja parandada vana varustust selleks, et seda välismaale jagada. 2000. aasta juunis, kui see projekt oli noorsooalgatusena juba aasta aega töös olnud, sündis lõpuks spordivarustuse taastamise ja parandamise workshop, mille nimeks sai „Riigipiirideta sport“. Nüüd on see mittetulunduslik spordiorganisatsioon, mis kasvas välja nende grupi noorte poolt loodud ja juhitud projektist. Täna on see workshop koolitanud umbes 40 inimest ja 25 töötavad seal praegugi.

3.3 Motivatsioon

Koosolek oli täielikult ette valmistatud. Steve oli koosoleku toimumise teated linnas kõikvõimalikesse kohtadesse üles riputanud, inimestega sellest rääkinud, julgustanud sõpru õhtul kohale tulema ning teda isegi intervjueriti sellel teemal kohalikus raadiojaamas. Koosolek pidi algama kell kaheksa, kuid Steve oli kohal juba kell seitse, et panna toolid paika, teha kohvi ja vaadata veelkord läbi oma märkmed. Peter saabus pool kaheksa, kaasas kümme kooki. Ta valas välja esimesed kümme tassi kohvi ja lõikas ühe koogi tükkideks, Steve noppis sel ajal oma sviitrit nähtamatuid ebemeid.

Kella kaheksaks ei olnud veel keegi kohale ilmunud. Steve avas ukse ja piilus uudishimulikult inimtühjale tänavale. Ta läks sisse tagasi, jõi tassi kohvi, sõi veidi kooki ise samal ajal Peterile naeratades. Veerand üheksa, pool üheksa. Esimene kohvitermos oli tühi ja kedagi polnud ikka veel näha. Üheksa. Peter hakkas toole kokku panema ja istus Steve'i kõrvale lauale. Steve vaatas talle säravalt otsa ja lausus: „Noh, vähemalt on meid juba kaks.“

Noorte motiveerimine võib olla väga raske ja frustreriv ülesanne. Kuid mõningase ettevalmistuse ja õige suhtumise abil on võimalik kaasata noori projektidesse. Heade tulemuste saavutamisel on otsustavaks teie enda energia ja entusiasm. Motiveerimise võtmeteguriteks on positiivne hoiak ning oskus öelda: „Noh, vähemalt on meid juba kaks!“ Kui sul endal on motivatsioon, suudad sa ka teisi motiveerituna hoida.

Rahvusvahelise vabatahtliku teenistuse käsiraamatus on peatükk noorte motivatsiooni säilitamisest ja hoidmisest. Motiveerimist kirjeldatakse seal kui võitlust noorte nn „E-jõudude“ eest. Nendeks jõududeks on: energia, põnevus, entusiasm ja jõupingutus (inglise keeles E-forces: Energy, Excitement, Enthusiasm and Effort). Noored kasutavad oma E-jõudu ainult siis, kui rahuldatakse nende vajadused. Noorsootöötajad võivad noorte vajaduste rahuldamiseks pakkuda oma projektides mitmeid erinevaid asju.

- *Sotsiaalne (emotsionaalne) kasu*: noored ootavad huvitavaid kogemusi, ühiskondliku staatust, tunnustust ja mingisse gruppi kuulumist.
- *Pragmaatiline kasu*: noored soovivad näha mõtet selles, mida nad teevad, olgu see siis spordisaali kasutamine projekti ajal, uued oskused, mida CVsse lisada või projekti käigus välismaal käimine.

- *Psühholoogiline kasu:* noored on pidevalt eneseotsingutel ja tahavad elus oma teed leida. Tahtes teistest erineda, vajavad nad positiivset enesehinnangut (vaata peatükk 6.4: Enesehinnangu uurimine).
- *Materiaalne kasu:* mõnikord võib noori motiveerida ka materiaalsed asjad nagu T-särgid, tasuta jook või väike kingitus. Seda ei tohiks vaadata kui altkäemaksu, vaid see on üks võimalik viis, kuidas noori alguses huvituma saada. Loodetavasti siis, kui nad on juba aktiivsed osalejad, hakkavad nad nägema ka teistsugust kasu.

Noortele ei lähe sellist laadi psühholoogiline analüüs tõenäoliselt eriti korda. Noorsootõtaja ülesandeks on panna see analüüs sihtgrupile arusaadavasse keelde. Selle asemel, et propageerida „kultuuridevahelise teadlikkuse“ tõstmist, võib noorsootõtaja rääkida hoopis reisist teise riiki ja seal breiktantsu võistlustel osalemisest. Selle asemel, et rääkida „organisatoorsete võimete“ omandamisest, võib noori palju enam huvitada uue uisuvälja ehitamine.

Kui me aktiivselt kaasame noored niisugustesse tegevustesse, mis aitavad eelpooltööd eesmärke saavutada, on noortel võimalus tegeleda neile huvipakkuvate asjadega ning avardada neid oskusi, mis neil juba olemas on. Kui me laseme neil endal otsustada, mida nad tahavad saavutada ja millisel moel nad seda teha tahaksid, tunnevad nad, et see ettevõtmine on nende „oma“ ja nad saavad sellest veelgi enam kasu. Siinkohal on noorsootõtaja ülesandeks pakkuda välja raamistik, motiveerida, toetada ja vajadusel nõustada ning jääda kõrvalseisjaks juhul, kui noored ülesandega iseseisvalt hakkama saavad. Edu sõltub tihti just sellest vastutuse ja isetegemise tundeist.

Näide heast kogemusest

2001. aastal organiseeris üks väike grupp noori demonstratsiooni Hollandi valitsuse Maluku saari puudutava poliitika vastu. Ehkki meeleavaldus ei olnud suur, väljus see kontrolli alt, kui täies varustuses märulipolitsei meeleavaldajate vastu astus. Selline agressiivne pilt politseist provotseeris noori ja politsei käitus vastavalt.

Aasta hiljem kuulutati välja uus meeleavaldus. Seekord arutasid organisatorid ja politsei asja kõigepealt läbi ja jõudsid kokkuleppele, et politsei saadab kohale tavalised politseinikud ning märulipolitsei avalikult ei figureeri. Lepiti ka kokku, et organisatorid valivad oma toetajate seast rühma inimesi, kes kõigil silma peal hoiavad ja vastutavad selle eest, et meeleavaldus rahumeelselt mööduks. Ehkki meeleavaldus ei olnud täiesti rahumeelne, oli selge, et valvuritel õnnestus rahvahulka paremini vaos hoida, kui seda oleks suutnud politsei.

Selleks, et muuta aktiivne kaasamine positiivseks kogemuseks, tuleks oma töös järgida mitmeid nõudeid.

- **Noori tuleb võtta tõsiselt.** Neid tuleb motiveerida osalema ja oma arvamust avaldama. Valede ootuste vältimiseks tuleb noortele anda selget tagasisidet nende poolt väljendatud arvamuste ja mõtete kohta.
- **Mõlemad osapooled peaksid vastutust jagama.** Noortele tuleb anda õiglane osa vastutusest. See annab neile projekti suhtes 'omanikutunde'. Kuid noorsootõtajad ei peaks noori päris omapead jätma. Tegelikult ikkagi vastutavad ju nemad nii noorte eest, kellega nad töötavad kui ka projekti hea kulgemise ja selle tulemuste eest. See tähendab, et noorsootõtajatel tuleb projektiga seotud noori muuhulgas võimalusel toetada sobiva koolitusega.
- **Ettevõtmised peaksid olema piisavalt mitmekesised.** Noorsootõtajad peaksid hoolitsema selle eest, et kõigil oleks võimalus kaasa lüüa (vaata peatükki 3.1: Takistused). Võimalused peaksid olema kohandatud kõigile noortele, olenemata nende taustast, huvidest või oskustest. Noori tuleks julgustada ja toetada, et nad leiaksid oma huvide ja võimetega sobiva tegevuse.
- **Tuleks kulutada piisavalt aega ja raha.** Erivajadustega või vähemate võimalustega noored ei tule ise teie uksele koputama, et teie tegevusega liituda. Noorte aktiivseks kaasamiseks on vaja aega ning pingutust (ja enamasti ka raha). Sellele vastavalt tuleks planeerida ka töö, personal ja rahalised ressursid.

- **Kogemustele tuleb anda hinnang ja tulemusi tõhusalt kasutada.** Projekti lõppedes tuleks hinnata selle raames elluviidud tegevusi ja kõiki nendega seotud inimesi. Sealhulgas osalejaid, noorsootöötajaid ja teisi projekti partnereid või sellega seotud teisi inimesi (kelleks võivad olla vanemad, õpetajad, jne). Kogemuste analüüsist selgunud teadmisi tuleks rakendada tulevastes projektides.
- **Ettevõtmised ei tohiks olla ühekordsed sündmused.** Üks kordaläinud noorteprojekt ei suuda veel maailma muuta. Ehkki noored said projekti raames õpetliku kogemuse, ei tohiks tegutsemishoog raugeda. Noore jaoks on projekt ainult üks samm pikal teekonnal ja noorsootöötaja ülesanne on jätkata tema suunamist sobivate eesmärkide (püüdluste) poole (vaata peatükki 4.3: Erinevad töökeskkonnad).
- **Noorsootöö ei toimu asustamata saarel.** Noorsootöö ei ole ainult noortele suunatud ettevõtmised, need tuleks siduda ka noori ümbritseva kogukonnaga. Kohalikku kogukonda kaasavad projektid loovad silla noorte ja ühiskonna vahele ning vähendavad tihti ka noorte ja täiskasvanute vahelist umbusku ja usaldamatust. Näiteks, kui noored otsustavad lavastada teatritüki, võivad vanemad või õpetajad olla abiks kostüümide valmistamisel, valgustuse seadmisel, tekstide koostamisel jne ning seda lavastust võib esitada kogu kohalikule elanikkonnale.

3.4 Põnevad ettevõtmised

Näide heast kogemusest

„Hip Hop hooaeg 2001 – linna liikumapanev värske jõud” - see on ühe noorteprojekti nimetus, mis viidi ellu Brüsselis programmi Euroopa Noored alaprogrammi 3.1 raames (Noorsooalgatused). Projekti eesmärgiks oli kuritegusid ennetavate grafitite loomine (näiteks sellistel teemadel nagu autovargused, liiklusohutus, keskkonnakaitse) ning teha neid grafitid seaduslikult, avalikult. Nii võetigi eesmärgiks, et Brüsseli kahe kogukonna noored vanuses 18 kuni 25 joonistavad etteantud ennetusteemal Auderghem'i kogukonna loal hip hop grafiti maalinguid ühte vanasse metroojaama. Noored löid kaasa projekti kõikides etappides: osalesid ettevalmistavatel koosolekutel, võimalike toetajate leidmisel (nii era- kui ka riiklikest allikatest,) tegutsesid aktiivselt workshop'ides. Nad olid uhked oma projekti lõpptulemuse üle ning neil oli hea meel, et grafitit hakati ametlikult tunnustama kui seaduslikku ja huvitavat tegevusala. Grafiti pole lihtsalt vandalism, see võib olla loovuse väljenduseks, mis omakorda on jälle midagi enam kui lihtsalt protest millegi vastu. Mainitud projekt oli erakordne ka seetõttu, et löi koostöövõimaluse väga erineva sotsiaalse ja majandusliku taustaga, kuid sarnaste väljendusvajadustega noortele ning tänu sellele projektile said need noored võtta osa neile huvipakkuvast tegevusest.

Kui te soovite, et erivajadustega või vähemate võimalustega noored võtaksid osa teie noorsootöö ettevõtmistest, siis on selge ja lihtne - te peate neile pakkuma midagi, mis on nende arvates põnev. Noortele meeldivad kõik aktiivset osavõttu eeldavad workshop'id ja üritused, mis on nende jaoks kaasahaaravad ning seega ehk huvitavamad kui tavapärased vaba aja veetmise viisid. Kuid sellised noorsootööprojektid peaksid tegelikkuses olema vaid näiliselt üksnes meelelahutused. Noorsootöötaja otsustada jääb, kuidas tuua tegevusse sisse mitte-formaalne õppimine. Osalejatel pole vaja teada, et tegevusel on ka varjatud eesmärk.

Noorsootöötajad, kes plaanivad anda noortele ka väärtuslikke õppimiskogemusi, soovivad sellega avardada nende noorte maailma ja pakkuda neile uusi oskusi. Siiski peab ettevõtmine olema selline, et toob noore välja tema tavalisest rutiinist ja pakub talle võimalust millegi uue proovimiseks või õppimiseks – seda mainisime me ka eespool eduka osalemise kolme teguri (väljakutse, võimed, seotus) ehk “kolme C” juures. Samas on jälle nii, et kui me ootame (mitte-formaalsest õppimisest) liiga palju, siis need ootused ei täitu.

Me võime seda võrrelda majaga metsas. Tavaliselt jäävad noored koju – mugavuse tsooni. Noorsootöö üritab neid tavapärasest rutiinist välja tõmmata ja viia millessegi uude – seikluste tsooni. Seikluste tsoon on see, kus noored saavad turvalises keskkonnas õppida ja katsetada. Aga kui me peaksime viima nad liiga sügavale metsa, siis võib tulemuseks olla paanika. Noored jookseksid koju tagasi ja edaspidi oleks neid juba raskem majast välja saada.

Noorsootöötaja ülesandeks on pakkuda sellist tegevust, milles on seikluse hõngu (selles mõttes, et see laiendab neid piire, millega noor harjunud on), jälgides, et kedagi ei sunnitaks tegema seda, mida nad ei taha teha. Hea näide sellisest ettevõtmisest on nn ellujäämislaager, kus inimesed õpivad ülesannetega toimetulemiseks koostööd tegema, uusi oskusi kasutama ja üksteist usaldama. Kuid põnevate ettevõtmistega saab piire ka kodule lähemal avardada. Nendeks ettevõtmisteks võivad olla näiteks muusika, sport, tänavakunst, teater ja multimeedia või siis segu nendest kõikidest (vaata lk 25: Põnevad ettevõtmised).

Näide heast kogemusest

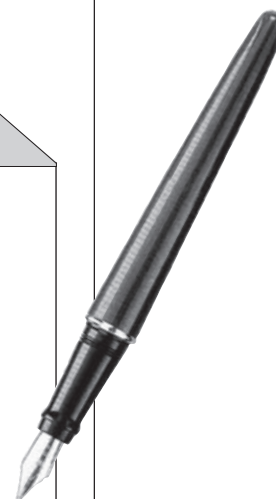
Üks tantsuõpetaja oli juba aastaid lummatud noorte rulasõidust linna peaväljakul. Teda intrigeeris nende muusika, liikumine, hüpped ja kiirus. Ehkki ta ise õpetas sel ajal noortekeskuses ainult tüdrukutele kõhutantsu, hakkas teda kummitama mõte sellest, kuidas saaks mingis etteastes rakendada ka neid rulasõitjaid, kes peamiselt olid ju poisid. Oma kõhutantsu tundides eksperimenteeris ta natukene ja avastas, et araabia muusika polegi ainus, mida kõhutantsu puhul kasutada saab. Varsti õnnestus tal panna nii rulasõitjad poisid kui ka kõhutantsu trennis osalevad tüdrukud koos kõhutantsu õppima ning õhinal ühisest etteastest mõtlema. Nende kahe grupi kokkuvõime löi mõlemale laval esinemise võimaluse ning arendas samas noorte oskusi.

See näide tõestab, et head suhted noorsootöötajate ja spordiklubides, klubides, (tantsu)koolides ja mujal noorte kohtumispaikades töötavate inimeste vahel võivad olla väga kasulikud. Paljusid ettevõtmisi on võib-olla üksi raske korraldada ja miks siis mitte kasutada juba olemasolevaid võimalusi ja teadmisi.

Mõned põnevad ettevõtmised

- Muusika. Pakkuge noortele proovide tegemiseks ruume. Kui noortekeskuses sellist võimalust pole, siis aidake neid vajaliku ruumi otsimisel. Motiveerige neid osalema kohalike talentide leidmise võistlustel, koolipidudel või kohalikel üritustel. Aidake noortel bänd kokku panna, aidake neil teha koostööd teisi alasid harrastavate inimestega või siis abistage neid muusikainstrumentide või turnee jaoks rahakogumisel.
- Sport. Tehke koostööd spordikeskustega ja pidage läbirääkimisi treenerite või kohaliku omavalitsusega, et saada neile noortele allahindlust treeningutel osalemiseks. Noortele meeldivad eriti võitluskunstid ja ekstreemspordialad. Püüdke leida naabrusest vabatahtlikke, kes noori treeniksid. Selliste väljas harrastatavate spordialade puhul nagu jalgpall, rulluisutamine, rulasõit, mägirattasõit või korvpall võib noorsootöötaja kaubelda neile kohalike omavalitsustelt soodsama hinnaga väljakuid ja varustust. Samuti võiks noorsootöötaja julgustada noori ise võistlusi korraldama või tegema vahetusi teistest piirkondadest pärit noortega.
- Tänavakunst. Breik ja tänavatants on ikka veel väga populaarsed ja köidavad noori. Noorsootöötaja saab seda noorte huvi hoogustada pakkudes proovideks ruume, võttes ühendust tantsukoolidega ja julgustades tegema koostööd näiteks klassikalise tantsuga tegelevate gruppidega. On teisigi tänavakunsti vorme, millest võiksid saada huvitavad ja uusi väljakutseid pakkuvad tegevused, näiteks žongleerimine või grafiti või siis nende kombineerimine muude aladega, kas muusikaga (tänavamuusikud), spordiga (rula, rulluisutamine) või teatriga (tänavateater, nn elavad kujud).
- Teater. Teater annab inimestele võimaluse olla keegi teine ja mõneks ajaks oma maailmast põgeneda või siis mõnikord leida oma probleemidele loomingulisi lahendusi kellegi teise silmade läbi. Noortega saab väga hästi kasutada eriti neid aktiivse teatri vorme, mis ei nõua osade päheõppimist, näiteks improvisatsiooniteater või niinimetatud „sporditeater“ (theatre sports). Noorsootöötaja saab noori toetada ka lõpptulemus saavutamisel – et nad astuksid näidendiga üles.
- Multimeedia. Arvuti, video, raadio ja fotograafia on noorte jaoks põnevad. Neid vahendeid võib ettevõtmistes väga edukalt kasutada ja neil on ka omaette praktiline väärtus. Võite osalejatel paluda valmistada videosid, kodulehekülgi, intervjuusid, pildistada ümbruskonda või jäädvustada oma või lähedaste elulugusid. Võimaluse korral võiksid nad seda kõike teha koostöös kohaliku raadiojaama, telekanali või ajalehega, kes võiksid olla ka sponsoriteks. Võimalikeks variantideks on ka arvutikursused (omataoliste/realiste koolitus) ning noortekeskusele kodulehekülgede loomine ja nende haldamine.

Näide heast kogemusest

Portugalis esitasid kaksteist noort vanuses 19 kuni 32 oma projekti noorsooalgatuste alaprogrammi raames. Tegu oli väga mitmekesise noortegrupiga, kuna kaasatud oli nii kohalikke keskkooli kui ülikooli noori, samuti erinevate eluvaladega seotud noori - meditsiiniõde, õpetaja, puusepp, politseinik jt. Nad otsustasid luua ja ellu viia projekti, mille peamiseks eesmärgiks oli luua ühe maa- piirkonna noortele uusi vaba aja veetmise võimalusi: näitusi, kirjutamis- ja joonistamisvõistlusi, muusikaetendusi, Eurosooni riikide toitute ja tavade tutvustamisi, info-koosolekuid uue valuuta kohta, vabaõhukino, traditsioonilisi mängu, spordiga tegelemist ja niisuguse ajakirja väljaandmist, kus noored saaksid avaldada oma arvamusi ja oma võimeid proovile panna. Kuna projekti ettevõtmised pakkusid uusi avastamisvõimalusi väga erinevate huvidega noortele, oli tagasiside projektile väga positiivne. Lisaks heale mõjule kohalikul tasandil osutus projekt väga tõhusaks kogemuseks noortele endile - noored löid uusi partnerlussuhteid ja sidemeid jms.

4. Noored ja nende keskkond

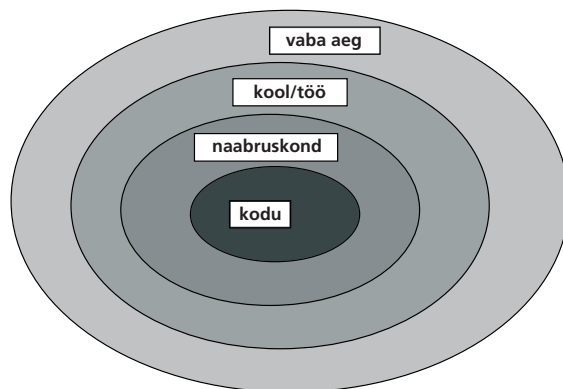

T-Kit käsiraamat
Sotsiaalne
kaasatus

4.1 Noored oma kodukohtades (kogukondades)

Noored ei ela üksikul saarel. Nad on osa sotsiaalsest struktuurist, mis koosneb erinevatest inimestest (vanemad, õpetajad, koolitajad, tööandjad, jne) ning neil kõigil on noorte suhtes teatud ootused ja nende noortega erinevad suhted. Ehkki noorsootöötajate prioriteediks on töö noortega, on võimatu ignoreerida mõju, mida ümbruskonna inimesed noortele avaldavad.

Han Paulides (1997) jagab noorte maailma neljaks osaks:

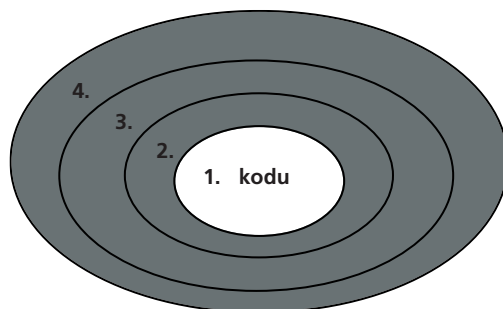

4

Kõigis neljas osas puutuvad noored kokku teiste inimestega: sõpradega, vanematega, kolleegidega, kaasõpilastega, naabritega, poemüüjatega, politseinikega, õpetajatega, treeneritega, jne. Kõikidel nendel inimestel on kontakt noortega ja nad mõjutavad nende käitumist. Seega on noorsootöötajate jaoks äärmiselt tähtis võita nende inimeste poolehoid oma projektide arendamiseks. Kuid need inimesed on ka väärtuslikud informatsiooniallikad, mille abil te saate noorte ja nende maailmaga paremini tutvuda. Võiksimegi hetkeks peatuda ja mõtiskleda, kuidas oleks kõige parem need inimesed niiöelda enda poole võita.

Noorsootöötajatel ei ole lihtne sobitada end noori ümbritsevate suhete võrgustikku. Nad peaksid olema noortega väga ausad ja selgelt välja ütleva, millist rolli nad saavad noore elus mängida ja millist mitte. Noori ümbritsevate inimestega suheldes ja koostööd tehes tuleb samuti olla oma kavatsuste suhtes läbipaistev. See aitab tohutult kaasa usaldusel põhinevate suhete loomisele nii noortega kui ka neid ümbritseva keskkonnaga (vaata peatükki 6.3: Usalduse loomine). Sellele vastastikkusele usaldusele tuleb üles ehitada kogu ülejäänud töö.

Nelja erinevat keskkonda, mis Paulides'e järgi noori ümbritsevad, võib analüüsida mitmel moel.

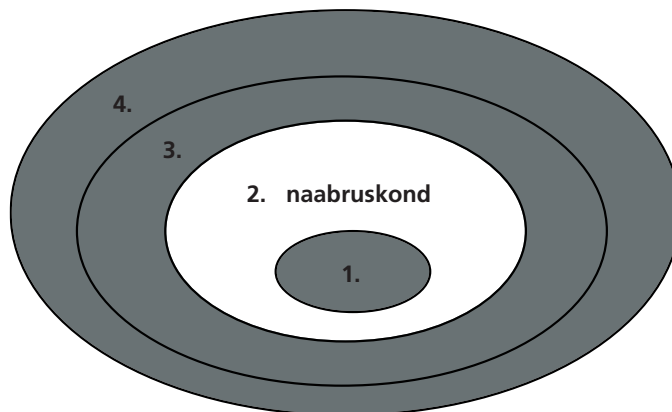
Esimese ringi moodustavad noori vahetult ümbritsevad inimesed – nende perekond, kellega teil tuleks olla heades suhetes, sest noorte osavõtt teie ettevõtmistest võib sõltuda sellest, kas perekond kiidab teie töö heaks või mitte. Vanemateni jõudmiseks on aga erinevaid viise, näiteks avatud uste päevade korraldamine, koduvisiidid või nn kõnetunnid. Arvestage ka sellega, et mõnikord tuleb olla väga kannatlik ja sihikindel, sest teie suhtlemist vanematega võivad takistada erinevad

asjaolud, näiteks ajapuudus, keelebarjäär, keeruline kodune olukord või umbusk (käske ja keelde jagavate) ametiasutuste vastu. Üks viis nende takistuste vältimiseks oleks vanematega kohtumine nõu neutraalses keskkonnas, näiteks kohalikus kultuurikeskuses. Olge avatud ja tagage, et teiega on lihtne ühendust leida - vanematele on tähtis teid tunda ning teada, mida te teete usaldusel rajaneva suhte loomiseks.

Näide heast kogemusest

Ühes noortekeskuses algatati noortega arutelu nende vanematest ja koos jõuti järeldusele, et enamus vanemaid ütleb alati, et nad tahavad, et nende lapsed oleksid õnnelikud, mis tähendab peamiselt seda, et lastel kästakse õnnelikud olla. Mõned noored ütlesid, et nende vanemad ei saa aru, et suitsetamine, liibuvate teksade kandmine, terve öö kodust äraolemine ja kooli pooleli jätnud poisiga käimine võib neid ka väga õnnelikuks teha. Sellele järgnes tuline diskussioon, sest teised noored ei suutnud jällegi mõista, kuidas saab kellelegi meeldida suitsetamine või imelike riiete kandmine. Lõpuks siiski nõustuti, et kõik sõltub igaühe enda valikutest. Noored otsustasid sellest kõigest noorsootöötaja abiga näidendi kokku panna ja seda oma vanematele ja teistele kohalikele elanikele esitada. Mõnedel noortel õnnestus selle näidendi abil oma vanematega uuesti dialoogi alustada viisil, mis erines eelnevatest mittekonstruktiivsetest vaidlustest ja jõuda lõpuks mingisugusegi vastastikuse arusaamiseni.

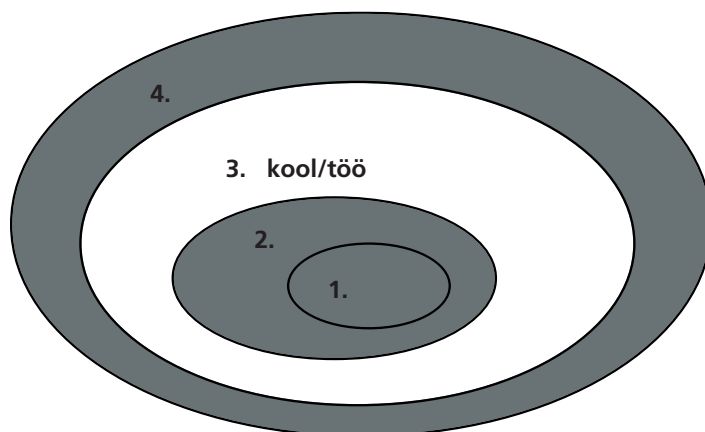
Eduka noorsootöö jaoks on tähtis ka noorte naabruskonnast pärit inimestega suhtlemine. Kui suhted on head, on naabruskond vajaduse korral varmam teid ka abistama, nii et teie ettevõtmiste jaoks on nende toetus otsustava tähtsusega. Kohaliku raadio, televisiooni ja ajalehtede teavitamine on ka teie jaoks üks viis soodsate suhete arendamiseks. Mida enam inimesed (ja mitte ainult noored) teie ettevõtmistest teavad ja nendes kaasa löövad, seda parem on lõpptulemus.

Näide heast kogemusest

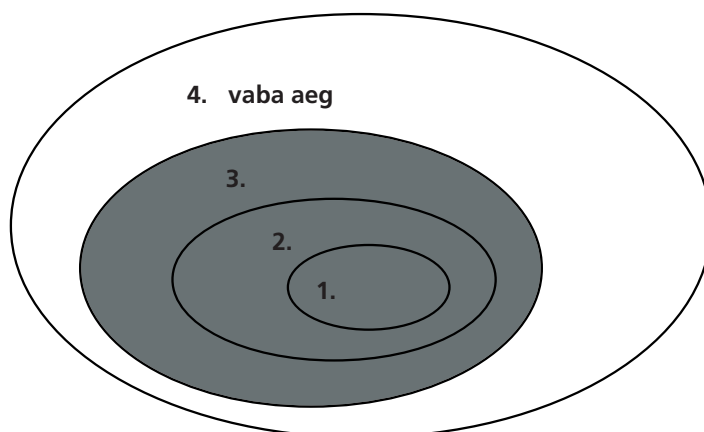
1999. aastal korraldati ühes Tšehhi Vabariigi väikeses külas suvelaager. Kuna see tähendas üsna suure hulga välismaa noorte vastuvõtmist, siis oli vaja kaasata suvelaagri korraldamisse ka kohalikke inimesi. Noored kutsuti laagrisse, küla õpetajatel paluti tõlkida, kohalikud kokatädid tegid süüa ja laager algas tutvustava ekskursiooniga, mille viis läbi külavanem ning mida saatsid kohaliku ajalehe ajakirjanikud. Viimasel nädalal korraldati jalgpallivõistlus kohaliku võistkonna ja laagri noorte vahel. Kõik külaelanikud teadsid külaliste kohalolekust ja võtsid ettevõtmisest ühel või teisel moel osa. Seetõttu ei vaadatud välismaiseid noori kui sissetungijaid, vaid kui teretulnud külalisi.

Teie sihtgrupi vahetus läheduses on veel üks oluline inimeste grupp – nende eakaaslased –noorte sõbrad ja tuttavad. Eakaaslased on olulised seepärast, et nende arvamus teie töö kohta võib saada määravaks selles, mida noor teie ettevõtmisest arvab. Teie võimalused noori oma projektidega liita paranevad märkimisväärselt, kui teil õnnestub neile selgitada, et teie ettevõtmised on huvitavad ja aitavad neil samal ajal ka midagi põnevat juurde õppida. Teie ettevõtmiste reklaamimisel võib kohalik meedia jällegi olulist rolli mängida, nii et kasutage seda.

Koolid saavad anda noorsootöötajatele olulist informatsiooni, näiteks noorte arvust koolis samuti kooli poolelijättnute kohta. Mitte-formaalsele õppimisele suunatud projektide kavandamisel võiksite kaaluda koostöö tegemist ka õpetajatega või kohalike tööandjatega. Selle täiendavaks eeliseks võib olla võimalus kasutada kooli varustust ja ruume. Samas võib selles osas olla puuduseks see, et noored tunnevad kooli vastu vastumeelsust ega soovi seal peale tunde enam aega veeta. Seega on vaja kõik hoolikalt läbi mõelda.

Noortega seonduv neljas sektor on vaba aeg ning noorsootöö võib toimuda ka selles sfääris. Suhete loomine teiste noorte vaba aega sisustavate inimestega võib olla väga kasulik, sest võimaldab vahetada mõtteid, kogemusi ja neid ressursse, mis on vajalikud erivajadustega või vähemate võimalustega noortega töötamisel. Seda teemat arutame edasi peatükis 4.2: Partnerlussuhete loomine.

Näide heast kogemusest

Vabatahtlike klubi „Naeratus“ alustas tööd 2001.aastal. See on ühes väikeses Poola linnakeses tegutsev informaalne noortegrupp, mille enamus liikmeid on keskkooliõpilased.

Bialobrzegi linnal, kus see projekt sündis, pole kuigi palju pakkuda ei noortele ega ka kohalikele täiskasvanutele. Seal pole ei kinosid, ujulaid, parke ega muid kohti, kus lapsed saaksid pärast kooli aega veeta (välja arvatud diskoteegid ja ööklubid). Pole ka niisugust kohta, kuhu probleemsetest peredest lapsed võiksid pärast tunde minna ja oma koolitoid teha. Seetõttu hakkasid noored mõtlema, kuidas saaks olukorda parandada.

Noorsooalgatuse ideele andis hoogu seegi, et kohalikus rahvamajas oli just tööd alustanud uus ja entusiastlik juhataja, kellelt paluti noorteprojekti elluviimiseks abi ning kes pakkus seepeale lahkelt noortele ruume oma projektide elluviimiseks. Olles uurinud kohalike noorte huvisid, asuti tööle viie erineva teema raames: teadus, ajakirjandus, renoveerimine, (projektide) juhtimine ja Euroopa küsimused. Selle projekti peamiseks eesmärgideks oli noorte integreerimine kohalikk kogukonda, aga ka niisuguse konkreetse koha loomine, kus noored saaksid oma vaba aega veeta. Vabatahtlikud tahtsid hoolitseda keerulistest peredest pärit noorte eest ja aidata neid koolitöö tegemisel, aga ka vaba aja veetmisel, näiteks sellistes ettevõtmistes nagu tants, arvutiõpe, maalimine, joonistamine jne. Projekti raames korraldati mitmesuguseid erinevaid üritusi: vabatahtlike koolitus (kuidas töötada lastega), vabatahtlike poolt lastele korraldatud töötoad, kus õpiti võõrkeeli, maalimist, tantsu jne. Kogu projekt tugines noortegrupi ühisele planeerimisele, lisaks aitasid üritusi korraldada ka kohalikud võimud, noorsootöötajad, õpetajad jt.

Ilmselt ei õnnestu teil luua häid ja püsivaid suhteid nendes noori ümbritsevates sektorites tegevate inimestega pelgalt ühe kohtumisega, see nõuab aega, pingutust ja vahendeid. Usaldusliku võrgustiku ülesehitamiseks tuleks ära kasutada kõik võimalused, mis aitaksid liikuda ühiste eesmärkide poole. See on aluseks edaspidisele koostööle.

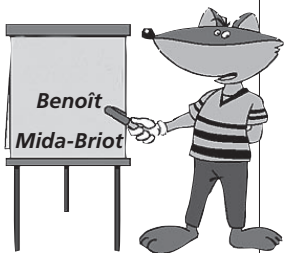
4.2 Partnerlussuhete loomine

Nii nagu me eelmises peatükis „Noored oma kodukohtades (kogukondades)“ juba märkisime, ei tohiks noorsootöötajad oma töös näha üksnes noori. Niisamuti nagu noored, ei ela ka noorsootöötajad üksikul saarel - nad pole ainukesed noortega töötavad inimesed. Miks mitte teha koostööd teiste erialaspetsialistidega ja vabatahtlikega, kes sama sihtgrupiga kas otseselt või kaudselt töötavad? Selline koostöö võib aset leida näiteks siis kui päevakorras on läbirääkimised linnavalitsusega töötubade läbiviimiseks sobiva koha saamiseks kohalikus rahvamajas või kesklinnas festivali korraldamise loa taotlemiseks. Nendest näidetest saab alata koostöö, millest võivad tekkida ja välja areneda pikaajalised partnerlussuhted.

Teistega koos töötamine aitab tugevdada eesmärkidele suunatud jõupingutusi ja vahendeid ning loob terviklikuma arusaamise konkreetse sihtgrupiga tehtavast tööst. Jagades oma vaateid ja kogemusi teiste erialainimestega, kes sarnase tööga tegelevad, aitab see ka tõsta isiklikku motivatsiooni.

Kuid tõeline partnerlus on midagi hoopis enam kui ühekordne plaanipärane koostöö, see eeldab ka, et partnerid on huvitatud oma koostöö väärtuse teadvustamisest: mille poole püüdlevad partnerluse erinevad osapooled, kus kattuvad teie tööpõllud, kas töö käib samade eesmärkide nimel jne. Toimivate partnerlussuhete loomine ja säilitamine nõuab aega, pingutust ja vahendeid. Kuid see investering tasub end ära ning annab vastutasuks väärtuslikke kogemusi erinevatest tööviisidest, loodetavasti ka uut motivatsiooni.

Niisiis, keda teie oma meeskonda kaasaksite? Noorsootöötajatel võivad olla omad ametialased sidemed, nad õpivad tundma teisi töötajaid (tänavatööga tegelevaid inimesi, õpetajaid, sotsiaaltöötajaid, politseid), kes lävivad oma igapäevatöös sama sihtgrupiga (näiteks erivajadustega või vähemate

võimalustega noortega) erinevatel elualadel ja noorte elu erinevatel hetkedel. Töökoosolekud ja koostööseminarid on tihti heaks kohtumispaigaks nendele inimestele, kes kõnealuste küsimustega tegelevad (kaasatus, narkoennetustöö, aidsialane koolitus, jne.) ning töötajatevahelisest koostööst tulenev sünergia võib kasvada üle organisatsioonidevahelisteks pikaajalisteks partnerlussuheteks.

Erivajadustega või vähemate võimalustega noortega töötamisel on eriti oluline luua partnerlussuhted nende organisatsioonide vahel, kespuutuvad selle sihtgrupiga kokku oma töö tõttu erinevatel elualadel. Sellisel moel võiks noorsootöö mõju jätkuda ka klassiruumis või teiste projektide raames.

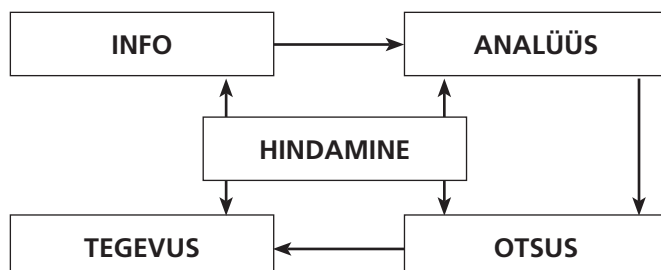
Toimiva partnerluse eelduseks on, et:

- partneritel on ühised või vähemasti sarnased ja teineteist täiendavad eesmärgid.
- tegevuste keskmes on nõ sihtgrupina määratletud noored (nagu me väidame ka peatükis 6.1: Eetika). Noori toetades või neid julgustades suuname me neid ühiskonda integreerumisele.
- erinevatel partneritel (ja nende organisatsioonide juhtkondadel) on tahe ühineda sellise partnerlusega ning nad varuvad niisuguse koostöö jaoks aega ja vahendeid.
- erinevatel asjaosalistel on sarnased kasvatuspõhimõtted või siis on sellealased erimeelsused ületatavad.
- organisatsioonide töövaim või -kultuur on sarnane või neil on tugev tahe ennast avada ja üksteise töökultuuridega kohanduda.
- kommunikatsioon peab olema tõhus ja avatud, partnerid peaksid planeerima aega ka partnerluse arutamiseks ja hindamiseks.
- Sellest sünergiast peaksid otseselt kasu saama nii sihtgrupp kui ka partnerlusega seotud organisatsioonid.

IRDA+E: juhendid partnerlussuhete loomiseks

Kui te ei ole kunagi töötanud sellises partnerluses nagu äsja kirjeldatud, siis tahaksime teile tutvustada ka nn IRDA+E skeemi (inglise keeles I-information, R-reflection, D-decision, A-action + E-evaluation). Selline astmeline lähenemine võib eeskätt huvi pakkuda neile noorsootöötajatele, kes on valmis enamaks kui lihtne ühekordne koostöö ning kes sooviksid liikuda pikaajalise partnerluse suunas. Selline partnerlussuhete loomise mudel võib tunduda natuke formaalse ja abstraktsena, kuid sel on loogiline struktuur, mida te saate vastavalt oma vajadustele kohandada.

Partnerluse alustamise eelduseks on loomulikult see, et olete leidnud organisatsiooni(d) või eriala asjatundja(d), kes on huvitatud teiega koostööst. Ideaalsel juhul peaksid osapooled vastama nõudmistele, millest eelpool juttu oli (ehkki siinkohal ei tasuks ka liialt detailidesse toppama jääda). Nüüd vaatleme aga mõningaid aspekte, mida tuleks partnerlussuhete erinevates etappides arvestada.

1. Informatsiooni kogumise etapp

Enne, kui te end partnerlussuhetega seote, tuleks läbi mõtelda ja endale teadvustada, miks te soovite teiste organisatsioonide või ekspertidega koostööd teha. Selleks võite uurida, kui huvitatud on teie organisatsioon koostöö tegemisest, millised on konkreetsed vajadused ning milliseid vahendeid saate te partnerlussuhetesse investeerida. Tagamaks, et nii teile kui info kogujale kui teie kolleegidele (ja miks mitte ka teie kaasatavale partnerile) moodustub hea ülevaade, tehke näiteks nimekiri allpool loetletud põhielementidest (ja muidugi võiksid sama teha ka teie partnerid).

Küsimused

- Mida teie (ja teie kolleegid) partnerluselt ootate?
- Milline on teie juhatuse või ülemuste seisukoht ja soovitused niisuguse partnerluse osas?
- Milline on oodatav kasu sellest koostööst? Sihtgrupile? Organisatsioonile?
- Millised on teie organisatsiooni eelnevad koostööalased kogemused? Millised on teie nõrgad ja tugevad küljed?
- Millised on teie käsutuses olevad vahendid (inimressursid, aeg, ruumid, materjal, eelarve)?
- Kes konkreetselt teie organisatsioonis töötab erivajadustega või vähemate võimalustega noortega ja millisel moel?
- Kas on väliseid tegureid, mis motiveerivad teid partnerlussuhteid looma või selliste suhete loomist takistavad (rahastamine, poliitika, jne)?
- Kas partnerlussuhted saavad olema tasakaalus (võrdsed panused, võrdne kasu, võrdne osalemine)?

2. Analüüsi etapp

Kui teie ja teie partnerorganisatsioonide poolt on informatsioon kokku kogutud, tuleb saadud teavet võrrelda ja arutada erinevaid koostöövõimalusi, jõudmaks lõpptulemusena ühise arusaamani ees seisvatest tegevustest. Tagamaks, et koostöö on juba oma algfaasis rajatud erinevatele osapooltele üheselt mõistetavatele alustele, võiks vastavad põhimõtted kirja panna ka nõ koostööotsusena. Võimalikud küsimused, mida selles dokumendis käsitleda, on loetletud allpool.

Küsimused

- Millised on ühised eesmärgid?
- Missugune on partnerluse vorm (mitteametlik, ühised projektid, töögrupid, informatsiooni jagamine)?
- Milliseid ühiseid ettevõtmisi võiks organiseerida ja milliseid samme tuleks selleks astuda?
- Millised võiksid olla partnerluse hindamise kriteeriumid ning kui tihti vastavat analüüsi teostatakse?
- Milline on partnerlussuhete ajakava (sh tähtajad, jne)?
- Kuidas jagatakse ülesandeid? (milline on rollijaotus partnerite vahel)?
- Millised on erinevate osapoolte kohustused (ka vahendite osas)?
- Kuidas saaks organisatsiooni personal omavahel kõige paremini tuttavaks?
- Millised on koolitusvajadused? Kas on ette näha partnerlusega seotud inimeste koolitamist seminaride, koolituste, kohtumiste, „töövarju“ päevade jne abil?
- Millist kommunikatsioonistrateegiat võiks kasutada (kuidas partnerid teineteisega suhtlevad, millistes küsimustes ja kuidas tagatakse teineteise informeeritus)?
- Kes koordineerib ja jälgib partnerlussuhte toimimist?
- Missugune on hinnanguline eelarve (tulud ja kulud)?

Ja täiendavalt veel mõned nõuanded

- Esile tuleks tõsta partnerite kasu, mida nad tulevases partnerlusest saavad.
- Koostöö raamistik peaks olema küllalt täpselt kindlaksmääratud, kuid lubama ka mõningat paindlikkust.
- Kõikide etappide puhul peaksid eesmärgiks olema konkreetsed ja mõõdetavad tulemused.
- Eesmärgiks olgu realselt saavutatavad sihid ja konkreetne töö.

3. Otsustamise etapp

Enamasti pole partnerluse otsustusprotsessiga seotud vaid need noorsootöötajad, kes partnerluse raames konkreetseid vähemate võimalustega noori kaasavaid tegevusi ellu viivad. Olenevalt kaasatud organisatsioonide struktuurist, töökultuurist jms võib mõningatel noorsootöötajatel olla vaba voli langetada ise selliste partnerluslepete otsuseid, samas peab teistes organisatsioonides see otsus võib olla läbima kogu ametiredeli (mis mõjutab siis kindlasti kogu projekti ajaplaneerimist). Kui te vajate juhtkonna teavitamiseks ametlikku dokumenti, siis on allpool toodud mõned punktid, mis võivad teile selle koostamisel abiks olla.

Ettepanekud otsustustasandi(te)le esitamiseks

- Kirjeldage ühist tegevust, mida soovite ellu viia: selle eesmärgid, tegevuskava(d) ja etapid.
- Lisage eelnevat selgitav info, näiteks detailne ajakava, rollide ja ülesannete jaotus, ressursid, koordineerimine, järelvalve ja hindamine.
- Sätetage täpselt partnerluslepe kestvus ning kehtestage kord ja tingimused lepe võimalikuks muutmiseks. Kaaluge näiteks, kuidas partnerid saaksid lepest loobuda ja millised oleksid sellisel juhul tagajärjed.

Ja täiendavalt veel mõned nõuanded

- Esitage otsustustasandi(te)le piisavalt täpsed ettepanekud töö kohta, kuid vältige liigseid detaile. Ehkki partnerluslepe peaks olema võimalikult täpne, peab see jätma ruumi ka paindlikkusele juhaks, kui on vaja sisse viia muudatusi.
- Arutage ka võimalikke probleeme/muresid ning võtke neid arvesse partnerluse (või vähemalt partnerluslepe) planeerimisel. Näiteks, kui ühele partneritest on tähtis planeeritava tegevuste mõju ja kogemuste levitamine siis tooge see välja (planeerige, kuidas seda mõju hinnata ning laiemalt levitada). Või juhul, kui sooline tasakaal on kõige tähtsamaks teguriks sihtgrupiga töötamisel, siis näidake, kuidas te koostöö ajal selle küsimusega tegelete.
- Püüdke saada maksimaalset toetust oma kolleegidelt ja oma partneri kolleegidelt. Olge oma tegevustes läbipaistev ja andke teada oma edust, mida te olete partnerluses saavutanud.
- Veenduge, et partnerluse tarbeks on piisavalt vahendeid. Alati on parem alguses pigem ambitsioonikamalt planeerida ning vähendada inimressurse ja rahalist panust siis, kui planeeritud ulatuses ressursse saavutada ei õnnestu (loomulikult tuleks siis ka partnerlusuhte tegevuspiire uute ressursidega kohandada).

4. Tegutsemise etapp

Kui kõik partnerid on partnerlussuhte esmased põhimõtted läbi arutanud ja heaks kiitnud, võib tõeline töö alata. Enamus eelseisvatest ülesannetest planeeritakse juba analüüsi etapis. Nii on tegutsemise etapi põhisisuks plaanitu ellu viimine - nii lihtne see tundubki olevat. Anname teile siinkohal siiski mõned nõuanded, et teid õigel kursil hoida.

Nõuanded

- Jagage koostööprojekt kui tervik lühemateks etappideks, Regulaarsed, kiired ja nähtavad tulemused aitavad tehtud töö tulemusi paremini esile tuua, mis omakorda toetab tegijate endi motivatsiooni.
- Tulemustest peaks teavitama ka asjaga seotud partnereid ja kolleege või erinevate sama valdkonna organisatsioonide juhtkondi, et ka nemad oleksid asjade käiguga kursis.
- Tegutsemise etapil tulevad välja partnerite koostööoskused, selles faasis saab algselt teoreetilise partnerlusleppes konkreetne ja praktilise väärtusega ettevõtmine. Partnerlusest sündinud väärtuslikud kogemused tuleks tuleviku tarbeks dokumenteerida.
- Väärtuslikuks kogemuseks võib osutuda ka ebaõnnestumine, seepärast peaks analüüsima ning dokumenteerima ka projekti mitterahuldavaid arenguid. Korraldage regulaarselt koosolekuid või arutelusid, et selgitada, kas te ikka liigute sinna, kuhu te liikuda soovisite.

5. Hinnangu andmine

Hinnangu andmine pole (sarnaselt eelnevatele) omaette etapp, vaid integreeritud osa kõikides eelpool loetletud etappides. Jälgimaks ja hindamaks partnerluse kvaliteeti kõikides etappides (informatsiooni kogumises, analüüsis, otsustamises ja tegutsemises) on aga vajalik vastavate hindamiskriteeriumite olemasolu, milles tuleks kokku leppida kohe koostöö alguses. Lisaks koostöö erinevaid etappe läbivale nõ vahehindamisele tuleks kavandada ka koostöö lõplik hindamine tegutsemise etapi lõppedes, kusjuures lõpphinnangu andmises peaksid osalema kõik asjaosalised (sihtgrupp, partnerid, kohalikud võimud, asutused, jne). Lõpphinnangu eesmärgiks on eeskätt koostöö saavutuste ja töö kvaliteedi teadvustamine, mis võib viia ka uute koostööväljavaadete ni - partnerluse laienemisele ja uute partnerite kaasamisele.

Soovitusi kõikide etappide hindamise läbiviimiseks

- *Informatsiooni kogumise etapp.* Kas saadud info on usaldusväärne? Kas mul on vaja rohkem informatsiooni? Kust seda leida?
- *Analüüsi etapp.* Kas esialgsed partnerlusettepanekud on piisavalt selged ja paindlikud? Kas kõik elemendid on olemas?
- *Otsustamise etapp.* Kas esialgsetes partnerlusettepanekutes on arvestatud partnerite ootustega? Kas eesmärgid ja tegevuskavad on realselt saavutatavad? Kas üldine otsustamisprotsess rahuldab? Kas järelevalve ja koordineerimismehhanismide osas on kokku lepitud? Kas partnerluslepe kajastab seda, milles tegelikult kokku lepitati?
- *Tegutsemise etapp.* Kas järelevalveks ja koordineerimiseks eraldatud vahendid on ülesannetele kohandatud? Kas teostatav töö on kasulik kõikidele partnerorganisatsioonidele? Kuidas reageerivad uuele koostööle sihtgrupp ja teised kolleegid? Kas neid on piisavalt teavitatud ja kas nad on teie poolel? Kuidas toimib teabevahetus? Kas on kogemusi, mida sooviksite korrata või parandada? Kas kõik peavad partnerlusleppes kinni?
- *Hinnangu andmine / analüüsimine.* Kas kavandatud hindamismeetodid on sobivad ja piisavalt paindlikud? Kas projekt sujub nagu loodetud ja miks see on edukas? Kas kõikidel partnerluses osalejatel on võimalus läbi viia töö kohta arvamust avaldada? Kas partnerluseks püstitatud eesmärgid on saavutatud? Millised on parimad viisid selle kogemusega saadud tulemuste levitamiseks ja edasise koostöö parandamiseks?

Veel nõuandeid partnerlussuhete loomiseks

- Väljendage juba alguses selgelt, missugused peaksid teie arvates partnerlussuhted olema ja missugused mitte.
- Nähke vaeva selle nimel, et suhted partneritega oleksid algusest peale head. Korraldage üritusi meeskonnatunde loomiseks (ühised koosviibimised, ekskursioonid, vastastikkune töökohtade, kodude, organisatsioonide külastamine, jne). Pidage meeles, et töötate eelkõige inimeste ja mitte organisatsioonidega.
- Info kogumise ja analüüsimise etapid peaksid olema kavandatud nii, et võimaldavad teha adekvaatseid järeldusi vajalike tegutsemiste kohta. Arutage koos partneritega, kas planeeritud tegevused võimaldavad tagada soovitud eesmärkide saavutamise ning vastavad sihtgrupi tegelikele vajadustele.
- Ärge olge ülioptimistlikud püstitatud eesmärkide või tegevuste suhtes, mis nende saavutamiseks ette võeti, jääge reaalsuse piiridesse. Olge pragmaatiline. Esialgset koostööd saab alati laiendada ulatuslikumaks ja tugevamaks partnerlussuhteks.
- Püüdke alati hoida partnerite ülesanded ja kohustused tasakaalus kõikide koostöö etappide jooksul. Vältige olukordi, kus üks partner võtab endale rohkem kohustusi kui teised.
- Olge valmis kohanema oma partnerite erinevate tööstiilidega ja organisatsioonikultuuridega. (Täiendavat informatsiooni kultuuridevaheliste küsimuste kohta leiate käsiraamatust: „Kultuuridevaheline õppimine“)

Näide heast kogemusest

Partnerluse kogemus koolituse vallas

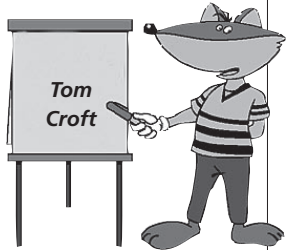
Kaks tänavatöös kogenud organisatsiooni Prantsusmaalt ja Hollandist käivitasid 2000. aastal programmi Euroopa Noored raames pilootprojekti. Projekti sisuks oli tööpraktika - Prantsusmaal tänavatöoga tegelevad inimesed hakkasid töövarjudeks Hollandis edukaid projekte korraldavatele kolleegidele.

Uskudes, et selline ettevõtmine võib tõepoolest aidata olulisel määral arendada organisatsioonide pädevust tööks noortega, tegi kohalik Euroopa Noored büroo seepeale ettepaneku Prantsuse organisatsioonile CNLAPS, viimaks ellu noorsoovahetuse koolituse kahekümnele tänavatöoga tegelevale inimesele. See koolitus viis omakorda mitmete noorsoovahetusteni, milles osalesid erivajadustega või vähemate võimalustega noored.

Sellest kogemusest innustununa otsustati koostöös ellu viia ka rahvusvaheline õppevisiit, kus peamine tähelepanu keskendati tänavatööle esindatud riikides, sellele järgnes omakorda tänavatöö konverents. Kõik need ettevõtmised tõid kokku tänavatöoga tegelevaid kolleege, loodi uusi kontakte ja algatati mitmeid uusi projekte. Tulemuseks oli see, et programmi Euroopa Noored hakkasid üha rohkem kasutama erivajadustega või vähemate võimalustega noortega töötavad spetsialistid, kes olid seeläbi leidnud oma tööks uue vahendi – programmi Euroopa Noored. Partnerlus oli edukas ja partnerid on alustanud arutelu uue võimaliku partnerluslepe üle.

CNLAPS: www.cnlaps.asso.fr ; contact@cnlaps.asso.fr

Programmi Euroopa Noored Prantsuse büroo: www.injep.fr ; jpe@injep.fr

4.3 Erinevad töökeskkonnad

Olenemata sellest, kas te loote partnerlussuhteid nii nagu seda eelmises osas oli kirjeldatud või mitte, võivad noorsootöötajad töös erivajadustega või vähemate võimalustega noortega võtta väga erinevaid rolle. Neil võivad olla pikaajalised kohustused ja pikaajalised töösuhted või hoopis ühekordsed ja lühiajalised projekti-põhised ülesanded, kusjuures mõlemal on nii plusse kui miinuseid. Samas võivad need töökeskkonnad ka teineteist täiendada.

Lühiajaline sekkumine/töö	Pikaajaline töö
<p>Tihti suunatud noortele, kelle probleemid või seisund on sattunud teatud võimuorganite tähelepanu alla.</p> <p>Selle ülesande võtavad endale sotsiaalsektori professionaalid (sotsiaaltöötajad, koolinõustajad, mentorid, kriminaalhooldusametnikud, jne).</p> <p>Tavaliselt on töö sisuks sekkumine noore inimese elus toimunud kriisi</p> <p>Kui kriis on lahendatud võib toetus järsult lõppeda.</p> <p>Noorel ei ole sellise sekkumise osas eriti valikut.</p> <p>Ehkki selline sekkumine on enamasti äärmiselt vajalik, võib sekkumine ja sellega seostavad inimesed tekitada noores vaenulikkuse ja umbusu tunde.</p>	<p>Tihti kogukonnapõhised, st kohalike inimeste poolt organiseeritud ja läbiviidud (noorteklubid, pikaajalised kogukonnaalgatused, kohalikud vabatahtlikud või erialainimesed, kes on elanud ja töötanud antud piirkonnas mitmeid aastaid, jne)</p> <p>Tavaliselt inimesed, kes pole sellel alal kutse- lised - vabatahtlikud.</p> <p>Avatud kõigile noortele, kuid mõnikord suunatud erivajadustega või vähemate võimalustega noortele.</p> <p>Ei ole kohustuslik, noortel on valikuvabadus kas osaleda või mitte</p> <p>Suur tõenäosus, et noored, kes osalevad, loevad ettevõtmisi „omaks“.</p> <p>Pakub noortele pikaajalisi võimalusi ja toetust.</p> <p>Rajanevad tihti tugevatel suhetel, mis põhinevad noorte ja töötajate vastastikkusel usaldusel ja lugupidamisel.</p>

Edukate töösuhete loomine pole kunagi lihtne, seda enam, et koostöö peaks kasulik olema kõikidele osapooltele, sh noortele (vaata ka eelmisi lõike peatükis 4: *Noored ja nende keskkond*).

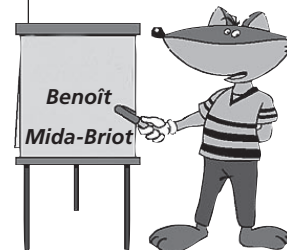
5. Mitte-formaalne haridus kui vahend kõikide kaasmiseks

T-Kit käsiraamat
Sotsiaalne
kaasatus

Inimene õpib ja areneb kogu elu, erinevatel hetkedel ja erinevates valdkondades. Kooliharidust omandades õpime me palju, kuid unarusse ei tohiks jätta ka neid õppimisvõimalusi, mis eksisteerivad väljaspool akadeemilist õpikeskkonda. Kõik elu jooksul kogutud õppimiskogemused annavad panuse inimese isiklikku arengusse ja aitavad tal ümbritsevat keskkonda paremini mõista. See annab omakorda võimaluse ühiskonnas täiel määral osaleda.

Formaalse haridussüsteemi (koolide, ülikoolide, kutsekoolide) eesmärk on anda noortele põhiteadmised, mida kasutatakse sotsiaalseks integreerumiseks ühiskonda. Kahjuks ei suuda formaalne haridussüsteem mitmetel põhjustel alati rahuldada kõikide noorte õppevajadusi. Seetõttu peaks inimestel olema võimalik kasutada enda arendamiseks ka teisi allikaid, mitte-formaalne haridus võib seejuures olla üheks (kuid mitte ainukeseks) allikaks erivajadustega või vähemate võimalustega noorte jaoks. Käesolevas peatükis uurimegi erinevaid õppimise viise, võrdleme neid ja arutleme selle üle, kuidas saaks mitte-formaalne haridus olla meie sihtgrupi jaoks „teiseks võimaluseks“.

5.1 Mitte-formaalne versus formaalne haridus ja kutsekoolitus

Enamus inimesi Euroopas on omandanud elus mingisugusegi koolihariduse. See formaalne kooliharidus põhineb tavaliselt õpilase ja õpetaja vahelisel „vertikaalsel“ suhtel: teadmiste andjal (õpetaja) ja vastuvõtjal (õppija). Enamasti annab õpetaja õpilasele teadmisi kursuste vormis ja õppekava järgi. Õppeprotsessi lõpus antakse kirjalik tunnistus, mis tõendab, et õpilane on omandanud teadmised, mis vastavad teatud ametlikele kriteeriumitele. Sellised akadeemilised tunnistused ja diplomid - mis enamasti osutavad teoreetilistele teadmistele - on tihti võtmed, mis avavad uksi tööturul ja ühiskonnas.

Kutseharidus annab üldteadmiste kõrval pigem praktilise sisuga teadmisi, samuti praktilise kvalifikatsiooni, mida saab tööturul otseselt kasutada. Tavaliselt kuulub kutsehariduse omandamise hulka ka praktika, mille käigus õpivad noored ametit algaja tasemel reaalses töökeskkonnas juhendaja käe all. Sageli on kutsehariduse omandamise periood lühem kui formaalse hariduse omandamine, kuna eesmärgiks on praktiliste tööoskuste kiire omandamine. Õppimisprotsessi lõpus omandab õppija tavapäraselt ka õppe läbimist kinnitava tunnistuse. Õpetaja ja õpilase vaheline suhe on ka siin vertikaalne, õpetaja annab oskused õpilasele edasi.

Vastupidiselt eelpooltoodule võiks mitte-formaalset haridust iseloomustada kui õppimist „tegevuste kaudu“. Mitte-formaalse õppimismetoodika aluseks on interaktiivne suhe õppijate ja nende poolt läbielatatavate konkreetsete olukordade vahel (ehk koosmõju, mis õppijatel kogetust tekib). Sellise õppimise korral pole autoriteedina teadmisi jagavat õpetajat või lektorit. Tema asemel loovad õppijad ja juhendajad koos uusi teadmisi, kusjuures juhendaja rolliks on eeskätt õppijale väärtuslike õpikogemuste omandamiseks võimaluste loomine.

Just nii toimub õppimine ka noorsootöös, kus õppeprotsessi keskmes on õppija (noor) ning noorsootöötaja ülesandeks on toetada noort ning luua talle võimalusi väärtuslike uute teadmiste, oskuste ja hoiakute omandamiseks erinevate meetodite abil (näiteks omataoliste/-ealiste koolitus, projektitöö jne). Ehkki noorsootöö oluliseks osaks on ka kogetu analüüs ja omandatu teadvustamine, on kahetsusväärne, et tänapäeval ei ole noorsootöös mitte-formaalse õppimise käigus omandatud pädevuste/oskuste tunnustamise süsteem veel kuigi levinud.

Mõnikord tekitavad segadust terminid „mitte-formaalne“ ja „informaalne“ õppimine. Meie loeme informaalseteks õppimiseks kõike spontaanset, mis igapäevaelus toimub. Mitte-formaalse õppimise on aga planeerinud ja läbi mõelnud juhendaja, koolitaja või noorsootöötaja, kes pakub õppijale toetust kogu õppeprotsessi jooksul.

	Formaalne haridus: akadeemiline õpe	Formaalne haridus: kutseõpe	Mitte-formaalne haridus
Õppemeetodid	Kursused, milles teadmiste jagaja ja õppijate vahel on vertikaalne suhe.	Vertikaalne suhe sarnaselt akadeemilise haridusega. Kursused võivad vahelduda praktikaga, mille raames võidakse rakendada praktilise töö juhendajaid.	Interaktiivne suhe õppijate ja neid ümbritseva keskkonna vahel; "õppimine „tegemise kaudu“. Tihti kasutatakse omataoliste/ealiste poolset õpetust ja juhendamist.
Sisu	Peamiselt üldteaduslik ning hõlmab haridus- asutus(t)e poolt kindlaks määratud teemasid.	Selliste praktiliste tööalaste oskuste omandamiseks, mis on kindlaks määratud haridusasutus(t)e poolt.	Seotud õppija poolt väljendatud vajaduste ja valikutega, keskendub kogemuste omandamisele.
Tunnistus	Tavaliselt kursuse lõpus ja tingimusel, et teadmised on hinnatud edukalt omandatuks haridus- asutuste kriteeriumite alusel	Tavaliselt koolituse lõpus ning tingimusel, et teadmised ja praktilised oskused on hinnatud edukalt omandatuks haridus- asutuste kriteeriumite alusel.	Praegusel ajal tunnistust reeglina ei anta, kuid omandatud kogemusi kui selliseid võidakse arvestada noore edasistes tegevustes, näit. ülikooli- lõpingutes (levinud näiteks Soomes).
Kestvus	Tavaliselt: vanuses 6 kuni 18, hõlmab alg-, (põhi-) ja keskharidust; alates 18 eluaastast kuni 10 aastat õpinguid ülikoolis	Tavaliselt lühike: mõnes riigis algab juba 14-aastaselt; keskhariduse omandamisel kestab kuni 4 aastat; peale ülikooli- õpinguid 2 või 3 aastat.	Elukestev õpe
Plussid	Kohustuslik kõigile (tavaliselt kuni 16. eluaastani), et omandada põhiteadmised. Riiklikus haridus- sektoris sageli (peaaegu) tasuta. Tunnistuseks ametlik akadeemiline diplom.	Lühiajaline ja annab praktilised oskused, mida saab tööturul otseselt kasutada. Tunnistuseks kutseharidust töendav dokument.	Kättesaadav kõigile igal eluhelkel. Sageli ka nõrteine võimalus erivajaduste- ga või vähemate võima- lustega noortele.
Miinused	Akadeemilised õpingud võivad olla liiga üldise sisuga, mistõttu on vaja- dus täiendavate õpingute või konkreetse koolituse järele. Ei ole kõigile kohandatud. Puudub üle-euroopaline tunnus- tamissüsteem (raskused diplomite tunnustamisega teistes riikides).	Tihti ei vali noored seda ise, vaid neil tuleb lihtsalt õpingute käigus selle variandi kasuks otsustada. Tööturu vajadused võivad muutuda ja õpitud amet võib kasutuks osutuda. Puudub üle-euroopaline tunnustamissüsteem (ras- kused diplomite tunnus- tamisega teistes riikides).	Puudub ametlik tunnus- tamine.

5.2 Noorsootöö erivajadustega või vähemate võimalustega noortega

Näide heast kogemusest

Djilali kasvas üles Lõuna-Prantsusmaal Toulouse'i linna ühes mahajäetud piirkonnas. Diskrimineerimine, vägivald, narkosõltuvus, raskused koolis ja kodus vanematega, politseiga ning teiste kohalike elanikega on selle linna noorte jaoks tavalised, teada-tuntud kogemused.

Djilali soovis oma kodukohas noorte jaoks midagi kasulikku ära teha ning otsustas noorsooalgatusena luua „Spordi ja vaba aja“ ühenduse, mis annaks linna noortele võimaluse mõne noorteprojekti elluviimiseks. Djilali kogus kokku seitse noort ja lavastas koos nendega näidendi „Les ombres de la cité“, mis kajastab vähemate võimalustega piirkondades elavate noorte probleeme. Grupp mängis näidendit kümme korda erinevates Prantsusmaa koolides ja ülikoolides ning leidis alati hea vastukaja. Sellega tõestasid nad, et suudavad ambitsioonikat projekti juhtida alates mõtte tarkamisest kuni lõpliku teostamiseni.

Täna on enamus osalenud noortest seotud edasiste õpingutega ning on samas aktiivselt tegevad ka kohalikele noortele suunatud projektide elluviimises.

Ehkki küsimus sellest, kuidas tasakaalustada teooria ja praktika osakaalu formaalhariduses on aktuaalne alates kahekümnenda sajandi teisest poolest, on eelnevas tabelis toodud erinevused siiski tuntavad. Ka formaalhariduses on olnud katseid kohandada õpetamisviise enam õppijate vajaduste ja ootustega, näiteks Philippe Meirieu kontseptsioon „diferentseeritud õppeviisidest“ (differentiated learning approaches), pigem on need aga jäänudki üksikuteks katseteks kui kujunenud tavapärased levinud lähenemisteks. Seepärast lahkuvad paljud noored formaalsest haridussüsteemist ilma õpinguid lõpetamata või kvalifikatsiooni omandamata.

Just sellistele noortele, kes on varakult kooli pooleli jätnud või nendele, kes muul põhjusel ei tunne end ühiskonnas hästi toime tulevat, võiks mitte-formaalne haridus olla 'teiseks võimaluseks' ning aidata muuta nende noorte elusituatsiooni. Mitte-formaalse õppimise toel saadud kogemus peaks viima noored sammu võrra lähemale nende kaasatusele ühiskonda.

Positiivne kogemus mitte-formaalsest õppimisest võib erivajadustega või vähemate võimalustega noori julgustada ise projekte koostama ja algatama (nagu näeme peatükis 6.2: Astmeline lähenemine). Mitte-formaalse hariduse puhul on nad ise ja nende isiklikud huvid õppetegevuse keskmis, mis aitab tõsta noorte motivatsiooni, aga ka koguda enesekindlust ja selle tulemusena arendada oma võimeid ja oskusi. Kuid mitte-formaalne haridus toimib ainult siis, kui seda õigesti rakendada. Nagu mujalgi, ei toimu suured muutused üleöö ka siin, sest juba ainuüksi tundmaõppimine ja usaldusel rajaneva suhte loomine on aeganõudvad tegevused (vaata peatükki 6.3: Usalduse loomine). Kasulik oleks võtta ühendust inimestega, kes tunnevad noort või on temaga enne teid töötanud (vaata peatükki 4.1: Noored oma kodukohas (kogukonnas) ja peatükki 4.2: Partnerlussuhete loomine).

Mitte-formaalsete õppimisvõimaluste rakendamisel on aga veelgi kasutegureid. Nii võib noortest, kes on ise saanud väärtusliku kogemuse osaliseks hiljem kujuneda tugi teistele noortele. See on niinimetatud omataoliste /-ealiste koolitus, mille keskmis on noored, kes oma kogemusi jagavad ja teistele noortele toetust pakuvad (vaata peatükki 7.1: Omataoliste /-ealiste koolitus).

Mitte-formaalse hariduse plussiks on ka potentsiaal kaasata neid, kelle kogemused formaalses hariduses ei ole just meeldivaks osutunud. Samas on ilmne, et mitte-formaalset õpetamist tuleb rakendada tervikliku kaasamisprotsessi ühe etapina, see ei saa olla eesmärk omaette. Nii saab mitte-formaalset õppimist rakendada alles siis kui noore esmased vajadused on rahuldatud - on raske alustada noorte isiksuste arendamist, kui neil pole katust pea kohal või midagi süüa.

Lähenemine sobitage niisiis täpselt oma sihtgrupi järgi, selleks võib kasutada astmelist lähenemist (vaata peatükki 6.2: Astmeline lähenemine) ning planeerida igaks sammuks konkreetselt mõõdetavad positiivsed tulemused (isegi väga väikesed) – see aitab hoida ja arendada noore motivatsiooni. Saavutatu teadvustamine aitab kaasa noore enesekindlusele ja aitab tõsta enesehinnangut.

Seega, kasutades eelpoolmainitud vaheldumisi õigel ajal ja õigel moel noore ellu sekkudes, on võimalik esile kutsuda mõjukat noore isiklikku arengut, mis pealegi võib noore jaoks osutada „teiseks võimaluseks“ leidmaks tagasiteed ühiskonda.

Näide heast kogemusest

24-aastane Mike oli töötu. Kool jäi tal pooleli kuueteistkümnese, perekonnalt tal tuge loota polnud ning pigem olid tema püsivad kontaktid seotud politseiga, kes pidas tal silma peal narkootikumide tarvitamise tõttu. Kuni Mike sattus tänaval ühe sotsiaaltööga tegeleva organisatsiooni huviorbiiti ning sai neilt pakkumise asuda elama ühes noortekodus, mõne aja pärast aga tehti talle ettepanek minna lühiajaliselt vabatahtlikuks välismaale Euroopa Vabatahtliku Teenistuse programmi raames (EVT). Mike jäi sellega nõusse ning olles saanud projektile heakskiitva otsuse, asus ta neljaks kuuks tööle noorsoo alternatiivturismireisidel.

Selle projekti käigus õppis Mike palju uut - mitte ainult reise korraldamise kohta, vaid ka teises keeles suhtlemist, töötamist probleemsete noorukitega jne. Pärast neid nelja kuud otsustas Mike omandada kutsehariduse, et edaspidi just turismisektoris tööle asuda.

Antud juhul rakendati koostöös Mike'iga konkreetset mitte-formaalse hariduse programmi selleks, et tema elu taas rööpasse saada. Mõlema riigi sotsiaaltöötajate abiga suutis Mike talle pandud kohustusi täita ja end seeläbi taas vajalikuna tunda. Ja samas ei ole mitte need ülesannete täitmise läbi omandatud praktilised oskused (telkide püstitamine, toiduvalmistamine jne) määravaima tähtsusega. EVT projektiga liitumine andis talle võimaluse inimestega suhelda ja uusi elamusi kogeda, mis omakorda viis lõpuks selleni, et ta leidis ala, millega end edaspidi ka elukutseliselt siduda. Huvitav on see, et mitte-formaalse õppimisega saadud positiivne kogemus andis talle motivatsiooni ja indu formaalsesse haridussüsteemi tagasipöördumiseks ja kvalifikatsiooni omandamiseks. Nii on kõnealune ka hea näide sellest, kui laialt on noorsootöötajatel selliste noorte näol tööpõldu, hea töö korraldaja ka lootust ja võimalikke töövõite.

6. Kaasamisega seotud noorsootöö praktikas

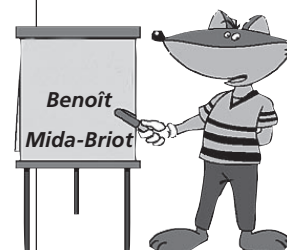

T-Kit käsiraamat
Sotsiaalne
kaasatus

6.1 Eetika

Erivajadustega või vähemate võimalustega noortega töötades lähtub noorsootöötaja teadlikult või alateadlikult ka teatud moraalinormidest ehk niinimetatud eetikast.

Me ei soovi siinkohal asuda andma suuniseid, millised moraalinormid on paremad ja millised halvemad, sest ilmselt on eetikakontseptsioone sama palju kui noorsootöös tegevaid organisatsioone. Mida me aga soovime rõhutada on, et noorsootööd tehes on tähtis olla teadlik omaenese eetikast ja selle tagajärgedest, samuti peaks koostööd tegevate inimeste eetilised tõekspidamised olema sarnased. Eetikat vaatleme me eraldi kahes valdkonnas: filosoofiast tulenev eetika ja eetika sihtgrupiga tehtavas töös.

Filosoofiast tulenev eetika

Begnino Caceres'e järgi ilmnevad kogukonnatöös ja noorsootöös kaks tendentsi (kogukonnatöö püüab samuti luua inimestele võimalusi ühiskonnas osalemiseks).

Esimese lähenemise puhul nähakse kogukonnatöö tegijaid ja noorsootöötajaid isikutena, kes peaksid oma sihtgruppe võimalikult palju ühiskonda kaasama. Nad ei püüa ühiskonda muuta, vaid pigem on eesmärgiks aidata inimestel sellega kohaneda. Kogukonna töötajatel ja noorsootöö tegijatel on sotsiaalses regulatsioonis oma kindel roll.

Teisalt tõlgendatakse kogukonna- ja noorsootööd ühiskonna muutmise vahenditena, kusjuures muutmise aluseks on inimeste ja keskkonna vastastikune koostöö. Sellises lähenemises on kogukonnatöötajate tegevus suunatud inimeste mõttelaadi muutmisele pikas perspektiivis ja soovib seeläbi arendada ka nende ühiskonnas osalemise võimet, samuti parandada ühiskonda kui sellist. Selle lähenemisviisi puhul pole kogukonnatöötajate ja noorsootöötajate eesmärgiks inimeste ühiskonda integreerimine, nad annavad oma panuse ühiskonna sotsiaalsesse ümberkujundamisse.

Ja see, millisele moraalile te oma isiklikes arusaamades tuginate, mõjutab kahtlemata ka teie praktilist tööd noortega.

Eetika, mis on seotud erivajadustega või vähemate võimalustega noortega tehtava tööga

Mõtestatud ja kvaliteetse noorsootöö tegija peaks muuhulgas endale teadvustama, millisel eetikal põhineb tema kasvatuslik tegevus. Igal juhul tuleks aga vältida sõltuvusel põhinevate suhete

Mõned küsimused, mida tuleks endale esitada

- Minu väärtushinnangud. Milline on minu arusaam ühiskonnast? Kas noorsootöö on minu jaoks õige ala, kas see ühtib minu väärtushinnangutega?
- Minu motivatsioon tööks sihtgrupiga. Kas ma soovin noori ühiskonda integreerida või ma soovin luua olukordi, mis võimaldaks neil ühiskondlikus arutelus osaleda?
- Minu roll noorsootöötajana. Kas minu motivatsioon ja tegevus on kooskõlas minu tööandja (organisatsiooni) väärtuste ja noorte vajadustega? Kas minu mõju noortele jääb minule antud ülesande piiridesse? Kui jah, siis mida saaks selles osas ette võtta?
- Kuidas vältida sõltuvusel põhinevate suhete tekkimist sihtgrupiga. Kas ma suudan oma seotust noortega piirata? Kas ma olen emotsionaalselt liiga seotud? Kas minu töö on osaks mitmekülgsest koostöövõrgustikust? Kas ma suhtlen piisavalt teiste inimestega koostöövõrgustikust?

loomist, sest sellised suhted mitte ei suurenda iseseisvat mõtlemist ja isiklikku vabadust vaid takistavad neid. Nii peaks pika-ajalise töö eesmärgiks olema noore iseseisvuse kasv ning niipea kui see aset on leidmas, peaks noorsootõtaja püüdma muutada „üleliigseks”, suunates noort ühtlasi kasutama erinevaid võimalusi, mis loodetavasti aitavad tema iseseisvust ja aktiivset osalust ühiskonnas veelgi suurendada.

Üheks oluliseks eesmärgiks noorsootöös erivajadustega või vähemate võimalustega noortega peaks olema muutuda mittevajalikuks siis, kui noored on muutunud iseseisvaks ja sotsiaalselt piisavalt kaasatuks, nii et nad enam ei vaja noorsootõtajat.

6.2 Astmeline lähenemine

Nagu juba peatükis 4.3: Erinevad töökeskkonnad mainitud, on erivajadustega või vähemate võimalustega noortega töötamiseks mitmeid erinevaid viise. Võib üritada noorte eludele tõuget anda ja pakkuda neile lühiajalist pingutust nõudvaid väljakutseid või siis seada eesmärgiks noorte juhendamise ja suunamise püsivamate muutuste poole. Kui töösihiks on pigem selline pikaajaline sekkumine ja suunamine, on tähtis tutvuda ka noorte elulugudega, saamaks paremat ülevaadet sellest, mis on viinud noore sotsiaalse tõjutuseni ning millises situatsioonis on nad hetkel.

Lühiajalisel noorsootööl on omad piirangud. Te ei saa sundida noori äkitselt oma elu muutma. Nad peavad muutusteks avatud ja valmis olema ning see nõuab järkjärgulist sammhaaval lähenemist. Noorte elulugude tundma-õppimine, usaldusele rajatud suhte kallal töötamine ja noorte kaasamine nende tulevikku puudutavate valikute tegemisel on hädavajalikud veel enne, kui saate hakata neid parema tuleviku poole juhtima. Seejuures on kahtlemata oluline kohandada oma tegemisi noorte eesmärkidega nii, et pakute neile nende võimalusi ja ootusi arvestavaid ettevõtmisi. Te võite alustada sellest, et pakute noortele väikeseid väljakutseid ning suundute siis sammhaaval lõppeesmärgini.

Kuidas rakendada astmelist lähenemist?

Põhimõtteliselt peaks igasugune erivajadustega või vähemate võimalustega noortega tehtav töö rajanema usaldusel, seda ei see neile aga ka peale sundida. Nagu peatükis 6.3: „Usalduse loomine” juttu teeme, võib selleks kuluda nädalaid või isegi kuid. Siiski on see võtmeks, mis avab noortega töös palju uksi ning on väärt vaeva ja ootamist.

Noorsootöö tuleks rajada noorte ootustele ja vajadustele. Kui neil ei ole konkreetseid soovide või nad ei tea, mida nad tahavad, saab noorsootõtaja aidata neil teadvustada, kuhu nad elus jõuda sooviksid. Eeskätt saab seda teha, luues noortele võimalusi erinevateks kogemusteks, mis aitab neil teadvustada, mis neile meeldib ning seeläbi oma huvides selgusele jõuda.

Kui konkreetset eesmärgid on selgunud, võivad noorsootõtaja ja noored koos arutada, kuidas neid eesmärke saavutada. Üheks võimaluseks oleks siin nn lepinguline lähenemine (vaata peatükki 7.2: Lepinguline lähenemine (koostööleping)).

Veelgi enam, võib-olla on tarvis alustada sellest, et noorel on vaja uuesti õppida teistega suhtlemist ja koostööd. Võib-olla on kasulik viia ta uute kogemuste abil välja senisest igapäevasest keskkonnast ning seeläbi suunata teda elama ilma vanade harjumusteta. Siin nähakse erakordset kasu just rahvusvahelistes projektides, andmaks noorele võimalust muuta senist elu. Samas on ütlematagi selge, et ilma eelnevate rahvusvaheliste kogemusteta inimesed vajavad suurt ettevalmistust, pidevat toetust kogu projekti vältel ja muidugi aktiivset kaasamist (vaata selle teema kohta täiendavalt ka käsiraamatust: „Rahvusvaheline Vabatahtlik Teenistus”).

Näide heast kogemusest

19-aastane Steve oli olnud seotud mitmete pisiõigusrikkumistega ja sattunud seetõttu korduvalt noorsoopolitsei vaatevälja, kes palus noormehega kontakti võtta ühel oma heal koostööpartneril, noortega tsirkusekunsti ja purjetamise alal töötaval organisatsioonil. Mõne aja pärast pakkus organisatsioon Steve'le võimaluse minna Euroopa Vabatahtliku Teenistuse (EVT) lühiajalise projekti raames välismaale. Steve'le tundus välismaale mineku võimalus ahvatlev, kuid see eeldas ka ühekuulist katseaega, mille käigus pidi Steve end projektiks ette valmistama. Kuu aega hiljem, pärast mõningaid raskusi, oli Steve minekuks valmis ja enne, kui ta sai välismaal purjetamisprojektiga liituda korraldati kohtumine, kus sõlmiti nõ „koostöö eesmärkide leping“. Esimesed neli kuud välismaal polnud keeleprobleemide tõttu just lihtsad, kuid tänu tugiisikute pidevale toetusele suutis ta vastu pidada. Veelgi enam, Steve otsustas jääda kauemaks, taotles kahekuulist pikendust ja saigi selle.

Projektis hinnati teda väga ja hiljem esitles ta ühe festivali ajal ka oma välismaal tehtud fotode näitust. Pärast projekti lõpetamist naases ta kodumaale, kuid varsti kolis jäädavalt sellesse riiki, kus ta oma vabatahtlikku teenistust tegi, et alustada seal uut elu.

Steve'i juhtumi lühianalüüs

Steve kasutas tugiisikute toel edukalt ära võimaluse muuta oma elu läbi mitte-formaalse õppimise võimaluste (vaata peatükki 5: Mitte-formaalne haridus kui vahend kõikide kaasamiseks). Näeme, et kasutati astmelist lähenemist, mida kohandati Steve'i ootustele ja mis kõige olulisem, õppimise aluseks oli tema enda aktiivne osavõtt. Selles projektis osalemiseks tuli ettepanek esimese sammu tegemiseks noorsootöötajalt (lühiajalise vabatahtliku teenistuse pakkumise läbi), kuid otsuse tegi Steve ise. Temasse suhtuti algusest peale kui vastutustundega isikusse, st. kellessegi, kes suudab ise otsuseid teha.

Teine etapp oli katseaeg, mis tähendas seda, et enne projekti kõige põnevama osa juurde minemist - välismaale minek - pidi Steve oma valikut ja sobivust kinnitama. Pärast seda kui tema ettevalmistus hinnati kordaläinuks, arutati järgmist, „põnevat“ sammu ja see viis „koostöö eesmärkide lepingu“ sõlmimiseni, kus olid kirjas osapoolte õigused ja kohustused ning edasised sammud, millega nähti ette ka regulaarsed kohtumised koostööle pidevalt hinnangu andmiseks.

Välismaal viibimise ajal toetasid Steve'i vastuvõtva projekti pooled tugiisikud, seetõttu oli tema kogemus edukas. Viimaseks etapiks oli Steve'i töö tunnustamine näituse näol, festivali ajal, mis ühtlasi aitas suurendada ta enesekindlust ja enesehinnangut (vaata peatükki 6.4: Enesehinnangu uurimine) ning arendas tema projektijuhtimise oskusi.

Pakkumine osaleda vabatahtlikus teenistuses tuli Steve'le õigel hetkel - just siis, kui ta oli valmis väljakutsele vastama ja projektis aktiivselt osalema. Enne seda projekti otsis ta võimalusi enese parandamiseks ja „teise võimaluse“ saamiseks. Tänu partnerlussuhtele noorsoopolitsei ja organisatsiooni vahel leidis Steve täiendavat tuge ning võimaluse osalemiseks rahvusvahelises noorteprojektis programmi Euroopa Noored raames. Projekti kohandati tema vajaduste ja ootustega ning Steve'i enesekindlus ja enesehinnang paranesid projekti käigus märkimisväärselt – olulist rolli mängis siin kindlasti ka astmeline lähenemine.

6.3 Usalduse loomine

Usaldage inimesi ja nad on teile ustavad; kohelge neid õilsameelselt ja nad näitavad oma õilsust. *Ralph Waldo Emerson (1803 - 1882)*

Armastage kõiki, usaldage väheseid. Ärge kohelge kedagi halvasti. *William Shakespeare (1564 - 1616)*

Usalduse tähtsust on raske alahinnata, seda näitab muuhulgas ka omadussõna, mida selle mõiste iseloomustamiseks sageli kasutatakse – täielik. Enesetunnetuse ja ümbritsevaga suhete keskseks mõisteks on usaldus ning vajadus turva- ja kindlustunde järele, mida usaldus pakub. Me loodame ja tahame usaldada oma perekonda, sõpru, õpetajaid ja juhte. Selle usaldusega kaasneb kindlustunne, usk tulevikku ja turvalisus. Ilma selleta on elu parimal juhul ebakindel ja halvimal juhul ohtlik ning kõige kõige turvalisemaks ellujäämisviisiks on mitte kedagi usaldada ja seista ainult enese huvide eest.

„Ära usu ühtegi ta sõna“, „Teda ei saa usaldada“ – nendest haavavamaid märkusi, mida teise inimese kohta teha võib, on väga vähe. Usalduse kuritarvitamist peetakse üheks kõige rängemaks kurjuseks, mida üks inimene teisele teha võib. Reetmine ja selle tagajärjed on keskmes nii lahusprotsessides, teismelise pisarates, kelle sõber pahvatas välja saladuse, mida lubas hoida enda teada, aga ka eaka inimese üleelamistes, kelle eluaegsed säästud pettis välja jultunud „hea-tegija“.

Kedagi usaldada tähendab teha end haavatavaks – ja kui te juba olete kogenud äratõukamist ja reetmist, siis miks riskida uuesti enese haavatavaks tegemisega? Noored, keda on minevikus emotsionaalselt või füüsiliselt kuritarvitatud – eriti kui kuritarvitajateks olid inimesed, keda noorel oli põhjust uskuda ja usaldada - võivad kalduda arvama, et kindlam on teisi enam mitte usaldada, mõned võivad juhtunus ka iseennast süüdistada. Nad võivad hakata uskuma, et nad ise on kuidagi vääritud, pole teeninud ära teiste tähelepanu, hoolt ja armastust. Sellele järgnev enesevihakamine ja madal enesehinnang võivad elule ja tulevastele suhetele igavese pitseri jätta.

Usalduse loomise vajadust rõhutatakse paljude selliste elukutsete puhul, mis on suunatud tööle isiksusliku arengu nimel. Nagu õpetajatel ja sotsiaaltöötajatel, nii tuleb ka noorsootöötajatel luua noortega usaldav vahekord. Kõigil neil tuleb omal moel ära tunda ja lahendada sügavale juurdunud probleeme ning nende mille lahendamiseks võib kuluda aastaid, kui neid üldse ongi võimalik lahendada. Samal ajal tuleb kõigil selles tundlikus valdkonnas töötavatel inimestel olla valvas võimalike tagajärgede suhtes, mis usaldusliku suhte loomisega kaasnevad. Inimene, kes on kogenud reetmist ja tõrjutust on igasuguse lähisuhte osas väga umbusklik, samas kui ta kedagi juba usaldama hakkab, võib see vähemalt alguses kaasa tuua teatud sõltuvuse usalduse ja kindlustunde allika suhtes.

Kuid milliseid omadusi on vaja usalduse loomiseks? Eeskätt on just noorsootöötaja käitumine selleks suunajaks, et maailm ei ole tingimata jäädavalt kaootiline, et õigeid inimesi usaldades võib end tunda turvaliselt ja mugavalt.

- **Rääkige seda mida mõtlete.** „Kuulake sõnu, kuid järgige tegusid.“ Kui te ütlete, et olete kokkulepitud ajal vaba, siis olge seda. Kui te lubate, et ei räägi edasi seda, mida noor teile usaldas, siis pidage sellest lubadusest kinni.
- **Olge vastutustundlik.** Usaldusväärsed inimesed vastutavad oma tegude eest. Kõik teevad vigu ning juhul kui eksinuks olete teie ise, tunnistage oma puudusi ja vältige süü veeretamist kellegi teise kaela. Vastutusest osa endale võtmine tähendab õppida arvestama teiste inimeste huvisid, sh teiega koostööle asunud noore omi. Usaldusega tegelemine tähendab muuhulgas seda, et

noorel on võimalik erinevates tegevustes kogeda, kuidas kedagi usaldada ja kuidas võita kellegi usaldust ning uurida siis sellega kaasnevaid emotsioone: haavatavust, hirmu, ebamugavust, mõjuvõimu jm. Usalduse uurimise praktiliste viiside kohta vaata täiendavalt 2. peatükist.

- **Näidake mõistmist.** Kui sa arvad, et teine inimene mõistab vähemal või suuremal määral sinu olukorda ja seda miks sa ennast nii tunned nagu sa tunned, siis on seda inimest lihtsam usaldada. Empaatia ja kaastunne, mida väljendatakse siiralt, mitte üleolevalt ja pealetükkivalt, võib aidata noort veenda, et te üritate maailma näha läbi tema silmade. Nagu juba enesehinnangut puudutavas osas mainitud, tuleb siiski tunnistada ka noorte elus valitsevat reaalsust – te ei suuda nende tundeid täielikult mõista, kuid oluline on see, et te püüaksite.
- **Looge turvaline keskkond.** Me kaldume usaldama inimesi, kellega koos me end turvaliselt tunneme. Mõne noore puhul on soovimatus kedagi usaldada tingitud üsna suurel määral kindlustunde puudumisest. Kui elu veab sind korduvalt alt ja sinu lootusi petetakse üha uuesti, siis pole üllatav, et kipud iga uut tutvust kahtlustama. Noorsootõtaja võib empaatia ja mittehukkamõistvate vestlustega aidata luua turvalise keskkonna, kus noor inimene võib lõõgastuda ja teatud määral valvsusest loobuda. Keegi ei ütle, et see juhtub üleöö, see oleks naiivne, kuid ükskõik kui lühike selline kogemus ka poleks, võib see noorele vähemalt anda aimu, mis tunne on, kui sa ei pea eeldama, et maailma ja inimesi ei tohi usaldada. Seetõttu keskenduvadki paljud usalduse loomise harjutused mõningale ohutule kontrollist loobumisele ja oma isikliku ja emotsionaalse kindluse teiste kätte usaldamisele hoolikalt juhitud olukorras (vaata peatükki 8: Praktiline osa - harjutused).

Mida saab siis noorsootõtaja ära teha, taastamaks noore võimet usalduslike suhete loomiseks? Ta võiks püüda pakkuda noortele aktsepteerivat keskkonda, kus kasvõi mõne tunni võiks tunda turvalisust ja kindlust. Selles nii ebakindlas maailmas võiksid noorsootõtajad kasvõi oma käitumisega näidata, et nemad ise on usaldustväärivad inimesed.

6.4 Enesehinnangu uurimine

Enesehinnangu parandamine ja eneseusu suurendamine on ilmselt need noorsootöö tulemused, millest kõige enam räägitakse. Nende väärtuses kaheldakse harva ja „enesehinnangu tõstmine” on paljude noorsootõtajate ettevõtmisi läbiv eesmärk. Kõige enam peab see paika just töös erivajadustega või vähemate võimalustega noortega. Samas seostatakse madalat enesehinnangut tihti sotsiaalsete probleemidega. Kuid kas madala enesehinnangu põhjuseks on ilmtingimata sotsiaalsed probleemid? Lähenemised, mis seda seost toetavad, pole paraku ühesed.

Kui lapsed elavad kriitika õhkkonnas, õpivad nad hukka mõistma.

Kui lapsed elavad vaenulikkuse õhkkonnas, õpivad nad võitlema.

Kui lapsed elavad hirmu õhkkonnas, õpivad nad olema kartlikud.

Kui lapsed elavad häbi õhkkonnas, õpivad nad end süüdi tundma.

Kui lapsed elavad sallivuse õhkkonnas, õpivad nad olema kannatlikud.

Kui lapsed elavad julgustavas õhkkonnas, õpivad nad enesekindlad olema.

Kui lapsed elavad kiituse õhkkonnas, õpivad nad hindama.

Kui lapsed elavad tunnustuse õhkkonnas, õpivad nad ennast armastama.

Kui lapsed elavad heakskiidu õhkkonnas, õpivad nad maailmas armastust nägema.

Dorothy L. Nolte

Esiteks, mida tähendab täpselt see mõiste „enesehinnang“, millest me kõik arvame aru saavat? Lihtne definitsioon võiks olla: „Enesehinnang on endaga rahul olemine“. See definitsioon võiks samahästi kirjeldada niisuguseid omadusi nagu enesekindlus, isekus, kõrkus, nartsissism või siis üleolekutunne (Baumeister, 1996), mida me kindlasti ei sooviks soodustada, julgustada.

Mõnevõrra täpsem definitsioon on selline, mille keskmes on püsiv enesehinnangu tunne ning kus enese väärtustamise tunne, jõud ja potentsiaalsed võimalused on muutuvate elusündmuste taustal kindlad ja suhteliselt püsivad. Branden (1994) kirjeldab enesehinnangut kui „kalduvust tunda ennast pädeva inimesena, kes on võimeline elu väljakutsetega toime tulema, kes tunneb, et ta on õnne ärateeninud inimene. Teised definitsioonid viitavad võimele vastutada iseenda tegude eest ja käituda teiste suhtes vastutustundlikult. Selle täiuslikuma enesehinnangu saavutamise sõltub isikliku tõhususe tundest (efektiivsuse tundest) ja isikliku väärtuse tundest (enesest lugupidamine). See selgitab paremini, miks ühiskonnas suuresti tõrjutud noor võib võidelda oma väärtustunde ja tõhususe eest ka niiviisi, et õõnestab tegelikult järjekindlalt seda enesekindlust, seab saavutustele takistusi ja on valdavalt vaenulik. Eespool rääkisime me ebasoodsatest faktoritest tingitud mitmekordsest ebakindlusest, mida võib kogeda erivajadustega või vähemate võimalustega noor, kuid mida väljaspool seda konteksti olevad inimesed ei suuda võib-olla alati täiel määral mõista (vaata peatükki 2.2: *Kes on erivajadustega või vähemate võimalustega noored?*).

Enesehinnang tuleb küll seestpoolt, kuid selle arendamise võtmeelemendiks on inimese isiklik panus enda eneseväärtusesse, mis tekib suhetest teiste inimeste ja ümbruskonnaga. Vähemate võimalustega noortel on noorsootöö käsitluste järgi oluliselt piiratumad võimalused niisuguste suhete loomiseks, mis tekitaksid kindlustunnet, looksid positiivse tagasiside ja annaksid isikliku väärtustunde.

Tihti viitavad noorsootöötajad oma tööst rääkides suurele rahulolule, mida nad tunnevad siis, kui märkavad, et noor on õppinud end taas usaldama ja seeläbi muutub paremaks ka tema enesehinnang. Siiski peaksime me selliste järelduste tegemisega ettevaatlikud olema. See muutumine, mille tunnistajaks ollakse, on noore inimese erinevate kogemuste tulemus, milles mängivad rolli ka tema isikuomadused. See ei vähenda loomulikult turvalises keskkonnas läbiviidud noorsootöö projekti väärtust, mille abil sai noor võib-olla esimest korda elus kogeda edu ja õigustatud uhkust enda saavutuse üle. Pigem tuleb tunnistada reaalselt elu ja möönda, et kui noor mõne sekundi pärast välja astub, võib ta pöörduda tagasi oma igapäevaste võitluste ja frustratsiooni juurde. Oluline on siinjuures see, et noorsootöötaja mõistaks oma panust selles keerulises pusles, mis moodustab inimese enesehinnangu. Samas tuleb uskuda ka seda, mida me oma silmaga näeme.²

Baumeisteri (1993) järgi on terve suhtumisega kujundatud enesehinnang otsustavaks elemendiks kogu realistliku ja selge enesekontseptsiooni loomisel. Ka noorsootöötajal on oma roll, et aidata noorel vormida mina-pilti ja maailmast arusaama.

Branden kirjeldab enesehinnangut kui kindlustunnet oma mõtlemise tõhususes (mõtlemisvõimes). Laiemas mõttes on see kindlustunne, et suudame õppida, sobivaid valikuid ja otsuseid teha ning efektiivselt muutustele reageerida. See on ka tunnetamine, et edu, saavutus, sooritus – õnn – on meie jaoks õiged ja loomulikud. Sellise kindlustunde olulisus ellujäämisel on ilmselge ja sama selge on ka oht selle puudumisel. Noorsootöös on levinud mõned viisid, kuidas sellise kindlustunde arendamist toetada, järgmises peatükis sellest juttu teemegi.

² Uurimustes on esitatud mitmeid seisukohti selle kohta, kuidas peaks noorsootöös tõlgendama enesehinnangut ja selle mõjusid. Antud teemaga tutvumiseks lugege PJ White artiklit ajakirjast Young People Now (nr 162, oktoober 2002), mille on välja andnud programmi Euroopa Noored Suurbritannia büroo.
[Http://www.nya.org.uk](http://www.nya.org.uk)

-
- Enese tingimusteta aktsepteerimine
  - Enda võimekuse tunnetamine
  - Eesmärgi tunnetamine
  - Sobiv enesekehtestamine
  - Rahulolu saavutustega
  - Vastutuse tunnetamine
  - Turvalisuse ja kindluse tunnetamine
  - Kuuluvuse tunnetamine
  - Terviklikkuse tunnetamine

7. Mõned võimalikud lähenemisviisid

T-Kit käsiraamat
Sotsiaalne
kaasatus

7.1 Omataoliste/- ealiste koolitus

Võib-olla olete te kuulnud lugu isast, kes ühel ilusal päeval vahetab naisega mõned tähendusrikkad pilgud ja kutsub siis oma 12-aastase poja jalutuskäigule, et rääkida veidi juttu. Jalutuskäigul teeb isa kohmakalt juttu tüdrukutest, kes poja klassis käivad ja vahetab siis teemat ning lausub pidulikult, et pojal on aeg tutvuda elutõdedega. Selle peale teatab poiss tüdinud näoga, et on kuulnud 'k.....se' kohta juba kõike oma klassikaaslaste käest, näinud fotosid ajakirjades ning soovib nüüd minna tagasi koju jalgpalli mängima.

Mingis mõttes on selline poisi ja tema klassikaaslastevaheline seksiteemaline infovahetus (vaatamata sellele, kas see on tõepärane või mitte) omaealiste koolitus. Kristie Lilley (2001) eristab kolme liiki omataoliste/- ealiste koolituse valdkonda:

- Nn informaalset omaealiste harimist illustreerib eelnev lugu. Noored lihtsalt jagavad omavahel informatsiooni neid puudutavate teemade kohta ilma, et neid oleks õpetatud, kuidas seda teha või kästud seda teha.
- Formaalne omataoliste/- ealiste koolitus on see, kui noortel palutakse mingi sõnum edastada, kuid neil endil pole võimalik selle sõnumi sisu mõjutada.
- Ja kolmas omataoliste/-ealiste õpetamise viis, millest me selles peatükis räägime, on selline, mille puhul koolitatakse noori eelnevalt selles, kuidas ise õppeprogramme koostada, et nende abil teatud sõnum oma eakaaslastele edastada.

Selline koolitus on kasulik kõikidele osapooltele. Need, kes koolitust läbi viivad, saavad ka ise juurde enesekindlust, nende enesehinnang paraneb ja nad omandavad terve rea uusi oskusi (vaata peatükki 6.4: Enesehinnangu uurimine). Nende eakaaslased aga saavad põneval viisil väärtusliku informatsiooni kelleltki, keda nad tunnevad ja keda saavad usaldada ning neis võib targata soov hakata ka ise oma teadmisi teistele noortele edasi andma. Noorsootööl ja noorsootöötajatele tähendab see võimalust jagada oma teadmisi noortegrupile, kes siis saab omakorda kuulnud teistele edasi levitada.

Näide heast kogemusest

23-liikmeline grupp Eesti noori, kes olid omavahel tuttavad keskkoolist ja ülikooli esimeselt kursusele, on ellu viinud mitmeid omaealiste koolitamise projekte. Enamus nendest projektidest olid seotud narkoennetusega, laste õigustega, sotsiaalsete oskustega ja haridusega. 2002. aastal võeti tähelepanu keskmesse laste õigused ja sotsiaalsed oskused, kusjuures peamisteks sihtgruppideks olid lastekodulapsed ja teised puudust kannatavad lapsed. Programmi Euroopa Noored alaprogrammi 3 „Noorsooalgatused“ raames planeeriti korraldada sotsiaalsete oskuste koolitus 20-le lastekodulapsele ja -noorukile vanuses 9-17. Projekti eesmärgiks oli ennetada narkootikumide kuritarvitamist lastekodulaste seas, arendada nende sotsiaalseid oskusi ning õpetada ja motiveerida neid oma projekte ellu viima. Kõigepealt pandi selle koolituse tarbeks kokku materjal (sobivad bukletid, CD-ROMid). Kõigis ettevõtmistes ja ka eeltöös kaasati pidevalt otsest sihtgruppide ja seetõttu tundis sihtgrupp ennast projekti põhiosa elluviimise ajal juba väga aktiivselt ja mugavalt, mis suurendas oluliselt projekti efektiivsust.

Omataoliste/-ealiste õpetamine – milles selle edu seisneb?

- Noored võtavad informatsiooni meelsamini vastu teistelt noortelt kui täiskasvanutelt. Eriti kehtib see nende noorte puhul, kel on tulnud oma elus täiskasvanutes pettuda või keda on kuritarvitatud.
- Oma tunnetest ja mõtetest räägivad noored meelsamini pigem teineteisele kui täiskasvanutele, sest nad kardavad hukkamõistu selle põhjal mida nad ütlevad .
- Eakaaslaste või sarnase kogemusega inimestega on tihti lihtsam asju arutada ja neile küsimusi esitada.
- Noored samastavad end rohkem eakaaslastega ja nende esitatud informatsioon võib tunduda usutavam.
- Omataoliste/-ealiste koolitajad teavad, millist keelt teabe edastamisel kasutada.
- Samas saavad koolitajad ise valida teemade arutamise viisi ja otsustada teemade valiku üle, see jälle suurendab tunnet, et nemad ise on otsustajad.

Enamasti ei toimi see aga nii, et astute noori täis ruumi ja küsite neilt: „Hei, ka te tahaksite hakata eakaaslaste koolitajateks?” Selle küsimuse võiks noortegrupile pigem esitada näiteks pärast mingit ettevõtmist, milles nad osalesid. Projekti analüüsimisel ja hindamisel on oluline küsida, mida teeksid noored teisiti, kui nad ise workshop'i korraldaksid või projekti/tegevust juhiksid. Noorsootöötaja võib ka tegevuste/ettevõtmiste ajal julgustada noori lahendusi pakkuma ja initsiatiivi üles näitama. Seda muidugi eeldusel, et ülesanne on noortele jõukohane.

Soovitatud kirjanduse loetelust leiate erinevaid käsiraamatuid selle kohta, kuidas omataoliste/-ealiste koolitusprojekte alustada. Enamus sellistest koolitusprogrammidest keskenduvad aga pigem seda tüüpi koolitajatele, kes on juba noorsootöoga tuttavad või siis noortele, kes on korduvalt osalenud eakaaslastest koolitajate poolt läbiviidud workshop'ides. Siinkohal vaatleme aga mõningaid selliseid koolitamise aspekte, mis on seotud ebasoodsast keskkonnast pärit noortega.

Tugiisiku roll omataoliste/-ealiste koolituses

Kui te olete asunud tööle noortega, kes soovivad saada omaealiste koolitajateks, tuleb olla ettevaatlik, et mitte purustada nende noorte usaldust (vaata peatükki 6.3: Usalduse loomine). Mõnedel neist noortest võib olla raskusi planeerimisega, neil võib tekkida käegalöömise tahtmine, kui asjad välja ei tule. Aeg-ajalt tuleb neid rohkem motiveerida kui enesekindlusest ja kõrgest enesehinnangust pakatavaid noori (vaata ka peatükki 6.4: Enesehinnangu uurimine). See tähendab ka, et peate õigeaegselt oma kohustusi täitma, olema teie ise, planeerima koos noortega kohtumisi, kuna noorsootöötaja ettearvamatu käitumine viib Ascheri (1988) sõnul „... suhte hävimise ja umbusalduse tugevnemiseni”.

Lisaks toetusele tuleb leida ka aega meetoodika kohandamiseks nii, et noored saaksid seda hõlpsasti kasutada. Enamasti on noorte motivatsioon teistele noortele suunatud koolitustegevuste läbiviimiseks algselt pigem seotud edastatava materjali sisuga, siiski tuleb just noori ettevalmistaval noorsootöötajal tagada, et info on kõigepealt neile endile arusaadav. Samas kui info mõistmiseks on vaja liiga palju lugemist, õppimist või koolitööle sarnaste ülesannete lahendamist, võib see noortes ebamugavustunnet tekitada ning loobuma sundima - siis hävib ka teie hoolikalt ülesehitatud suhe. Kui aga info pole tulevastele koolitajatele endile päris selge, võib juhtuda, et see antakse edasi ebatäpselt .

Kõige tähtsam on, et noored koostavad, arendavad ja esitavad oma programmi ise. Noorsootöötaja saab siin küll ette valmistada teatud nõ kondikava, millele noored koolitajad saaksid tugineda, tagamaks läbiviidavate workshop'ide loogilisust ja tõhusust.

Ettevalmistavas töös on soovitatav jagada käsitletav materjal sellisteks osadeks, mille omandamine esitab noortele piisava väljakutse - eesmärgid ei tohi olla liiga kergesti saavutatavad, sest muidu

Näide heast kogemusest

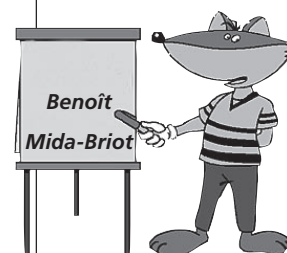
Koolitusprogramm 'Care 2 Share – C2S' (Brighton, Ühendkuningriik) pakub õppimisvõimalusi erinevate võimetega noortele vanuses 16 kuni 25. Selle programmi abil viiakse omavahel kokku nõ juhendajad, kellest enamus on huvitatud noorsootööst või õpetamisest ning 'juhendatavad' ehk noored, kelle formaalne haridustee on erinevatel põhjustel pooleli jäänud.

Noorte juhendajad osalevad alustuseks spetsiaalses koolitusprogrammis ning asuvad seejärel koostööle noortega, kes vajavad tuge kirjutamisel, matemaatikas ja teistes põhioskustes. Seega on projekti eesmärgiks ühelt poolt julgustada noori positiivse kogemusega õppimises, teisalt aga innustada neid noori, kes võiksid hakata püsivalt tegutsema omaealiste koolitajatena. Projekti kvaliteeti toetab palgaline personal, kes muuhulgas jälgib nii juhendajate kui ka juhendatavate teadmiste arengut.

Projektile toob lisaväärtust seegi, et C2S asukohaks olevas noortekeskuses peavad juhendajad koos juhendatavatega väikest kohvikut, õppides nii selle töö käigus ka projektijuhtimist, eelarvega toimetulemist, rahaga ümberkäimist, sisseostude tegemist, klienditeenindust ja toitlustamist. Noored vastutavad suurel määral ise selle projekti eest – nad ise kavandasid kohviku ja noortekeskuse arvutiklassi sisekujunduse ning nad vastutavad eelarve koostamise ja raamatupidamise eest. Projekti kulgu hinnatakse regulaarsetel meeskonnakoosolekutel.

hakkab igav. Tegevuses tulevaste koolitajate paremaks ettevalmistamiseks pidage meeles ka eelnevalt mainitud takistusi, mis noortel olla võivad (vaata peatükki 3.1: Takistused).

Õige ettevalmistuse ja toetuse korral võib noortelt noortele suunatud koolitusega saavutada kindlasti selliseid tulemusi, mida muude noorsootöö meetoditega saavutada ei saa. Lisaks võib olla väga kasulik vahetada infot teiste noorsootöötajatega eakaaslaste koolitamise ja koolitajate toetamise teemal (vaata peatükki 4.2: Partnerlussuhete loomine). Infovahetamiseks võiks erinevatest organisatsioonidest ja erineva taustaga eakaaslaste koolitajad ka omavahel kokku viia, et nad võiksid jagada oma kogemusi ja aidata nii üksteisel targemaks saada.

7.2 Lepinguline lähenemine (koostööleping)

Lepinguline lähenemine (koostöölepingu sõlmimine noore ja noorsootöötaja/organisatsiooni vahel) on veel üks meetodiline võte, mida noorsootöötajad võivad kasutada töös erivajadustega või vähemate võimalustega noortega. Noorsootöötaja ja noor inimene püstitavad eesmärgid positiivseteks muutusteks (käitumine koolis või noortekeskuses, narkootikumide tarbimise vähendamine, töö otsimine, jne) ning töötavad koos välja konkreetsed sammud ja juhised nende eesmärkide saavuta-

Lepinguline lähenemine on võte, mis põhineb allpooltoodud asjaoludel:

- Usalduslikud suhted noorsootöötaja ja noore vahel.
- Sihiks on järkjärguline kogemuste omandamine, mille aluseks on edu, mitte ebaõnnestumine.
- See on lepe niisuguse projekti läbiviimiseks, mis on kavandatud noore vajaduste, ootuste ja võimete järgi.
- Leppe sisuks on partnerite poolt võetud kohustus täita ühiselt seatud eesmärgid.
- Mõlema partneri täpsed rollid, ülesanded, õigused ja kohustused on leppes selgelt kirja pandud.
- Lepe tugineb arusaamale, et noor on vastutustundlik ning suudab ise teha valikuid, partnerlust sõlmida, leppest kinni pidada ja järjekindlalt tegutseda.

Lepinguline lähenemine on vahend, mitte eesmärk iseenesest.

miseks. Nende heade kavatsuste kohta sõlmitakse seejärel ka omavaheline lepe: nõ koostööleping või heade kavatsuste kokkulepe. Sellest kokkuleppest peetakse kinni nagu lepingust (mõlemad pooled võivad sellele ka alla kirjutada). Nii noor kui ka noorsootöötaja jälgivad ja hindavad leppe täitmist pidevalt regulaarsete vaheaegade järel (või siis kui seda on rikutud).

Lepingulise lähenemise aluseks on teatud kohustused, mida noor ja noorsootöötaja on omavahelises koostöösuhetes otsustanud võtta, samuti aga ka, kasvanud vastastikkune usaldus nende vahel. Mõlemad on lepingu väljatöötamisel võrdsed partnerid ja vastutavad püstitatud ülesannete täitmise eest koos sellest tulenevate õiguste ja kohustustega.

Järgnevas lõigus kirjeldatakse nn lepingupedagoogikat üks-ühele olukorras, kus noorsootöötaja on kõnealust noort juba mõnda aega tundnud.

Millal kasutada lepingulist lähenemist?

Õige hetk selle võtte kasutamiseks sõltub noorest, kellega te töötate, ja tema olukorrast. Noor peab olema näidanud üles huvi mingi konkreetse projekti vastu või soovinud oma elus teatud asju muuta, samuti peaks noorsootöötaja olema veendunud, et võetud kohustus ei kujuta noore jaoks frustreerivat lisakoormat, vaid omab pigem motiveerivat jõudu. Olles otsustanud, et sellise koostöö mõnevõrra formaalsem määratlus koostöökokkuleppe sõlmimise näol on noore jaoks hea ja motiveeriv lahendus, tuleks vastava ettepaneku tegemine siiski noorsootöötajal hoolikalt läbi mõelda - see ei tohiks tunduda liiga ametlik või üleolev. Leping pakub püstitatud eesmärkide saavutamiseks turvalist raamistikku selgelt jaotatud kohustustega nii noorsootöötajat kui noort silmas pidades.

Milline peaks olema lepingu sisu?

Lepingu sisu tuleks kindlaks määrata koostöös noorega. Enamasti koostatakse leping konkreetse, ajaliselt piiratud projekti kohta, mis muudab koostöö kokkuleppe sisu mõlemale poolele kergemini hoomatavaks ning määrab muuhulgas, millist toetust noorsootöötaja lubab osutada. Tähtis on jääda realistiks ja mõista, mida on võimalik saavutada. Leping tuleb koostada iga noore jaoks eraldi, võttes seejuures arvesse kogu individuaalset tööd, mis temaga juba tehtud on.

Mida teha, mida mitte

- Noor peab osalema lepingu sõnastamisel: püstitada tuleb realistlikud eesmärgid.
- Üldeesmärk tuleb jagada mitmeks väikseks alaeesmärgiks, mis võimaldaks hiljem protsessi käigus teadvustada nõ jooksvalt saavutatud võite teel peaeesmärgi poole.
- Julgustage noort eesmärkide ja vahe-etappide kirjeldamisel olema nii konkreetne kui võimalik.
- Defineerige selged eesmärgid, etapid, rollid ja ülesanded, partnerite õigused ja kohustused, kuid ärge takerduge ka liigsetesse detailidesse.
- Leppige kindlasti kokku täpses ajakavas, muuhulgas määrake kindlaks ka, millal ja kuidas viiakse läbi koostöö (ja seega ka lepingu täitmise) analüüs ja hindamine.
- Pidage meeles, et kogu projekti jooksul on leping noore jaoks pidevaks orientiiriks.
- Vajaduse korral tehke lepingusse parandusi või muudatusi, kuid vältige liiga sagedast sisu muutmist – see mõju halvasti leppe usaldusväärsusele (töökindlusele).
- Lisage klausel meetmete kohta, mis võetakse tarvitusele siis, kui üks osapool ei täida lepingut või rikub seda.
- Ärge valige oma lepingule liiga ametlikku sõnastust/vormi.

Noorsootöötaja roll lepingu täitmise jälgimisel

Lepingu täitmisel tuleb noorsootöötajal lihtsa lepingupartneri rolli kõrval etendada veel erilist osa, saavutamaks soovitud hariduslikku eesmärki. Ta peaks tõhustama noorega suhtlemist nii, et probleeme saaks avastada võimalikult vara. Võib juhtuda, et noor ei julge või ei taha tunnistada, et tal on raskusi. Kui ta on seda aga teinud – mis on kindlasti hea märk suhte usalduslikkust silmas pidades – peaks noorsootöötaja olema noore jaoks olemas, julgustama ja aitama teda, toetama teda probleemi või raske olukorra lahendamisel.

Kuidas toimida lepingu rikkumise korral

Kui noorsootöötaja kasutab lepingulist lähenemist, peab ta olema valmis ootamatuteks arenguteks. Kui noor soovib lepingust loobuda, peaks noorsootöötaja kõigepealt püüdma analüüsida loobumise põhjuseid ja vaadata, kas neid saaks kõrvaldada. Sellisel juhul oleks üheks variandiks lepingu peatamine mingiks teatud ajaks. Kui noor inimene tunneb end ka siis ebakindlalt, võib talle pakuda lepingu muutmist, kuivõrd lepingu kui ühiselt kokkulepitu tühistamine peaks olema kõige viimane abinõu. Samas tuleb aga igal juhul keskele kohale seada noore huvid.

Kui lepingut rikutakse

- Reageerige koheselt ja ütlege noorele, et olete rikkumist märganud.
- Leidke aega, et seda probleemi noorega arutada.
- Ärge pigistage rikkumise koha pealt silma kinni selleks, et vältida konflikti. See võib seada ohtu nii lepingu väärtuse kui ka teie rolli noore inimese elus.
- Kui te arutate lepingu rikkumist, siis ärge mõistke seejuures noort hukka ega süüdistage teda, keskenduge konstruktiivsele olukorra analüüsile.
- Püüdke jätta edaspidiseks tööks ukсед avatuks: pikendage tähtaega, andke teine võimalus, pakkuge rohkem toetust, jne.
- Kui te näiteks otsustate jätkata sama noorega tööd uue lepingu alusel, tagage, et suudate seda tööd juhtida (mõnel juhul pole see võimalik ja on parem seda tunnistada).
- Vältige karistusi, kuid nähke ette protseduurid (kord) lepingu rikkumise puhuks..

Lõplik hinnang lepingule. Mis saab pärast lepingu lõppemist?

Lepinguperioodi lõpus peaks koostama lõpliku hinnangu andmiseks nimekirja lepingujärgsetest saavutatud ja saavutamata eesmärkidest. See toiming ei peaks olema liiga ametlik, kuid see peaks mingil moel näitama, et noore saavutusi hinnatakse (näiteks tunnistus, kink, uued kohustused või privileegid, jne.) See tugevdab noore enesekindlust ja enesehinnangut.

Lepingu lõppemine ei lõpeta aga tööd. Enne projekti lõppu on tähtis planeerida ka neid etappe, mis järgnevad lepingu lõpetamisele ning mis on suunatud noore enesearendamise jätkuvale toetamisele.. Kokkuleppe ideaalne tulemus oleks see, kui lepinguid ei oleks enam vaja ja noor leiaks ise oma tee elus ilma noorsootöötaja abita. Kuid see ei juhtu üleöö. Noorsootöötaja peaks sõltuvussuhte vältimiseks vähendama järkjärgult oma osalemist noore elus pärast seda, kui projekt on edukalt lõpetatud (nagu mainitud peatükis 6.1: Eetika).

7.3 Konflikti juhtimine

Raskused on mõeldud ergutamiseks, mitte heidutamiseks. Inimhing peab konfliktide abil tugevamaks muutuma. *William Ellery Channing*

“Konflikt: lahing, vastandlike jõudude võitlus, ebakõla, primitiivsete ihade ja instinktide ning moraali, usu ja eetiliste ideaalide vahel valitsev antagonism.” *Websteri sõnaraamat*

Kaks hieroglüüfi, mis moodustavad hiina keeles sõna konflikt, tähistavad ohtu ja võimalust. Kui konflikt on elu paratamatu osa, siis peavad noored saama võimaluse arendada endas oskusi tunda oma elus tekkivate konfliktide hulgas ära nii võimalusi kui ka ohte. Igas konfliktis on potentsiaali arenguks ja positiivseks muutuseks. Siiski on paljude inimeste jaoks konflikti mõiste või kogemus ainult negatiivne ja seostub vägivalga ja hävinguga.

Konflikt ei pea tingimata olema hävitav, kui seda õigesti käsitleda. Kui õppida konflikti tundma ja teadvustada see endale turvalises keskkonnas ning püüda seejuures austada kõiki asjassepuutuvaid inimesi kui isiksusi ja nende tundeid, võib konflikt pakkuda väärtuslikku kogemust uute toimetulekuviiside arendamisel. Kui selle nurga alt vaadata, on konfliktijuhtimine lahutamatu seotud ka enesehinnangu ja usaldusega – teemadega, millest on eelnevalt juba juttu olnud.

Sageli viivad just ebaausus, ebaõiglus ja baasvajaduste rahuldamatus vägivalgani, eriti kui inimese senised kibedad kogemused ei ole pakkunud ka muid valikuid. Kuid vägivald jätab endast maha valu, kibestumise, kättemaksuhimu ja hävingu – see nõrgestab nii vägivalatsejate kui ka ohvrite.

Konfliktiga kaasnevad peaaegu alati vihatunne, frustratsioon, valu, ängistus või hirm. Selle põhjuseks on erinevad tegurid: väärtushinnangute, ideoloogiate või eesmärkide konflikt; võimetus teise vaatenurka aktsepteerida; võitlus piiratud ressursside pärast; teise teole samaga vastamine. Glasser (1984) näeb kõigile inimolenditele omast füsioloogilist ellujäämise vajadust ja selle kõrval veel nelja psühholoogilist vajadust: kuuluvuse, võimu, vabaduse ja meelelahutuse järele. Just see, millises järjestuses me soovime neid vajadusi täita, võib viia konfliktini, eriti siis, kui üks osapool usub, et keegi tema isiklikku psühholoogilist (ja äärmuslikel juhtudel füsioloogilist) vajadust ohustab. Loomulikult on suur osa meie käitumisest eelnevate kogemuste võimendumise tagajärg: me näeme, mis toimib. Kui inimene, kes valjusti karjub ja järjekorras ette trügib, saab kohe soovitud tähelepanu osaliseks, siis miks peakski ta rahulikumalt käituma?

Konfliktiga toimetulemiseks, selle juhtimiseks saab arendada ja kasutada selliseid oskusi nagu efektiivne kommunikatsioon, probleemide lahendamine ja mõlema poole huvisid silmas pidav läbirääkimine. Kui me läbirääkimistel keskendume pigem nendele asjadele, mida vajavad või soovivad kõik diskussiooni osapooled, mitte aga ainult oma huvidele loome me paremaid võimalusi üksteisega töötamiseks, mitte üksteise vastu töötamiseks.

Konfliktilahenduse uurimise eesmärgiks on mõista konflikti allikaid ja lubada (konfliktiga tavapäraselt kaasnevatel) võimsatel emotsioonidel muutuda enesekindluseks, positiivsemateks inimsuhteks ja täiustatud enese väärtustamiseks. Kui isikliku ohu tunne ja hirm tundmatu ees on kõrvaldatud, hakkavad inimesed nägema, et õige käsitlemise korral võib konflikt olla konstruktiivne. Üks konfliktijuhtimise kursusest osa võtnud vabatahtlik märkis: „Ma mõistsin konflikti kohta midagi sellist, mille peale ma varem pole tulnud... Mulle ei meeldiks elada maailmas, kus pole konflikte. Siis ei juhtuks ju mitte midagi! Mulle meeldib konflikt. See tähendab, et inimesed on elus. Varem ma vihkasin ja kartsin konflikte, aga enam mitte. On kummaline äkki mõista, et sa ei tahagi elada täiuslikus maailmas.”

Noorsootöötaja roll sellel avastuste retkel on olla avatud, mitte hukkamõistev, arusaav, positiivne ja hoolikas tugi noorte kasvavale haavatavusele ja avatusele. Noorsootöötaja peaks aitama osalejatel mõista, et konflikti vastu astumine on julge, põnev ja uusi võimalusi pakkuv. Samas nõuab see roll noorsootöötajalt palju julgust: konfliktid vallandavad inimestes tohutu siseenergia ja leegitsevas olukorras vaheleastumine, suunamine nõuab vaprust.

Nii saavad noorsootöötajad pakkuda noortele kogemust sellest, kuidas leida provokatiivsetele olukordadele lahendusi läbi suhtlemise ja koostöö. On raske rünnata isikut, keda sa austad ja kellega sind seob mitmeid ühiseid kogemusi. Nagu eelmistes osades räägitud, tähendab iseenda hindama/väärtustama õppimine ka teiste väärtustamist.

Samuti tasuks mees pidada, et noorsootöötaja ei peaks nägema konfliktijuhtimist pelgalt kui noorte jaoks mõeldud tööriista, vaid ka kui isiklikku õppimisvõimalust.

Konflikti juhtimisega tegeledes

- Pange oma töös paika ajalised piirangud. Ehkki see ei pruugi olla mugav ja meeldiv, on mõnikord hädavajalik, et osalised lahkuksid koosolemiselt lahendamata tunnetega – seejuures on oluline nende tundeid austada ja anda neile aega toimunu üle järele mõelda. Juhul kui olete konfliktijuhtimist harjutanud mõne meetodi toel ning õppimiseks sobiva situatsiooni ise õppeeesmärkidel esile kutsunud, on äärmiselt oluline pühendada aega harjutusejärgsele lõdvestumisele/väljaelamisele. Piiride seadmine tähendab turvalise keskkonna tunde loomist, kus kõik saavad aru ja nõustuvad reeglite või juhtnööridega.
- Olge valmis ootamatusteks ja teadke, et ükskõik millist tööd te ka ei tee, alati võib tagasiside teie töö kohta olla väga erinev. Erinevatel inimestel on erinev suhtumine.
- Olge aktiivne kuulaja (pange tähele sisu, tähendust ja tundeid, et saaksite aidata probleemi mõista) ja võtke kokku või sõnastage ümber see, mida te enda arvates kuulsite (nt. „Ma arvan, et sa ütlesid.../Mulle tundub, et sa ütlesid... On mul õigus kui ma saan aru, et...?“) ja püüdke oma küsimuste abil anda kätte suund probleemi lahendamiseks.
- Ärge süüdistage ennast, kui osavõtja läheb endast välja või ärritub. Selle eest, kuidas iga noor tegevusest osa võtab, vastutate loomulikult ka teie kui juhendaja, kuid selle eest vastutab eelkõige noor inimene ise.
- Ärge võtke asju isiklikult. Sõimu või halvustamise läbi võib noor väljendada seda, mida ta endast ja ülesandest arvab ja mitte tingimata seda, mida ta teist arvab. Pidage meeles, et see võib olla esimene kord, kui noorel on võimalus oma viha sellisel moel näidata ilma, et ta kardaks karistust või tsensuuri. Kui võimalik, püüdke aidata osalejatel keskenduda probleemidele ja mitte asjassepuutuvatele isikutele.
- Ärge pakkuge välja lahendusi, jätke osavõtjatele võimalus need ise leida.
- Ja lõpuks tunnetage oma piire. Ärge kunagi seadke ennast ja inimesi kellega te töötate otsesesse ohtu. Kui asjad hakkavad kontrolli alt väljuma, tehke paus või peatage tegevus. Vajadusel kutsuge abi.

8. Praktiline osa - harjutused

T-Kit käsiraamat
Sotsiaalne
kaasatus

Selles praktilises osas leiame harjutusi ja võtteid, mida kasutada oma töös siis, kui tegelete eelpool kirjeldatud küsimustega.

Siiski on harjutused kõigest tööriistad ja iga tööriista on võimalik kasutada nii heal kui halval eesmärgil niisamuti nagu näiteks süstalt saab kasutada nii inimeste ravimiseks kui ka selleks, et süstida neile surmavat haigust. Teie ülesandeks jääb neid harjutusi vastutustundlikult kasutada. Tööd teemaga alustage alati oma eesmärkide määramisest ja seejärel vaadake, kas mõni nendest harjutustest aitab kaasa teie eesmärgi saavutamisele ning mitte vastupidises järjekorras, et enne kasutate ülesannet ja siis avastate, et tulemus on oodatule vastupidine.

Harjutusi tuleb alati kohandada vastavalt oma sihtgrupile (mõned harjutustest on pigem mõeldud noorsootöötajatele ja teised noortele). Seega on oluline õppida kõigepealt oma sihtgruppi tundma. Saada teada, kui hästi osalejad üksteist tunnevad, millised on nende eelnevad koolituste kogemused, mis tegevused on planeeritud enne ja pärast antud koolitust jne., ja vastavalt sellele valida ning kohandada ka oma meetodid. Koolitajatöö spetsiifikast saad juurde lugeda veel T-Kit käsiraamatust Koolitamise alused.

Pidage meeles: üks harjutus ei suuda lahendada kõiki probleeme!

Harjutused on jagatud erinevatesse alaosadesse.

- 8.1. *Erivajadustega või vähemate võimalustega noored* – harjutused, mis aitavad mõista, kes on erivajadustega või vähemate võimalustega noored, kuidas ühiskond neid näeb ja millist survet nad taluma peavad.
- 8.2. *Sotsiaalse tõrjutuse tunnetamine* – harjutused, mis aitavad mõista, mis tunne on olla tõrjutud, antakse ka mõningad tõrjutusega toimetulemise meetodid.
- 8.3. *Usalduse ja enesehinnangu loomine* – pakub erinevaid võimalusi usaldusel rajaneva suhte loomiseks noorsootöötaja ja noore või noorte endi vahel. Ära on toodud ka mõned enesehinnangu tõstmise meetodid.
- 8.4. *Konflikti juhtimine* – näitab, kuidas tulla toime konfliktidega, kuidas neid paremini mõista ja mida teha, kui nad tekivad.
- 8.5. *Partnerlussuhete loomine* – mõned praktilised harjutused, mis annavad aimu sellest, mida tähendab partnerlussuhete loomine ja koostöö tegemine erinevate inimestega.
- 8.6. *Omataoliste/-ealiste koolitamine* – pakub praktilisi võimalusi uurida kuidas omataoliste/-ealiste koolitamine toimib ja miks ta toimib.

Tänuavaldus

Paljud järgnevas osas toodud harjutustest pakkus välja Suurbritannias asuv noorsootöö organisatsioon Rahvuslik Noorteagentuur (NYA), mis muuhulgas tegeleb ka koolituse ja materjalide kirjastamisega <http://www.nya.org.uk>. Partnerlusprogramm on NYA-le tänulik panuse eest käesolevasse käsiraamatusse.

8.1 Erivajadustega või vähemate võimalustega noored

SIDRUNID

Eesmärk

See on „jäälohkumise“ harjutus, mis tutvustab individuaalseid erinevusi. Seda võib kasutada sissejuhatuseks stereotüüpe, erinevusi ja võrdseid võimalusi käsitlevatele teemadele.

Vahendid

Piisavalt sidruneid, nii et jätkuks kõigile grupi liikmetele

Kandekott

Grupi suurus

Pole oluline

Aeg

30 minutit

Etappide kirjeldus

1. Andke igale grupi liikmele üks sidrun.
2. Paluge kõigil oma sidrunit lähemalt uurida, otsida erilisi tundemärke ja kompida sidruni koort.
3. Julgustage kõiki oma sidrunile nime panema, et neid isikupärasemaks teha.
4. Andke eelnevateks etappideks 5 minutit aega ja koguge siis kõik sidrunid kokku kandekotti. Raputage seda, et sidrunid segi ajada.
5. Laotage sidrunid grupi ette pörandale laiali.
6. Paluge igaühel kordamööda tulla ja oma sidrun üles otsida.
7. Kui tekib vaidlus selle üle, kellele sidrun kuulub, püüdke aidata otsust langetada, aga kui ikka ei suudeta omanikku tuvastada, pange see sidrun kõrvale. Sellise vaidluse korral peaks lõpus jääma üks sidrun ja üks sidrunita inimene, kes teineteist leiavad. Kuid ilmselt avastate üllatusega, et enamus inimesi tunneb oma sidruni kergesti ära.

Analüüs ja hindamine

Kui kõik inimesed on oma sidrunid leidnud, võite alustada arutelu. Kui kindlad on nad selles, et nad õige sidruni võtsid? Kuidas nad vahet tegid? Julgustage neid otsima paralleele selle harjutuse ja inimeste eristamise vahel. Uurige stereotüüpe: kas kõik sidrunid on ühte värvi? Kas nad on kõik sama kujuga?

Võrrelge seda stereotüüpidega, mis on erinevatel kultuuridel, rassidel ja sugudel. Mida see grupile tähendab?

Teie hinnang sellele protsessile ja esile kerkinud probleemid aitavad teil ette valmistada edasisi teemakäsitlusi (sessioone) erinevuste ja võrdsete võimaluste teemadel.

JÄRELDUSED

Enamus inimesi tunneb selle mängu üht või teist varianti, seepärast on sellega hea grupitööd alustada. Teil pole vaja liiga palju sissejuhatuseks selgitada. Ka tulemused on väga selged ja seetõttu on see tõhus debati alustamise viis. Harjutus aitab tekitada arutelu selle ümber, kuidas täiskasvanud noori näevad.

Vahendid

Pabertahvel
Kirjutusvahendid

Grupi suurus

6 liiget grupi kohta

Aeg

30 minutit

Etappide kirjeldus

1. Paluge inimestel moodustada ring ja seista näoga üksteise poole. Andke ühele grupi liikmele leht paberit ja kirjutusvahend. Kui grupp on suurem kui 6 inimest, võite anda 2 paberilehte, et kõigil oleks võimalus osaleda.
2. Paluge neil joonistada tüüpilise noore naisterahva või meesterahva pea. Kui te töötate mingi kindla teemaga nagu näiteks narkootikumide tarbimine, võite neil paluda joonistada tüüpilise narkosõltlase pea. Juhtige tähelepanu sellele, et nad lisaksid ka detaile näiteks soeng, peakatted, meik, jne.
3. Kui nad on lõpetanud, siis paluge neil paber ülevalt nii kokku voltida, et joonistust ei oleks näha ja anda see koos kirjutusvahendiga edasi enda paremal käel istuvalle inimesele.
4. Jätkake paberi edasiandmist ja pildi täiendamist kuni on valmis pea, keha, käed ja jalad.
5. Esitlege pilti gruppidele. Kas inimestel on sarnane nägemus tüüpilisest noorest, narkomaanist, jne? Millised on erinevused? Kust saadakse informatsioon ja ettekujutused? Kui täpsed need on?

Analüüs ja hindamine

Algatage arutelu stereotüüpidest ja sellest, kuidas nad mõjutavad inimeste vaateid ja arvamusi. Arutage, kuidas stereotüübid kinnistuvad nii meedias nähtud kujutiste kui ka enda kogemuste kaudu.

VÄITEHARJUTUS – VÄHEMATE VÕIMALUSTEGA NOORED

Eesmärk

Selles harjutuses lähenetakse rasketele teemadele huvitaval viisil. See julgustab inimesi teemadele kriitiliselt lähenema, erinevaid seisukohti ära kuulama ja oma arvamust kujundama.

Vahendid

Kaabu või kauss
Väikesed paberilipikud
Kirjutusvahendid
Nöör/köis
Pabertahvel/tahvel

Grupi suurus

Pole oluline

Aeg

60 minutit

Etappide kirjeldus

1. Jagage ruum nööri abil kaheks osaks, tähistades ühe poole „jah“ või „nõus“ ja teise poole „ei“ või „ei ole nõus“.
2. Andke igale osalejale paber ja paluge neil sinna kirjutada üks väide erivajadustega või vähemate võimalustega noorte kohta või siis vastavalt selle teema kohta, millega te parasjagu tegelete. Tooge neile mõni näide ja selgitage, et kasutate hiljem nende väiteid ja seetõttu peaksid nad olema võimalikult selged. Vältige pehmeid sõnu nagu „üsna“ või „natuke“ ja esitage väited pigem jaatavas vormis (nt. „Narkomaanid on kurjategijad“ selle asemel, et väita „Narkomaanid ei ole kurjategijad“).
3. Korjake kõik väited kokku kaabusse või kaussi, võtke esimene välja ja lugege see valjusti ette. Võimalusel kirjutage see ka tahvlile, et hiljem saaks seda meelde tuletada. Andke osalejatele minut mõtlemisaega ja paluge neil siis pool valida. Selgitage, et kahevahel olemine ei ole lubatud, olla saab ainult poolt või vastu. Seejärel võib arutelu alata. Osavõtjad peavad üritama veenda teise seisukoha valinud inimesi, et nende poolel on õigus. Kui vestlus ei alga spontaanselt, küsige ühelt osalejalt, miks ta niisuguse seisukoha valis. Kui diskussiooni ei teki, sest kõik seisavad ühel pool, siis muutke natukene väidet või võtke järgmine. Püüdke iga vestlusega jääda viie minuti piiridesse, välja arvatud juhul, kui kõik on aktiivselt arutelluse kaasatud ning esitatakse ka uusi argumente.
4. Kui kõik väited on läbi arutatud (või kui osalejate huvi on langenu) lõpetage harjutus ja tooge kogu grupp kokku. Osasid küsimusi arutage analüüsi ja hindamise ajal.

Analüüs ja hindamine

- Kas arutelus tuleks lubada emotsionaalsete argumentide kasutamist?
- Kas kõik võtsid arutelust osa?
- Kas te vahetasite poolt?
- Kas te vahetasite poolt argumenti tõttu, mille esitas keegi teie poolelt?
- Kas teil õnnestus oma arvamust selgelt väljendada?
- Olete te kunagi poolt vahetanud seepärast, et te olite (peaaegu) ainus sellel poolel?
- Olete te proovinud kedagi veenda selles, mida te ise ka ei usu?
- On teil õnnestunud veenda inimesi teie poolele üle tulema?

Täiendavad nõuanded

Seda meetodit on sageli kasutatud erinevate teemade arutamiseks workshop'ides, kohtumistel ja juhatuse koosolekutel. Mõnikord esitavad osalejad ise väited, mõnikord on need juba eelnevalt ette valmistatud. Et vältida olukorda, kus vaid üks või kaks inimest kogu aeg räägivad, võib imiteerida „mikrofoni“, mida tuleb käest kätte anda või lisada uue reegli, mille kohaselt need, kes on midagi öelnud, võivad ainult vastata kellegi argumentidele ja siis peavad tagasi astuma, et teha ruumi kellelegi teisele sellel poolel.

Kogenud väitlejate grupis võib juhtuda, et keegi asub kõiki teisi veenma, kui kogu grupp on kõik koos ühel poolel. See agitaator kasutab veenmiseks argumente, mis tunduvad täiesti loogilised, isegi siis, kui need pole tema isiklikud seisukohad. Juhendajana võite ka teie seda kasutada, et diskussiooni elavdada.

INIMÕIGUSTE PUSLE

„Inimõigused on nagu pusle. Kui üks tükk on puudu, on pusle poolik. Sama kehtib ka vaesuses elavate inimeste kohta. Kui üks meie õigustest ära võtta, satuvad kõik õigused ohtu. Ei saa inimestele nende õigusi jupikaupa anda ja loota, et nad ka oma olukorda jupphaaval parandavad” – üks liikumise ATD Neljas Maailm noortest liikmetest.

Eesmärk

Seda võib kasutada õhkkonna elavdamiseks, kuid selle peamine eesmärk on inimõiguste ulatuse ja lahutamatus teadvustamine.

Vahendid

1 kuni 1,5 meetrit paksu paberit/pappi (või vineeri)

Värv

Markerid

Lõikenuga (või vineerisaag, jõhvsaa)

Grupi suurus

Kuni 30 inimest

Aeg

Umbes 30 minutit

Etappide kirjeldus

Ettevalmistus

1. Värvige kumbki papi (või vineeri) pool erinevat värvi.
2. Joonistage ühele poole inimene või inimeste grupp. Visandage joonistuse peale pusle tükid (5 või 6) ja lõigake see tükideks.
3. Keerake pusletükid ringi ja kirjutage igaühele üks artikkel (vajadusel lihtsustatud) inimõiguste ülddeklaratsioonist.

Harjutus

4. Kui osalejad sisenevad ruumi, andke igaühele pusletükk. Olenevalt grupi suuruselt võib mõni saada ka kaks või enam tükki. Selgitage, et igaüks sai ühe (või enam) inimõiguse, kuid selleks, et olla terviklik inimene, on vaja kõiki õigusi.
5. Paluge osalejatel üksteise järel lugeda ette, mis on kirjutatud nende tükile ja seda selgitada (või paluda kellelgi selgitada).
6. Kui kõik on ette loetud, paluge osalejatel tükid teisipidi keerata ja pusletükke kokku sobitades terviklik inimene kokku panna.
7. Kui pusle on kokku pandud, arutlege, miks on inimõigused olulised ja mida nad tege-
likkuses tähendavad.

Analüüs ja hindamine

Kas te mõistsite oma pusletükil kirjas olnud inimõigust?

Mida see teile teie arvates tegelikkuses/tavaelus tähendab?

Kas inimõigused on teie arvates olulised? Miks või miks mitte?

On teil kunagi olnud tunne, et teie õigusi rikutakse?

Kui ühte õigustest rikutakse või see on inimesele kättesaamatu, milline võib siis olla selle mõju inimese teistele õigustele?

Millised oleksid pikemas perspektiivis tagajärjed, kui tuleks elada ilma ühe või mitme inimõigusega?

Milline suhe on inimõiguste ja inimväärkuse vahel?

Täiendavad nõuanded

Kui te kasutate seda harjutust koolituse alguses, võiksite päeva lõpus igale osalejale ühe tüki anda, et nad saaksid järgmise päeva hommikul jälle pusle kokku panna. Inimestele jääb meelde, mille kallal nad töötasid ja lisaks saate kontrollida, kas kõik on kohal.

Harjutuse lõpus võiksite anda kõikidele osalejatele inimõiguste ülddeklaratsiooni teksti (võimalusel päriseks) ja jätta neile mõned minutid aega preambula läbilugemiseks või siis paluge kellelgi lugeda ette preambula ja kolm esimest artiklit, mis koos moodustavad seose inimõiguste ja inimväärkuse vahel.

ETTEKUJUTUS VÄHEMATE VÕIMALUSTEGA NOORTEST

Eesmärk

See on naljakas harjutus, mida võib kasutada koolituse alguses, sest see kutsub esile palju naeru ja lõõgastab. Sobib näiteks koolituse esimese päeva lõppu. Eesmärgiks on anda põgus ülevaade noorte sotsiaalse tõrjutuse erinevatest kontseptsioonidest läbi mängu ja veelgi enam anda tunda, mida tähendab üksteise sõnavara tundmaõppimine läbi teatri. Sellele harjutusele järgneb kindlasti informaalne (mitteametlik) arutelu, eriti kui seda kasutada õhtul pärast õhtusööki.

Vahendid

Suur lavaga ruum
Paberid ja kirjutusvahendid

Grupi suurus

10-40

Aeg

Umbes 2 tundi (1 tund ettevalmistamiseks/ 1 tund läbiviimiseks)

NB! See harjutus peaks olema lõõgastus, näiteks päeva lõpus või pärast lõunat.

Etappide kirjeldus

1. Kõigepealt selgitab juhendaja, et harjutuses kasutatakse lihtsaid teatrivõtteid. Inimesed, kes ei taha näidelda, saavad tegevust toetada ka ilma näitlemata. Moodustada tuleks rühm (kuni 4 osalejat riigi kohta), kellele antakse 1 tund ettevalmistusaega, et mõelda välja lühike sketš noorte sotsiaalsest tõrjutusest vastavalt nende kultuurikontekstile ja kasutades oma keelt. Loomulikult on teretulnud, kui teemale lähenetakse läbi huumori. Selle harjutuse teises pooles esitatakse sketše ülejäänud gruppide ees (seadke valmis koht, kus oleks mingisugune lava).
2. Juhendaja peaks täpselt selgitama allpool esitatud reegleid:
  - Kui grupis on inimesi, kes ei taha näidelda, võivad nad tegevusele kaasa aidata sketši lavastamisel ja esineda jutustajate-tõlkidena siis, kui näitlejad sketše esitavad.
  - Iga rühm esitab oma sketši emakeeles. On tähtis, et näitlejad kirjutaksid selgesti üles oma dialoogid (iga näitleja kohta üks paber, kus on kirjas, mida ta ütleb).
  - Sketšid peaksid olema lühikesed (mitte rohkem kui üks minut, kasutatakse lihtsat dialoogi). Rekvisiite ega abivahendeid kasutada ei või.
  - Iga rühm peaks määrama ühe või kaks inimest, kes ei näitle, dialooge koolituse töökeelde ümber jutustama.
3. Igal grupil on omaette ettevalmistuseks tund aega. Sellel ajal saab juhendaja panna valmis lava, kus etendus toimub.
4. Kui kõik rühmad on valmis, selgitab juhendaja järgnevaid reegleid: sketše esitatakse üksteise järel; neid esitavad näitlejad koos tõlkega; kui näitleja on lõpetanud lause, tõlgib jutustaja selle kohe koolituse töökeelde, et kõik saaksid sketšist aru; tõlgi töö lihtsustamiseks peaks kasutama lühikesi lauseid.

5. Kui sketš on esitatud, võib korraldaja vajadusel anda näitlejatele mõne hetke oma etenduse selgitamiseks. See ei tohiks kesta kaua.
6. Näitlejad jäävad lavale ja juhendaja palub publiku hulgast vabatahtlikke, et need seisaksid varjuna iga näitleja taha.
7. Sketš esitatakse veel kord koos varjudega. Näitlejad peaksid kõneledes artikuleerima ja näitama varjudele kirjalikke lauseid, kui nad neid lausuvad. Sketš tõlgitakse veel kord.
8. Sketš esitatakse kolmandat korda nii, et varjud täidavad näitlejate osi ja näitlejad varjude osi. Vari peaks näitlemise ajal uut näitlejat aitama hääldusega (ilma, et ta liiga üksikasjalikuks muutuks, lihtsalt mängeldes). Sketši enam ei tõlgita.
9. Sketši võib esitada neljandat korda ilma varjudeta.
10. Kõik sketšid tuleb esitada.

Analüüs ja hindamine

Otsest vajadust analüüsi järele pole. See lõõgastav mäng on mõeldud ettekujutuse andmiseks, kuidas kõlavad sõnad üksteise sõnavaras.

INIMESTE VAJADUSTE PUSLE

Eesmärk

See harjutus aitab inimestel mõista, et see, mida nemad oluliseks peavad, ei pruugi teiste jaoks oluline olla. Samas paneb see harjutus mõtlema tõsiasja üle, et meil kõigil on samad põhilised inimõigused.

Vahendid

Üks suur paberileht igale osalejale
Markerid
Käärid

Grupi suurus:

Pole oluline

Aeg

60 minutit

Etappide kirjeldus

1. Andke igale osalejale paberileht ja paluge neil joonistada iseenda kontuurid. (Kui paber on piisavalt suur, võivad nad sellele pikali heita ja lasta teistel enda kontuurid joonistada). Lõigake kõik joonistused välja. Paluge osalejatel oma joonistused kuuks pusle tükiks jagada.
2. Tehke koos osalejatega ühine nimekiri asjadest, mis võiksid nende jaoks olulised olla, näiteks toit, sõbrad, katus pea kohal, armastus, haridus, stabiilne sissetulek, heaervis, terve keskkond, usk, kena perekond, ideaalide olemasolu, sõnavabadus, rahu, elu ilma diskrimineerimiseta jne. kuni teil on nimekirjas 25-30 punkti.
3. Paluge osalejatel valida nimekirjast kuus õigust, mida nad hetkel enda jaoks oluliseks peavad ja kirjutada igaüks eraldi puslelõigule, mis nad oma joonistustest tegid.
4. Kui kõik on ühe pusletüki peale ühe õiguse kirjutanud, võivad nad joonistuse lahti lõigata.
5. Paluge kellelgi näidata oma puslet, valitud õigusi grupile esitleda ning selgitada, miks ta on just need kuus õigust välja toonud. Laske esitlejal õigused välja tuua ühe kaupa ja iga õiguse järel küsida, kas keegi grupis on veel sellise õiguse valinud, sama õigusega pusletükk palugu osalejal ette asetada.
6. Kui eelmises punktis märgitud inimene on lõpetanud, küsige ülejäänud grupilt, kas keegi valis samad õigused või kas teistel oli ühiseid õiguseid. Püüdke vältida diskussiooni selle üle, kas valitud õigused olid mõistlikud või mitte. Valik on rangelt individuaalne ja ei kuulu vaidlustamisele.
7. Paluge kellelgi teisel tutvustada oma valikuid ülejäänutele (selleks võiks olla keegi, kellel polnud eelmisel korral ühtegi ühist valikut või see, kellel langes kokku ainult üks või kaks valikut) ja korrake punkti 6.
8. Arutage grupiga seda, kuidas on võimalik, et inimesed tunnetavad oma vajadusi erinevalt. Küsige, kas on vajadusi/õigusi (kas siis uusi või neid, mis olid nimekirjas), mis on igale inimolendile täiesti hädavajalikud. Tehke nendest nimekiri ja võrrelge neid inimõiguste ülddeklaratsiooni lihtsustatud variandiga.

Analüüs ja hindamine

Kas paljud teie vajadused langesid kokku teiste inimeste vajadustega?

Kas te mõistate, miks teised valisid enda jaoks tähtsamateks muid asju?

Kuidas te valisite oma vajadused?

Mis te arvate, kas teie nimekiri on erinev sellest, mille te oleksite viie aasta eest teinud või sellest, mille te võib-olla tulevikus teeksite?

Kas on vajadusi/õigusi, mis peaksid olema eranditult kõigile tagatud? Miks nii, kui me tunnetame oma vajadusi erinevalt?

Täiendavad nõuanded

Te võite seda harjutust muuta, kui jagate inimestele rollikaarte, näiteks 90aastane vanaema, varjupaika taotlev pagulane, ratastoolis poiss, ärimees, madala sissetulekuga tudeng, kodutu tüdruk, elukutseline jalgpallur, India lastekodus kasvav laps, Venetsueela farmer jne. Paluge osalejatel samastuda rollikaardil oleva isikuga ja kujutada ette, millised õigused võivad nende jaoks olulised olla.

TEGELASKUJU LOOMINE

Eesmärk

Noored teadvustavad rohkem noortekultuuri mõju konkreetsele teemale ja kuidas seda teemat võivad mõista ja mõjutada teised ühiskonnaliikmed.

Vahendid

Hetke edetabelite muusika ja makk
Pabertahvel ja kirjutusvahendid

Grupi suurus

Vähemalt 10

Aeg

60 minutit

Etappide kirjeldus

1. „Jäälõhkumise“ harjutus lõdvestumiseks ja üksteise nimede teadasaamiseks. (5 minutit)
2. Pange taustaks mängima hetkel populaarne edetabelite muusika, et tekitada laupäevaõhtust meeleolu/õhkkonda. Joonistage pabertahvile inimese kontuur (soo tunnusteta). Sel ajal kui te seda teete, paluge osalejatel silmad sulgeda ja lasta end muusikast kaasa haarata. Selgitage edasist harjutuse käiku ja seda, et koos hakatakse teemat käsitlema, kasutades selleks ühte tegelaskuju.
3. Paluge kõigil silmad sulgeda. Alustage lugu: „ Kujutage ette, et on laupäeva õhtu, kell on seitse ja üks noor inimene valmistub välja minema. Ta on just tulnud duši alt ja hakkab riidesse panema. Ta ei jõua seda õhtut kuidagi ära oodata.“ Seejärel hakake küsima küsimusi, et panna osalejaid mõtlema tegelaskujule. Küsimuste hulgas võiks näiteks olla selliseid: Mis on tema nimi? Kuhu ta läheb? Mis tal seljas on? Kui vana ta on? Kellega ta välja läheb? Kus ta elab? Millega ta tegeleb? Ja nõnda edasi. Püüdke jätta detailid noorte fantaasia hooleks. Paluge neil avada silmad. Paluge neil hüüda vastused küsimustele valjusti ja täitke joonistus pildil detailide ja muu informatsiooniga, mille saab paberi ärtele kirjutada. (10 minutit)
4. Nüüd, kus te olete loonud tegelaskuju, jätkake oma looga ja pange tegelane käesoleva teemakohasesse olukorda. Näiteks kui te räägite narkootikumidest, siis võiks tegelaskuju minna ööklubisse, kus talle narkootikume pakutakse. Kui te räägite seksuaalsest tervisest, siis võiks tegelane minna peole uue partneriga kohtuma. Jätke lugu lahtiseks ja paluge grupil see lõpetada. Nad võivad oma variandi valjusti välja pakkuda. Jõudke loo lõpu suhtes kokkuleppele. (5 minutit)
5. Nüüd paluge igaühel ette kujutada, et nad tunnevad seda loodud tegelast ja öelda, kes nad on ja milline on nende suhe tegelasega (näiteks: „Mina olen X'i ema“, „Mina olen X'i sõber“, „Mina olen X'i koer“ „Mina olen X'i naaber“) ja mida nad X'st arvavad (näiteks „Mina olen X'i õpetaja. X on väga meeldiv ja elav. Kuid viimasel ajal olen ma tema pärast mures olnud...“). (10 minutit)
6. Paluge grupil moodustada kaks rivi näoga üksteise poole, mis oleks nagu puudega ääristatud allee. Juhendaja võtab endale X'i rolli ja rivide vahelt läbi jalutades peatub igaühe juures ning pöördub viimase poole. Vastavalt oma rollile annavad kõik X'ile nõu või kommenteerivad tema olukorda (10 minutit)
7. Lõpetuseks paluge osalejatel rollidest loobuda ja kommenteerida iseendana nimel X'i käitumist. Püüdke tabada hetk, kust alates oleks kõik võinud minna teisiti. Milline oli risk/surve? (10 minutit)

Analüüs ja hindamine

Laske neil analüüsida tegelaskuju ja olukorda. Oli see realistlik? Mis oli tõetruu ja mis võlts? Kuidas olid lood stereotüüpidega? Mida tuleks selle teema puhul kasutada, et see peegeldaks noortekultuuri realistlikult? (5 minutit)

8.2 Sotsiaalse tõrjutuse tunnetamine

AUTSAIDERID

Eesmärk

Interaktiivne harjutus, et vaadelda, kuidas mõjub üksikisikule teatud tunnuste järgi välistavatesse gruppidesse jagamine ning kuidas me reageerime äratõukamisele ja mis tunde annab gruppi kuulumine.

Vahendid

Puuduvad

Grupi suurus

Minimaalselt 12 inimest

Aeg

10 minutit

Etappide kirjeldus

1. Paluge kellelgi ruumist lahkuda. Järelejäänud inimesed jagavad ennast mingi kokkulepitud tunnuse (nt. juuksed, silmade värv, riietusstiil, pikkus või päritolu) järgi gruppidesse. (3 minutit)
2. Väljas ootav „autsaider“ kutsutakse ruumi tagasi ja ta peab ära arvama, millisesse gruppi ta kuulub. Ta peab põhjendama, miks ta enda arvates sellesse gruppi kuulub. Kui põhjendus on vale, ei saa „autsaider“ grupiga liituda isegi siis, kui ta on valinud õige grupi. (4 minutit)
3. Jätkake järgmise inimesega. Andke võimalikult paljudele osalejatele võimalus välja minna, loomulikult pidage silmas aega.

Analüüs ja hindamine

Kuidas me käitume, kui me kuulume gruppi? Kas on kerge autsaidereid tõrjuda (tagasi lükata)? Kas see on meeldiv? Kas me tunneme autsaiderile kaasa või naudime oma võimu? (3 minutit)

Täiendavad nõuanded

See harjutus keskendub peamiselt äratõugatu tunnetele ja kogemustele, mitte niipalju suhtlemisele. Harjutust võib kasutada vestluse juhtimiseks eelarvamustele ja sellele, kuidas me reageerime kuhugi kuulumisele või mitte kuulumisele. Seda harjutust võib edasi arendada ja teha selle põhjal inimeste isiklike kogemuste uuring.

KOODI MURDMINE

Eesmärk

See väikestele rühmadele sobiv harjutus eeldab, et iga grupi üks liige jälgib tähelepanelikult teiste käitumist. Eesmärgiks on jälgida keha-keelt, arendada vaatlemisoskust ja uurida grupi käitumise mõju üksikisiku käitumisele.

Vahendid

Puuduvad

Grupi suurus

Pole oluline

Aeg

25 minutit

Etappide kirjeldus

1. Jagage osalejad neljastesse või viiestesse gruppides. Üks inimene igast rühmast lahku ruumist. Teised lepivad kokku mingi liigutuse, mida nad vestluse (või mõne muu tegevuse) ajal selle inimese ees esitavad, kes on hetkel ruumist väljas. (3 minutit)
2. Ukse taha saadetu tuleb ruumi tagasi ja hakkab tähelepanelikult jälgima gruppi, kõik grupi liikmed esitavad kokkulepitud tegevust. Kui jälgija tunneb, et ta on kokkulepitud käitumiskoodi ära tabanud, hakkab ta ise ka seda tegema ja teistega suhtlema. Kui ta on koodi õigesti ära arvanud, siis võtab grupp ta vastu kui ühe enda hulgast – aktsepteerib teda. Kui ta eksib, jätkab grupp tema ignoreerimist. Vaatleja peab jätkama jälgimist seni, kuni ta tabab ära käitumiskoodi ja teised teda aktsepteerivad. (5 minutit)
3. Nüüd on järgmise grupiliikme kord. Igal järgmisel korral võib grupp kokkulepitud koodi keerulisemaks teha. (10 minutit)

Analüüs ja hindamine

Kuidas autsaider end tundis? Mida avastati käitumiskoodi tabada üritades? Kuidas grupi liikmed ennast harjutuse ajal tundsid? Millised on paralleelid selle tegevuse ja igapäevases elus toimuva vastastikuse mõjutamise vahel? Kas osalejatel on tähelepanekuid või märkusi kehakeele kohta? (7 minutit)

Täiendavad nõuanded

Seda harjutust võib kasutada suletud gruppides kasutuselolevate verbaalsete koodide uurimiseks, et näha, kuidas grupp võib luua täiesti oma keelekasutuse. Verbaalne kood - näiteks kõik laused peavad algama w-tähega sõnaga. Grupid võivad verbaalsele koodile lisada ka mingi tegevuse. Näiteks peavad kõik grupi liikmed enne teiste liikmetega kõnelemist looma silmsideme valitud grupijuhiga.

Selle harjutusega võib minna ka suhtlemisest kaugemale ja uurida suletud gruppide teisi omadusi. Missugune on näiteks jõukudes nende omavaheline keel, kehakeel, käitumine, väärtused, riietumisstiil? Mis tunne on üritada pääseda suletud gruppi? Milliseid sõnumeid jagavad suletud grupid väljaspool olijatele? Milleks on inimestele vaja suletud gruppe?

„PUUETEGA INIMESTE“ VÕISTLUS³

Eesmärk

Panna inimesed mõistma, mida tähendab, kui teatud piirangud kitsendavad sinu tegutsemisvabadust.

Vahendid

Paber
Kirjutusvahendid
Vildikad
Värvid
Sall
Nöör/köis
Pendel
Kõrvatropid
Õhupallid
Sünnipäevaküünlad

Grupi suurus

5-40 inimest

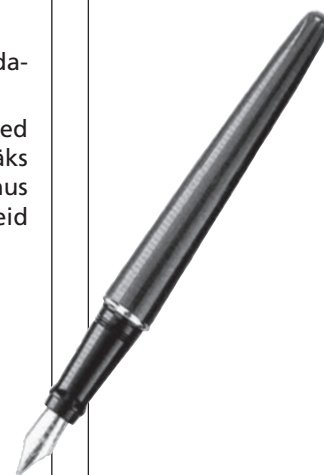
Aeg

2 tundi

Etappide kirjeldus

1. Vajaduse korral jagage grupp väiksemateks viie- kuni kaheksaliikmelisteks meeskondadeks.
2. Selgitage grupile, et nad peavad teatud ülesanded ühe tunniga lahendama. Mõned ülesannetest on meeskondlikud. Neid tuleb teha terve grupiga nii, et keegi ei jääks kõrvale. Teisi ülesandeid tuleb täita kogu aeg. Näiteks hoida õhupalli kogu aeg õhus nii, et see vahepeal maad ei puudutaks või hoida pendlit kogu aeg kõikuvana. Näiteid meeskondlike ülesannete kohta:
  - joonistage grupi portree;
  - pendel peab lakkamatult kõikumama;
  - läbige takistusjooks (ronimine läbi rõnga, üle tooli, laua alt läbi jne);
  - tehke laul koolitusest, milles osalete;
  - andke iga kümne sekundi järel pulk kellelegi edasi;
  - lõpuks peavad kõigil olema klouni näod (maskid või näomaalingu värvid);
  - paluge osalejatel voltida paberlaevu;
  - hoidke sünnipäevaküünlal põlevana (süüdata tuleb teise küünlaga);
  - õhupall ei tohi maad puutuda.
3. Lisaks sellele on mõned puuetega inimesed. Neil seotakse silmad kinni, pannakse kõrva tropid, kaks osalejat seotakse omavahel kokku, mõni ei või rääkida samas keeles, milles räägivad teised, mõni ei tohi öelda „ei“ ega „jah“, mõni ei või üldse rääkida, mõni ei või kasutada oma paremat kätt, jne. Selgitage, et ülesanded tuleb täita tunni ajaga. Teiste gruppide segamine pole lubatud.

³ Katholieke Jeugdraad, Chirojeugd Vlaanderen, Belgium lahkel loal.

4. Puuetele vaatamata peab grupp täitma ikkagi kõik ülesanded. Iga grupi juures peab olema vaatleja, kes kontrollib, et reeglitest peetakse kinni ja ülesannete täitmisest võtavad osa kõik grupi liikmed.
5. Tunni aja pärast esitavad grupid oma tulemused ja arutavad, kui raske või kerge oli nende jaoks ülesannete täitmine.

Analüüs ja hindamine

Mis tunne oli olla ilma puudeta?

Mis tunne oli olla puudega?

Kas te töötasite koos ühtse grupina?

Kas grupp toetas neid, kellel oli teatud puue?

Kas puue tähendas ka seda, et need inimesed ei näidanud üles initsiatiivi?

Missugused puuded on veel olemas?

–

Allikas: Mugandatud raamatust „Underdog“ (Intercultureel Spelenboek, Centrum van Informatieve spelen, Leuven, Belgia), kus allikana kasutati originaali „Het recht van de sterkste“ (Soort zoekt andere Soort, Katholieke Jeugdraad, Chirojeugd Vlaanderen 1992).

JÕGI⁴

Eesmärk

Tuletada täiskasvanutele meelde, millist survet võivad noored kogeda.

Vahendid

Sall

Maalriteip

Rollikaardid

Ajalehepaber

Markerid

Grupi suurus

6-30

Aeg

20 kuni 25 minutit

Etappide kirjeldus

1. Valmistage ette rollimängu kaardid (vaata käesoleva käsiraamatu järgmiselt leheküljelt). Olenevalt grupi suurusest kasutage nii mitut tegelaskuju, kui vaja. Veenduge, et üks saaks endale noore inimese rolli.
2. Seletage, et täiskasvanuna unustame me liiga tihti, mida tähendab olla teismeline – teismeline siis, kui su ümber on nii palju mõjutusi ja survet. See harjutus on tõhus vahend, et mõista survet, millega teismelised silmitsi seisavad. Moodustage kahe pika teibi abil jõgi. Kägardage kokku mitu ajalehte ja loopige need jõkke takistusteks. Kasutage fantaasiat ja nimetage neid alligaatoriteks, keeristeks, kiireks vooluks või millekski sarnaseks. Paluge endast märku anda neil, kes soovivad osaleda rollimängus. Valige nende hulgast kuni 10 inimest ja andke igaühele rollikaart. Andke neile kaks minutit aega oma osale mõtlemiseks. Selgitage, et tänapäeval on noorte elus erinevaid vastandlikke mõjusid rohkem kui kunagi varem. Need võivad mõjutada noorte tehtud otsuseid, muuhulgas ka nende poolt seksuaalsuse kohta tehtud otsuseid. Paluge kõigil rollikaartidega mängijatel tulla ruumi ette ja astuda ükskõik kummale poole jõge. Paluge Noorel Inimesel ette astuda ja siduge ta silmad salliga kinni. Selgitage, et erinevad tegelaskujud peavad juhatama Noort Inimest liikumisel mööda jõge, aitama tal vältida ohtusid (alligaatorid, keerised, kiire vool). Andke tegelastele Noore Inimese juhatamiseks aega umbes 10 minutit. Tehke harjutusest kokkuvõtte. Kokkuvõtteks kasutage allpool toodud küsimusi.

Analüüs ja hindamine

- Mida te sellest harjutusest arvate?
- Oli see realistlik?
- Miks või miks mitte?
- Mis tunne oli olla Noor Inimene?
- Kas teie tundsite samasugust survet (ja mõjutusi), kui olite teismeline? Kuidas see mõjutab teismelise otsustusvõimet?

⁴ Advocates for Youth (Washington, DC) lahkel loal (<http://www.advocatesforyouth.org/lessonplans/river.htm>)

Rollikaardid mängule JÕGI

Noor Inimene

Kuulake kõiki, kes püüavad teid juhatada liikumisel mööda jõge

Vanem/kasuvanem

Teie teate kõige paremini. Pidades silmas Noore Inimese huvisid, seletage talle, mida teha. Kasutage selliseid väljendeid nagu „Kui mina sinuvanune olin...” Tundke end oma rollis vabalt ja laske fantaasial lennata!

Vanavanem

Teie teate kõige paremini. Pidades silmas Noore Inimese huvisid, seletage talle, mida teha. Kasutage selliseid väljendeid nagu „Kui mina sinuvanune olin...” Tundke end oma rollis vabalt ja laske fantaasial lennata!

Pastor (usuline juht)

Teie olete Noorele Inimesele moraalseks juhiks. Tundke end oma rollis vabalt ja laske fantaasial lennata!

Sõber

Sa oled hea sõber. Sa tõepoolest hoolid Noorest Inimesest. Tunne end oma rollis vabalt ja laske fantaasial lennata!

Õpetaja

Rõhutage kooli olulisust. Andke juhtnõude seal, kus peate seda sobivaks. Tundke end oma rollis vabalt ja laske fantaasial lennata!

Sotsiaaltöötaja

Andke Noorele Inimesele nõu sellistes küsimustes nagu narkootikumide tarvitamine, seks, perekond, kool, jne. Tundke end oma rollis vabalt ja laske fantaasial lennata!

Meedia

Mõelge kõikidele meedia mõjudele (TV, filmid, ajakirjad jne). Mõned meedia vahendusel tulevad sõnumid võivad sisaldada selliseid teemasid nagu seks, vägivald, raha jne. Tundke end oma rollis vabalt ja laske fantaasial lennata!

Sõber

Sina oled halb sõber. Sa avaldad Noorele Inimesele halba mõju. Tunne end oma rollis vabalt ja laske fantaasial lennata!

Tervishoiutöötaja

Andke Noorele Inimesele nõu nendes küsimustes, mis puudutavad tema tervist ja üldist heaolu. Näiteks: vestelge suitsetamisest, seksist, toitumisest, kaalust. Tundke end oma rollis vabalt ja laske fantaasial lennata!

ÄRA NAERA MINU ÜLE!

Seda harjutust võib kasutada grupiga, kuid kõige paremini toimib see üks-ühele olukorras, kus noortel on rohkem aega mõtiskleda tõstatatud probleemide üle.

Eesmärk

Mõelda selle üle, mis tunne on, kui sinu üle naerdakse. Süvendada empaatiat nende noorte vastu, kes võivad sellises olukorras olla. Harjutus julgustab noori leidma strateegiaid kiusamisega toimetulemiseks ja nende inimeste leidmiseks, kes neid aitaksid.

Vahendid

Igale noorele harjutuse ÄRA NAERA MINU ÜLE! tööleht (vaata järgmiselt leheküljelt).

Kirjutusvahendid

Grupi suurus

Ükskõik kui suur, kuid ideaalne oleks üks-ühele

Aeg

1 tund

Etappide kirjeldus

1. Alustage mõttega, et naer võib inimesed panna end ebamugavalt või rumalalt tundma, aga samas võib naer ka näidata, et inimesed on õnnelikud. Selgitage, et vahe ongi selles, kas naerdakse kellegi üle või koos kellegagi.
2. Jagage laiali töölehed ja paluge noortel mõtelda, kuidas nad ennast tunnevad, kui keegi nende üle naerab. Naerjateks võivad olla noorukite jõugu liikmed koolis, lapsevanem või õde/vend. Julgustage neid jagama oma kogemusi ja kirjutama lehele, mida nad tundsid, kui nende üle naerdi.
3. Arutage, mida võiks teha, kui see uuesti juhtuks. Näiteks minema kõndida ja rääkida sellest usaldusväärsele täiskasvanule või sõbrale. Pühendage arutelule piisavalt aega ja paluge siis noorel kasutada lehel olevaid tühje ruute ning joonistada sinna, mida võiks igas sellises olukorras teha.

Analüüs ja hindamine

Vaadake, mida nad joonistasid. Kas see lahendus teeb probleemile lõpu või põhjustab veel rohkem probleeme? Paluge neil mõtelda, mida nad teeksid, kui inimene, kelle üle naerdakse, neile üldse ei meeldi. Kas nad käituksid teistmoodi? Leppige kokku, millised on ohutud inimesed, kelle poole võiks toetuse saamiseks pöörduda, kui neil peaks midagi sellist juhtuma.

Tööleht harjutusele ÄRA NAERA MINU ÜLE!

Mis tunne on, kui inimesed sinu üle naeravad? .....

.....

.....

Kui minu üle oleks naerdud, oleksin ma võinud...

Kui kellegi teise üle oleks naerdud, oleksin ma võinud...

KUJUNDITE TEATER

(Vaata ka allpool olevat ülevaadet Augusto Boal'i kohta)

Eesmärk

Kujundite teatris loovad väikesed grupid grupiliikme või -liikmete kogemuste põhjal liikumatuid pilte või "draamastseene". See võimaldab turvalises keskkonnas uurida tundeid ja leida probleemide võimalikke lahendusi.

Vahendid

Puuduvad

Grupi suurus

Ükskõik milline

Aeg

Erinev

Etappide kirjeldus

1. Selgitage Boal'i töö tausta ja seda, kuidas tema teatrivorm annab kõikidele tegelastele „hääle“ – mis ei tähenda tingimata seda, et nad peavad rääkima.
2. Paluge grupil mõtiskleda mingi teema üle – näiteks kiusamine, eraldatus, diskrimineerimine – mis tekitab nendes tugevaid tundeid ja mida nad saaksid konkreetse näitega illustreerida. Siis paluge kellelgi hakata skulptoriks, kasutada selleks oma kogemust või juhtumit ja ütelda, mitut inimest ta vajaks, et oma kogemust esitada. Paluge teistel mängijatel olla elavateks skulptuurideks.
3. Skulptor vormib iga inimese oma stseeni tegelaseks. Ta võib seda teha mingit poosi näidates ja paludes seda jäljendada. Kui osalejad end mugavalt tunnevad, võib skulptor ise näoilmet kohandada või jäsemeid soovitud asendisse nihutada. Vaadake, et keegi ei saaks viga!
4. Kui pilt on valmis, palub skulptor tardunud tegelastel kordamööda ellu ärgata ja oma mõtteid valjusti avaldada. Seda osa nimetatakse „mõtete jälgimiseks“
5. Iga kuhu arutelu lõpus võite paluda grupiliikmetel „vormida“ antud olukorrale võimalikku lahendust.
6. Andke kõikidele grupi liikmetele võimalus olla skulptor, kui nad seda soovivad ja kui aeg seda võimaldab.

Analüüs ja hindamine

Küsige igalt „liikumatus pildis“ osalejalt, mis tunne oli, kui neid tegelaskujuks muudeti või kui nad mingit emotsiooni väljendasid. Mida pealtvaatajad esitusest arvasid? Oli see realistlik? Kui lõpus pakuti välja lahendusi, kas need olid realistlikud? Lõpuks küsige sellelt, kelle teemat esimesena uuriti, mida ta „elava pildi“ loomisest õppis. Teemast olenevalt võib sellist laadi töö tekitada tugevaid tundeid ja seega tuleb seda käsitleda tundlikult. Alati jätke tegevuse lõppu piisavalt aega maha rahunemiseks, et taastada tasakaal.

Mõningad faktid Augusto Boali ja tema „Rõhutute Teatri“ kohta „Samal ajal kui mõned teevad teatrit, meie kõik oleme teater.“

Brasiilia teatrinäitleja Augusto Boal käivitas Rõhutute Teatri (Theatre of the Oppressed) 1950-datel ja 1960-datel aastatel. Ta tahtis muuta traditsioonilise teatri-monoloogi pealtvaatajate ja lava vaheliseks dialoogiks. Boal eksperimenteeris mitut liiki interaktiivsete teatritega, sest ta uskus, et dialoog on loomulik ja terve liikumapanev jõud kõikide inimeste vahel, et kõik inimolendid ihkavad ja on võimelised dialoogi pidama ning et kui dialoog muutub monoloogiks johtub sellest rõhumine.

Paratamatult, kui keegi näitab meile pilti või räägib oma kogemusest loo, siis lisame me sellele loole ja tegelastele oma kogemuste värvid.

Kujundite teater kasutab inimese keha vahendina tunnete, mõtete ja suhete näitamiseks. Teiste vormimise või oma keha kasutamise läbi võib luua ühte inimest või suurt gruppi inimesi hõlmava kujundskulptuuri, mis peegeldab skulptori nägemust olukorrast või rõhutusest. Kujundite teatrit võib kasutada nii nende gruppidega, kes on draamatehnikatega tuttavad kui ka nendega, kellel on vähe draamatehnika kogemusi või pole neid üldse. Keegi ei pea midagi pähe õppima ega ette kandma, aga see tehnika aitab tihti inimestel oma tundeid ja kogemusi turvalises keskkonnas analüüsida. Ja pealegi võib see väga lõbus olla!

Noortegrupiga võib näiteks uurida sotsiaalse tõrjutuse teemat. Kahel inimesel palutakse luua „liikumatu pilt“, milles kummagi poolt loodud kuju on kuidagi seotud teise poolt loodud kujuga – näiteks võiks üks olla ühiskonna enesekindel liige, teine nn autsaider. Teised grupi liikmed võivad lisada pildile täiendavaid kujusid (näiteks kõrvalseisjad, möödudajad või kummagi pildil oleva kaju sõbrad). Grupi juht koputab elavas pildis olevatele isikutele kordamööda õlale ja palub neil öelda paar mõtet valjusti. Väga huvitav võiks olla, kui elavas pildis osalejad vabastatakse lühikeseks ajaks ja antakse neile võimalus vaadata loodud pilti ning siis taas oma kohale asuda.

Seda harjutust saab muuta mitmel viisil. Esialgse pildi põhjal võivad ülejäänud grupi liikmed arvata, kus tegevus toimub ja kes iga isik võiks olla (nimi, vanus, amet/tegevusala jne). Nendelt võib küsida, millised sündmused viisid käesoleva olukorrani. Kui nad on välja mõelnud piisavalt erinevaid olukordi, siis jagatakse nad gruppidesse ja iga grupi ülesandeks on luua õiges järjekorras uus pilt ühest stseenist, mis viib lõppstseeni ehk esimese pildini.

Pärast seda pöörduvad liikmed algse pildi juurde tagasi. Need, kes elava pildi koostamises ei osalenud, püüavad pildil kujutatud olukorda kuidagi muuta, edasi arendada, sellele mingi lahenduse anda. Nad võivad seda teha nii, et koputavad ükskõik millise isiku õlale ja asuvad siis selle inimese kohale ning toovad pilti sisse uue vaatenurga või lausuvad mõne repliigi.

Need harjutused tekitavad üsna elava arutelu, mida juhendajal tuleb tundlikult ohjeldada.

Boal'i teatritöö üheks tahuks on Foorum Teater (Forum Theatre). Olemuselt on see draamavorm, mis ajendab provotseerival viisil aru saama ja õppima ning loob rõhumise või väljakutsetega toimetulemiseks gruppi ja üksikisikut abistavaid strateegiaid. Boal'i kirjelduse kohaselt võimaldab Foorum Teater inimestel „uurida teisi isikuid, teisi viise, mis annavad inimesele teatud olukorras rohkem jõudu/mõjuvõimu. Rõhu-

mise alt vabanemine tähendab teistsuguse käitumismalli omandamist." Foorum ei kohusta millekski ega ütle, mida peab tegema. Foorum pakub välja proovimisvõimalusi, mida saaks kasutada, kuid jätab lõppkokkuvõttes kõik inimese enda otsustada.

Foorumi stseene esitatakse tavaliselt lühistseenidena, nendesse võib vabalt kuuluda ka eelpool tutvustatud „liikumate piltide“ elluäratamine. Algselt näidatakse publikule kogu stseeni, seda juhatab Foorum Teatri juht ja etenduse läbiviija Jokker. Siis teatab Jokker, et sketš esitatakse uuesti, ainult et sellel korral võivad pealtvaatajad, kes soovivad stsenaariumit muuta või uut tegevuskava välja pakkuda, hüüda soovitud kohal „STOPP!“. Siis on pealtvaatajal võimalik näitlejaga kohad vahetada ja ise oma mõtted ellu viia või ütelda näitlejale, kuidas peaks stseeni muutma. Kui publik ise tegevust ei peata, võib seda teha Jokker ja paluda seejärel, et pealtvaatajad pakuksid võimalikke lahendusi.

Foorum Teater mitte ainult ei anna publikule tegutsemisvõimalust ega tee teda tegevuses osaliseks, vaid näitab ka kujundlikult, et alati on olemas valikud ja alternatiivsed teed, mis võivad tulemust muuta.

Täiendavat kirjandust lugemiseks

Boal, Augusto. *The Theatre of the Oppressed*. New York : Urizen Books, 1979.
Täiendav trükk Routledge Press New York/London, 1982.

Boal, Augusto, *Games for Actors and Non-Actors*. New York : Routledge Press, 1992.

Boal, Augusto, *The Rainbow of Desire. Selected Articles by Augusto Boal*, New York : Routledge Press, 1995.

ERINEVAD LAHENDUSED

Eesmärk

Stseenid väikestes gruppides, kus tähelepanu on keskendunud jõuetute olukorra muutmisele. Püütakse mõista jõuetuse tunnet, seda visuaalselt väljendada ja proovida erinevaid alternatiivseid lahendusi ja nende mõju. See harjutus põhineb osaliselt Augusto Boal'i tööil (vaata eelnevat selgitavat märkust Boal'i kohta).

Vahendid

Puuduvad

Grupi suurus

Erinev, kolmesed grupid

Aeg

50 minutit

Etappide kirjeldus

1. Paluge osalejatel tuletada meelde mõnda olukord, kus nad tundsid end jõuetult ega olnud võimelised midagi selles osas ette võtma. See võiks olla mõni olukord, mida nad üritasid tulutult muuta või olukord, mille puhul neile oleks meeldinud teistsugune lahendus. (5 minutit)
2. Kolmest gruppides vormivad kõik kordamööda vaikselt ülejäänud grupi kolmeks stseeniks, mis kujutavad olukorra algust, keskohta ja lõppu. Ainult siis, kui inimene on segaduses selle üle, keda ta pildis etendab, tuleks talle seletada, kes ta on. (10 minutit)
3. Kui iga grupiliige on saanud ettevalmistada oma stseenid, tuleb valida üks lugu, mille kallal edasi töötada. Tehke valitud loo stseenid uuesti läbi, kuid seekord lisage igale pildile üks valjusti lausunud mõte. Väljamõeldavate mõtete järjekord tuleks varem kindlaks määrata.
4. Sama looga edasi töötades laiendage pilt ja mõtted kolmeks lühikeseks stseeniks (iga stseen mitte rohkem kui üks minut). Iga liige teeb oma mõttest lause ja lisab sellele sobiva tegevuse. (5 minutit)
5. Tooge kõik grupid kokku ja vaadake, mida iga grupp tegi. Kasutage ühte alagruppi oma demonstratsioonis. Võtke pilt, milles on kergesti äratuntav rõhuja ja rõhutav, kellele me kaasa tunneme. Paluge ülejäänud osalejatel pakkuda välja võimalusi, kuidas võiks jõuetu isik toimida, et oma olukorda muuta. Proovige need ettepanekud järelle, kasutage mõtte väljakäinud inimest stseenis selle asemel, kelle käitumist ta tahtis muuta. Jätkake seda ülejäänud lugudega, kas siis ühes grupis või kahes (liitunud) grupis, kus kordamööda ollakse publiku osas. (15 minutit)

Analüüs ja hindamine

Kuidas mõjutavad erinevad tegevused tulemust? Kuidas seostub see harjutus osalejate päriseluga? Mida saavad nad sellest harjutusest endaga kaasa võtta? Mida nad sellest harjutusest õppisid? (5 minutit)

Täiendavad nõuanded

On oluline, et jõetu rolli osatäitja kritiseerimise asemel mõtleks grupp talle välja erinevaid alternatiivseid käitumisviise. Tihti näeb terve grupp koos lahendusi, mida üksikisikud eraldi ei märka.

POSTKAARDID

Praktiline harjutus väikestes gruppides, et uurida sotsiaalse ebaõigluse ja sellega võitlemisega seotud küsimusi.

Eesmärk

Selle harjutuse eesmärgiks on uurida visuaalsete kujundite abil konkreetseid näiteid sotsiaalsest ebaõiglusest ning leida võimalikke ja sobivaid tegevusi.

Vahendid

Postkaardid, kas järgmisel leheküljel pakutud näidete hulgast või teie enda valikul.

Grupi suurus

Väikesed kolme- kuni viieliikmelised grupid

Aeg

40 minutit

Etappide kirjeldus

1. Andke igale väikese grupi liikmele üks postkaart. Te võite paljundada ja lahti lõigata järgmisel leheküljel pakutud kaardid või ise valida või kujundada. (Vaata: täiendavad nõuanded). Paluge igal grupil esitada üks seeria stseene, mis kirjeldaks kaardi sõnumit. Iga kujundiga peaksid nad looma heli-efekti, mis nende arvates võtab kokku põhiemotsiooni või tunde. (15 minutit)
2. Grupid esitavad oma stseenid. Iga stseeni korral arvab publik, mis võis olla kaardile kirjutatud. Alles siis loeb esinev grupp oma kaardi ette. (15 minutit)
3. Mõnele grupile võib tunduda, et nad ei suutnud kaardi olemust tabada või et nende stseeni tõlgendati valesti. Need grupid võivad publiku ettepanekuid arvesse võttes oma tööd muuta ja parandada ning stseeni uuesti esitada. (Sellisel juhul tuleb arvestada lisaajaga.)

Analüüs ja hindamine

Mida arvavad grupid kaartidel tõstatatud küsimustest? Mida nad sarnases olukorras teeksid? Kas sarnaseid asju juhtub ka tänapäeval? Kui see on nii, siis mida inimesed nendes olukordades teevad? Kui osalejad peaksid kaartide sisu ühe lausega kokku võtma, siis milline see lause oleks? (10 minutit)

Täiendavad nõuanded

Juhendaja peaks valima kaardid nii, et teemad oleksid grupile sobivaid. Grupp võiks ka seda tööd edasi arendada ja ise postkaarte või plakateid teha.

Kolm näidet postkaartidest

POSTKAART

Kui ma annan vaestele toitu,
kutsuvad nad mind pühakuks.
Kui ma küsin, miks pole vaestel toitu
sõimatakse mind kommunistiks.

- Dom Helder Camara, Brasiiliast

POSTKAART

Meie süüks võib panna palju vigu ja
palju puudusi, kuid meie kõige suurem
kuritegu on laste hülgamine, eluallika
hooletusse jätmine. Mitmed asjad,
mida vajame, võivad oodata. Lapsed ei
või. Praegu on see hetk, kui kujunevad
nende luud, tekib nende veri ja nende
meeled arenevad. Neile me ei saa ütelda:
„homme”. Nemad on „täna”.
-Gabriela Mistral, Nobeli preemiaga
pärjatud Tšiili luuletaja

POSTKAART

Kõigepealt tulid nad juutide järele ja
ma ei öelnud sõnagi, sest ma polnud
juut. Siis nad tulid kommunistide järele
ja ma ei öelnud sõnagi, sest ma polnud
kommunist. Siis nad tulid ametiühingu
liikmete järele ja ma ei öelnud sõnagi,
sest ma ei olnud ametiühingu liige. Siis
nad tulid minu järele ja enam ei olnud
kedagi, kes minu eest oleks kostnud.

- Martin Niemöller,
natside ohver

8.3 Usalduse ja enesehinnangu loomine

Märkus

Järgnevad harjutused on grupi usalduse, teadlikkuse, koostöö ja kindlustunde loomiseks ja seetõttu nõuavad need suurt keskendumist. Neid harjutusi tuleb tutvustada ja läbi viia väga ettevaatlikult nii, et osalejad teaksid, mis on nende ülesannete eesmärk. Kõige tähtsamaks peab olema kõigi osalejate turvalisus.

TUUL PAJUOKSTES

Etappide kirjeldus

1. Kogunege tihedalt ringi. Üks osaleja läheb ringi keskele. Ta sulgeb silmad ja laseb oma kehal vabalt ja sirgelt kukkuda ning teised püüavad ja toetavad teda. (Toetajad sirutavad käed ette ning seisavad üks jalg natuke eespool ja põlvest natuke kõverdatud.)
2. Alguses peaks grupp hoidma käsi ringi keskpunkti lähedal koos niimoodi, et kukkuja kohe ei tunneks, et nad tema järele sirutavad ja teda püüdma hakkavad. Kui kindlustunne kasvab, võib grupp ringis natukene kaugemale nihkuda.
3. Andke kõigile kordamööda võimalus ringi keskel seista.
4. Hoolitsege selle eest, et oleks piisavalt inimesi, kes suudavad teisi hoida, eriti kui keskel on raskem inimene.

SEOTUD SILMADEGA JOOKSMINE

Etappide kirjeldus

1. Pange kõik osalejad ruumi ühte otsa seisma.
2. Ühel neist seotakse silmad kinni ja ta seisab ruumi teise otsa. Ta jookseb ruumi teisest otsast grupi suunas.
3. Grupp peab olema valmis jooksja pehmelt kinni püüdma.
4. Grupp peaks seisma poolringis ja hüüdma „stopp” enne, kui jooksja jõuab ruumi teise otsa ja ta jookseb aeglustub.
5. Julgustage osalejaid jooksma võimalikult kiiresti seni, kuni grupp hüüab „stopp” ja usaldama kaaslast. Uskuma, et nad tõepoolest ei lase tal vastu seina joosta.

USALDA END MEIE KÄTESSE

Eesmärk

See harjutus toimib hästi väikese noortegrupiga, kellega te olete juba varem koos töötanud. See on heaks alustuseks vestlusele, mis puudutab suhete, sõpruse ja usalduse teemat. Eemärgiks on lasta grupi liikmetel kogeda, kuidas on olla nii usaldatava kui ka usaldaja rollis. Harjutus julgustab neid mõtlema selle üle, kuidas nende enda tegevus teisi mõjutab ja kuidas on tunne vastupidisel juhul.

Vahendid

Hästituntud piirkond, kus noored saavad kindlaks teha takistuse (takistusala), mida tuleb liikumisel arvestada.

Sall silmade sidumiseks

Grupi suurus

Kuni 12 inimest

Aeg

Erinev, sõltub osalejate arvust

Etappide kirjeldus

1. Paluge noortel valida enda seast keegi. Kui te näete, et kedagi sunnitakse vabatahtlikuks hakkama, siis valige ise üks isik. Selgitage, et ülesande eesmärgiks on julgustada mängijaid üksteist usaldama ning vastutama nii enda tegude eest kui ka teiste turvalisuse eest. Öelge neile, et kui nad ükskõik millisel harjutuse hetkel peaksid end ebamugavalt tundma, siis tuleb seda öelda ja grupi tegevus peatatakse.
2. Paluge vabatahtlikul ette astuda ja siduge ta silmad salliga kinni. Kontrollige, et ta ei näeks ja paluge tal kirjeldada, kuidas ta ennast tunneb.
3. Juhtige kinniste silmadega vabatahtlik ruumis eelnevalt välja valitud kohta. Valige teine grupi liige, kes juhendab vabatahtliku takistustest mööda. Selgitage, et ülejäänud grupi ülesandeks on toetada kinniseotud silmadega noort. Aidake kaasa, kui noored üritavad juhendada. Paluge neil kirjeldada oma tundeid, eriti siis, juhtija rollis oleva noore tähelepanu hajub ja ta muutub juhiste andmisel lohakaks. Siis vahetage osad.
4. Teine võimalus on paluda grupil töötada paarides ja teha see harjutus läbi nii, et noored on kordamööda juhtija ja juhitava rollis.

Analüüs ja hindamine

Kui kõik on saanud korra proovida, paluge grupilt tagasisidet. Mis tunne oli teisest inimesest sõltuda? Kas oli parem juhtida või olla juhitud? Kas võimalus ise partnerit valida muutis asja? Mis tunne oli saada vale informatsiooni? See osa võib võtta niipalju aega, kui soovite. Aeg sõltub sellest, millise ala te liiklemiseks valisite.

SASIPUNDAR

Eesmärk

See meeskonnaharjutus on heaks viisiks alustada arutelu usaldusest ja sõprusest ning julgustada noori töötama koos grupi poolt seatud ühiste eesmärkide nimel.

Vahendid

Puuduvad

Grupi suurus

8 või enam

Aeg

20 minutit

Etappide kirjeldus

1. Paluge grupi liikmetel seista kõrvuti ringis nii, et nad ei puudutaks üksteist.
2. Paluge, et noored võtaksid kahel ringis oleval grupi liikmel kätest kinni, kuid mitte enda kõrval olevatel inimestel. See on palju raskem, kui algul tundub!
3. Andke neile 10 minutit aega, et kõik oleksid kaasatud, keegi ei viiliks kõrvale ja kõik hoiaksid kätest kinni kahel inimesel.
4. Kui kõik on omal kohal, paluge seda poosi hoida ja vaadata, mis kuju grupp on moodustanud.
5. Siis seadke noortele ülesandeks selle puntra lahtisõlmimine ja ringi taasmoodustamine ilma käsi lahti laskmata!
6. Lõpuks peaks kogu grupp olema tagasi ringis ehkki nad ei pea tingimata näoga kõik ühes suunas olema!

Analüüs ja hindamine

Kuigi see harjutus on mõeldud soojendusharjutuseks, on kasulik grupilt pärida, mida nad sellest kogemusest arvavad. Kas see oli mugav? Mis tunne oli teistele inimestele nii lähedal olla? Seda võib kasutada sissejuhatuseks isikliku ruumi ja kultuuriliste erinevuste teemale.

ENESEHINNANG – KUI TÄHTIS ON TUNDA END HINNATUNA

Eesmärk

Noorte enesehinnangu jaoks on oluline, et nad tunneksid end hinnatuna nende inimeste poolt, kellest nad hoolivad ja tunneksid, et hindavad end ise. Selle tunde puudumine võib viia frustratsioonini ja agressiivse käitumiseni. See workshop on kavandatud sissejuhatuseks positiivse enesehinnangu kujundamiseks.

Vahendid

Töölehed TUNDES END HINNATUNA

Kirjutusvahendid

Grupi suurus

Pole oluline

Aeg

Minimaalselt 1 tund

Etappide kirjeldus

1. Alustage enesehinnangu ja endaga rahulolemise teema tutvustamist. Jagage laiali töölehed ja kirjutusvahendid. Kui te teate, et noorel on raskusi lugemise ja kirjutamisega, siis lugege leht ise ette ja kasutage pilte või kirjutage ise nende vastused üles.
2. Aidake, kui noored mõtisklevad töölehel tõstatatud teemade üle. Kui nad ütlevad, et ei oska midagi kirjutada, paluge neil mõelda viimasele korrale, kui nad tundsid ennast õnnelikuna või armastatuna. Siis saate küsida lisaküsimusi, et teemat laiendada ja sellest rääkida.

Analüüs ja hindamine

Kui tööleht on täidetud, vaadake kirjutatu koos noortega üle. Paluge neil selgitada just viimases osas antud vastust. Näiteks võib noor inimene kirjutada, et tunneb end hinnatuna siis, kui ema teda kiidab ja selleks võib ta „pigem lihtsalt minema kõndida, kui vend tüli kisub, mitte aga vanda vastu lüüa, sest see ärritaks ema“. Koostage koos noortega eesmärkide saavutamise tegevuskava. Vaadake sõlmitud kokkulepped regulaarselt üle ning tähistage saavutusi ja seadke uued eesmärgid.

Tööleht TUNDES END HINNATUNA!

SEE OLEN MINA

Viimane kord tundsin end hin-
natuna, kui .....

See pani mind tundma end

.....

Inimesed, kes sisendavad mulle head enesetunnet on

.....

sest .....

Ma näitan neile, et olen õnnelik sellega, et .....

Asjad, mis sisendavad mulle head enesetunnet, on

1. ....

2. ....

3. ....

Asjad, mis aitavad mul seda saavutada, on

1. ....

2. ....

3. ....

KÕIK OSKAVAD MIDAGI – KUIDAS MÕÕTA ISIKUOMADUSI?

Eesmärk

Seda harjutust tuleks pikemal koolituskursusel kasutada kaks korda - alguses ja lõpus. Eesmärgiks on teadvustada inimestele nende oskusi ja seda, mida nad veel teha ei oska.

Vahendid

Pikk pabeririba (5-10 meetrit), millele on joonistatud skaala numbritega 1-st kuni 10-ni.

Grupi suurus

6-30

Aeg

Kaks korda 20 minutit ja analüüsiks kuluv aeg (eriti pärast teist korda).

Etapptide kirjeldus

1. Selgitage osalejatele, et skaala on nende isiklike võimete ja oskuste näitamiseks. Lisage, et kõik osalejad peavad ausalt enda kohta otsustama/näitama, kas harjutuses nimetatavaid oskusi on neil vaja veel õppida (skaalal 1) või on nad neil juba täiesti olemas (skaalal 10). Selgitage ka seda, et harjutust korratakse koolituse lõpus, et näha, kas on toimunud mingeid muutusi. Ja kas need muutused on toimunud seetõttu, et inimesed õppisid midagi juurde või avastasid hoopis oma peidetud oskusi, mille olemasolust nad veel teadlikud polnud. Tehke selgeks ka see, et kedagi ei mõisteta hukka selle tõttu, kus nad seisavad ja et harjutus on peamiselt nende enda jaoks.
2. Esitage grupile väide ja paluge kõigil skaala näitude juures kohad sisse võtta. Kui nad on väitega täiesti nõus, peavad nad minema 10 juurde ja kui see ei käi üldse nende kohta, siis 1 juurde. Nad võivad otsida koha ka nende arvude vahel.
3. Paluge mõnel grupi liikmel oma asukohta põhjendada/selgitada, aga ärge sundige kedagi, kes seda ise ei soovi.
4. Korrake harjutust teiste väidetega.
5. Koolituse lõpus korrake harjutust ja küsige osalejatelt, kas esimesest harjutusest möödunud aja jooksul on midagi muutunud.

Väited, mida võiks kasutada:

- Ma oskan hästi koostööd teha
- Ma olen sündinud juht
- Ma oskan hästi tagasisidet anda
- Ma oskan hästi tagasisidet vastu võtta
- Ma oskan hästi inimesi aidata
- Ma olen innovatiivne ja ma tulen alati uute ideedega lagedale.
- Ma olen väga kannatlik
- Ma oskan hästi auditooriumi ees kõneleda
- Ma oskan hästi planeerida
- Ma olen hea huumorimeelega

Analüüs ja hindamine

Kas esimese korraga võrreldes muutus teie asukoht palju?

Kas te saite juurde teatud oskusi?

Kas oli valdkondi, milles te ennast alahindasite?

Kas oli valdkondi, milles te hindasite ennast üle?

Kas te saite rohkem teada enda või teiste kohta?

Kas sinu jaoks oli (vajaduse korral) skaalal madalamale astumine raske?

8.4 Konflikti juhtimine

KIRI TULNUKALE: KONFLIKT ON...?

Eesmärk

See on harjutus suurele grupile. Uuritakse sõna konflikt tähendust. Eesmärgiks on selgitada, mida me selle sõna all mõtleme. Harjutus aitab leida grupiseseid vastuseid ja õpetab tegema koostööd ühise definitsiooni leidmiseks.

Vahendid

Suur paberileht

Kirjutusvahendid

Grupi suurus

12-20

Aeg

35 minutit

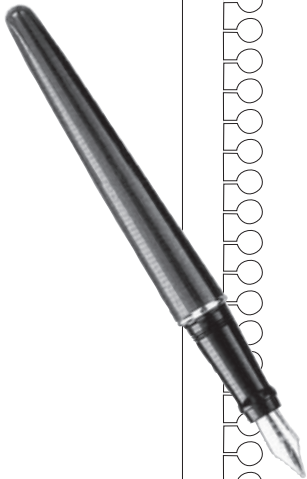
Etappide kirjeldus

1. Jagage suur paberileht tulpadeks, millest igaühe pealkirjaks on üks tähestiku täht. Selle harjutuse jaoks valige tähed A-st kuni H-ni.
2. Paluge osalejatel teha individuaalne ajurünnak ja panna kirja konfliktiga seotud sõnu. Igaüks peaks mõtlema vähemalt ühe sõna iga tähe alla (näiteks A – agressiivne, B - brutaalne). Eelnevalt valitud kirjapanija kirjutab sõnad üles nii nagu grupi liikmed neid hüüavad. Iga osaleja võib ka ise oma sõna tabelisse lisada. Harjutuse selles etapis ei ole vaja arutleda, miks teatud sõnad valiti. (5 minutit)
3. Kui tabel on täidetud (hea, kui selleks on ette nähtud kindel aeg), võivad osalejad üksteisele sõnade kohta küsimusi esitada – mida need sõnad tähendavad, kuidas on nad seotud konfliktiga jne. Kuid ärge lubage neil valikuid kritiseerida. (3 minutit)
4. Osalejad jagunevad paaridesse või kolmestesse gruppidesse ja valivad tabelist ühe tähe. (Hea oleks, kui kõigil gruppidel oleks erinevad tähed). Nende ülesanne on koostada lühike teade/sõnum tulnukale, kes ei ole kunagi kuulnud, mis on konflikt ja selgitada talle selle olemust. Iga grupp kasutab ainult neid sõnu, mis on nende valitud tähe all. Seejärel nad tutvustavad oma selgitust teistele grupi liikmetele. (10 minutit)
5. Jagades osalejad uutesse neljastesse või viiestesse gruppidesse paluge neil välja mõelda lühike lõvv definitsioon sõnale konflikt. Alustada võiksid kõik nii: „Konflikt on...”. Laske igal grupil leida ise loov viis oma definitsiooni esitamiseks. Nad võivad kasutada ka stseene või „liikumatu pilti” ja kaasata esitlusesse kõik inimesed. Ettekannete puhul on vaja lisaega. (10 minutit)

Analüüs ja hindamine

Kui kõik on koos tagasi suures grupis, paluge osalejatel ükshaaval jutustada oma kogemust grupiliikmetega suhtlemisel. Kuidas grupp oma kirja tulnukale kirjutas? Kuidas jõudis grupp definitsiooni osas üksmeelele? Kas kellegi teise definitsioon üllatas? Kas oli lihtne leida sõnale „konflikt” lühikest ja tabavat definitsiooni? Küsimusi, mida võiks esitada, on veelgi. Kas nad õppisid selles harjutuses midagi konfliktide kohta? Kas nüüd on see sõna arusaadavam? Kas nende arvates on mõni äärmiselt oluline aspekt välja jäetud? (7 minutit)

MIS TUNNE SEE ON?

Eesmärk

See harjutus julgustab noori tuvastama, kuidas nad end erinevates olukordades tunnevad ja julgustab neid otsima lahendusi, mis ei viiks ei pinge ega agressiivsuseni. See on mõeldud toetama noori oma tunnete kirjeldamisel ja probleemide analüüsimisel ning leidma potentsiaalseid viise nendega toimetulekuks.

Vahendid

Tööleht MIS TUNNE SEE ON?, mis on volditud nii, et paistab ainult esimese situatsiooni kirjeldus.

Grupi suurus

Pole oluline

Aeg

1 tund

Etappide kirjeldus

1. Vestlust alustades rääkige erinevatest tunnetest, mida me kogeme. Pakkuge välja mõte, et mõnikord need tunded mõjutavad viisi, kuidas me olukorra lahendame. Kuid võib ka juhtuda, et me tõlgendame oma tundeid valesti, seepärast võivad probleemid jääda lahendamata või süveneda ning me tunneme end jõuetuna nendega toimetulekuks. Küsige noortelt, kas nad mäletavad mõnda olukorda, kus probleem muutus tõsisemaks, sest nad kas tegid midagi või jätsid midagi tegemata. Milliseid tundeid nad mäletavad?
2. Jagage laiali töölehed MIS TUNNE SEE ON?, mis on kokku volditud nii, et paistab ainult esimese situatsiooni kirjeldus.
3. Paluge grupil situatsioon omaette läbi lugeda ja mõelda lehekülje päises olevate küsimuste üle. Kui te arvate, et see on teie grupi jaoks liiga raske, lugege kõik situatsioonid ise ükshaaval ette.

Analüüs ja hindamine

Paluge grupilt iga situatsiooni kohta tagasisidet. Kas grupp näeb probleemi samas valguses? Kas nad on ühel meelel selles osas, millised tunded võivad tekkida? Kui kerge on lahendusi välja pakkuda?

Julgustage gruppi isiklike näiteid meenutama, neid teistega jagama ja läbi töötama.

MIS TUNNE SEE ON?

Iga järgneva situatsiooni juures mõelge allpool loetletud punktidele.

Mis on probleem?

Mis on tunne?

Mida saab teha?

1. Sinu sõbral on alati rohkem taskuraha kui sinul. See pole aus! Sinu ema on nii alatu. Ta ütleb, et sa peaksid kodus midagi tegema, kui tahad rohkem raha saada!
2. Su isa läks elama oma uue tüdruksõbra juurde. Ta ütles, et võid nädalalõpud tema juures veeta, kuid nüüd ütleb tema uus tüdruksõber, et sinu jaoks pole ruumi.
3. Keegi koolist narrib mänguväljakul sinu venda ja ähvardab ära lõhkuda tema elektrilise ratastooli.
4. Su sõber võitis koolis joonistusvõistluse. Sa oled tõsiselt vihane ja arvad, et see oli kokkumäng. Sa ju tead, et sinu töö oli parem!
5. Sul on klassikaaslastest erinev aktsent/murrak. Üks tüdruk narrib sind selle pärast ja kõik naeravad. Kui sa püüad talle vastata, siis ta lihtsalt ahvib sind järele ja kõik naeravad veelgi rohkem.
6. Klass jäeti sinu pärast peale tunde. Nüüd ütlevad kaaslased, et kui sa süüd kohe üles ei tunnista, siis sa seda veel kahetsed.

VIHA JA AGRESSIIVNE KÄITUMINE

Eesmärk

Järgnev harjutus on sissejuhatuseks, et õppida toime tulema viha ja agressiivsete olukordadega. Viha ja agressiivsed olukorrad on keerukas ja eriline valdkond, kuid see harjutus siin annab põhilised teadmised ja juhtnöörid, kuidas töötada noortega, kes on potentsiaalselt rasketes olukordades.

Vahendid

Kaks A4 suurust pappi, mis on kinnitatud vastasolevatele seintele ning millest ühele on kirjutatud VIHANE ja teisele POLE VIHANE.

Pabertahvel

Markerid

Rollikaardid

Grupi suurus

8-12

Aeg

3 tundi ja 10 minutit

Etappide kirjeldus

See ajab mind nii vihale! (20 minutit)

1. See on soojendusring, mis tehakse koolituse alguses. Selles jõutakse arusaamisele, et viha on emotsioon, mida me kõik tunname. Igaüks saab vihaseks, kui olukord vallandab teatud tunde või mõtte. See võib olla otsene vastus juhtunule või reaktsioon, mis tekib varasema kogemuse tõttu. Grupi liikmed võivad tuua erinevaid näiteid selle kohta, mis viha tekitab ja analüüsida grupi poolt antud vastuseid.
2. Selgitage grupile, et te loete neile ette rea situatsioone, mis võivad neis tekitada vihatunde. Näidake ruumi kahte vastasseina, millel on sildid VIHANE ja POLE VIHANE ja paluge liikuda selle sildi juurde, mis nende tunnetele vastab.
3. Julgustage gruppi olema oma vastustes aus. Rõhutage, et viha on niisama normaalne nähtus nagu iga teinegi tunne ning meil kõigil on õigus teatud olukordades vihastada.
4. Edasi proovige koos grupiga toimunut analüüsida. Miks vallandab teatud olukord viha? Kas on üksmeelseid arvamusi? Näiteks kas enamus grupist vihastab ebaviisakuse või lugupidamatuse peale?

Vihamärkide äratundmine (30 minutit)

1. Jagage grupp kaheks ja paluge kummagi grupil valida endi hulgast üks sekretär ja üks kõneleja.
2. Gruppide ülesandeks on teha nimekiri 10 füüsilisest sümptomist, mille järgi võib ära tunda, et inimene on vihane.

Näiteks:

- punane nägu
- higistavad pihud
- sõrmega näitamine
- inimesele liiga lähedale tulemine
- karjumine/vandumine

3. Kutsuge kaks gruppi kokku ja kummagi grupi kõneleja esitab grupi poolt kirja pandud tunnused. Julgustage gruppi kirjapandud sümptomeid arutama. Kui lihtne oli seda nimekirja koostada? Kas kõik need tunded on teile tuttavad? Paluge grupil mõelda, kas on lihtne aru saada, kui noor inimene on vihane.

Konflikti lahendamine (20 minutit)

1. Selgitage, mida tuleb potentsiaalselt raskes olukorras konflikti lahendamiseks teada.
  - Tundke märke – astuge samm tagasi ja kontrollige, et te pole noorele liiga lähedale tunginud. Püüdke leida endale koht ukse läheduses ja ärge laske enda taganemisteed blokeerida.
  - Kuulatage – kuulake tähelepanelikult, mida öeldakse ja ärge segage vahele oma arvamuste või meenutustega.
  - Kaalutlege – kaalutlege noore poolt lausunud mõtteid, et näidata, et te saate temast aru. Selgitage fakte ja küsige lisaküsimusi, et hajutada viha ja julgustage noort selgitama, mis on halvasti.
  - Lahendage – nõustuge noorega erilahenduse või tegevuse osas. See ei pruugi olukorda muuta, kuid tekitab noores tunde, et midagi tehakse. See aitab noorel olukorra peremees olla ja ise lahendust välja pakkuda.

Kui need lahendused ei toimi, tuleb endale leida võimalikult ohutu koht.

Hoolitsege selle eest, et teie noortele on täiesti selge, et te ei palu neil ennast ohtu seada ega agressiivsete noorte taltsutamiseks jõudu kasutada. See on ohumärkide äratundmise ja olukorra leevendamise ning jalgalaskmise harjutus. Seda viimast siis, kui kaks eelmist katset ebaõnnestusid ja muud lahendused ei toimi. Lisaks võite rõhutada ka seda, et vabatahtlikena ei ole nad loobunud oma inimõigustest end kaitstult ja turvaliselt tunda – veenduge, et inimesed teavad kohaliku politsei ja vastutava projektijuhi telefoninumbreid juhuks, kui nad peaksid sattuma olukorda, mis väljub kontrolli alt.

Praktiline osa (1 tund 30 minutit)

1. Tutvustage raskete olukordadega toimetulemist, kasutage selleks rollimängu. Selle eesmärk on tõsta enesekindlust ja proovida läbi uusi oskusi ja teadmisi turvalises õhkkonnas.
2. Jagage vabatahtlikud neljasteks gruppideks. Igas grupis kehastuvad kaks liiget vabatahtlikeks noorsootöötajateks ja kaks etendavad noorte rolli, keda noorsootöötajad üritavad kaasata. Jagage rühmadele sama stsenaarium.
3. Varuge rollimängu läbiviimiseks 30 minutit ja julgustage noorte rollis olijaid tegema vabatahtlike elu nii raskeks kui võimalik!
4. Kui te näete, et rollimäng on lõppfaasis, paluge vabatahtlikel oma rollidest välja tulla ja arutada väikestes gruppides allpool loetletud küsimusi:
  - Mis ajab noore vihale?
  - Kas see on otsene või kaudne viha?
  - Kas konflikti lahendamine on võimalik?
  - Pange kirja tegevuskava olukorra leevendamiseks.
5. Lõpuks paluge kõigil kokku tulla ja oma tegevuskavasid tutvustada. Esitage küsimusi ja julgustage gruppe üksteise arvamusi kommenteerima.

Näiteks:

- Kui kerge oli teil oma positsiooni hoida, säilitada?
- Kas te suutsite asju näha noore inimese vaatenurgast?
- Kui frustreeritud te olite?
- Kas teil õnnestus jõuda konflikti lahenduseni?

Enese turvalisuse eest seismine (30 minutit)

1. Kavandage kõik koos juhendid vihase/agressiivse käitumisega toimetulemiseks.

Näiteks:

- Kuulake, mida noorel on öelda.
- Jälgige hoolega kehakeelt.
- Hinnake, milline oht valitseb teie enda jaoks ja teiste jaoks, kasutage selleks keskuse abi.
- Tegutsege – lahendage olukord või taganege.

SEE AJAB MIND NII VIHALE!

Keegi trügib järjekorras sinust ette.	Kaotad oma koduvõtmed.
Sa hilined, sest keegi hoidis sind kinni.	Keegi ütleb sinu pere kohta midagi ebaviisakat.
Sa kuuled kogemata pealt, kuidas keegi su tööd kritiseerib.	Telefon muudkui heliseb, aga kui sa selle vastu võtad, siis keegi ei vasta.
Sa istud liiklusummikus, aga sul on vaja koju saada.	Grupp teismelisi blokeerib linnas sinu tee.
Sulle antakse poes vähem raha tagasi.	Sõber muudkui laenab raha ja ei maksa seda üldse tagasi.
Sa näed tänaval, et keegi kohtleb looma halvasti.	Põrkad rahvast täis ruumis kogemata kellegagi kokku, vabandad, kuid tema vannub su peale.
Sa avaldad oma arvamust ja keegi naerab selle üle ja soovib mitte naeruväärne olla.	Sa loed ajaleheartiklit kallaletungist väiksele lapsele.
Jalgpallimeeskond, keda sina toetad, kaotab.	Sind süüdistatakse milleski, mida sa teinud pole.
Sind tabatakse valetamas.	Sa ostsid midagi, mis osutus praagiks, aga kui sa seda poodi tagasi lähed viima, ei taheta sulle raha tagasi maksta.
Sul jäi loteriivõidust ainult üks õige number puudu!	Sa magad ja ärkad äkki kõrvalkorterist kostva valju muusika peale.
Keegi palub sul pideval teha midagi sellist, mida sa teha ei taha.	Sa tahad helistada, kuid avastad, et kaardil pole enam raha.

VIHA ROLLIMÄNGU KAARDID

Samantha'l keelatakse teie keskuse külastamine kaheks nädalaks, sest ta alustas kaklust. Ta ilmub täna õhtul välja ja nõuab sisselaskmist.

Zak ja Isaac mängivad piljardit. Zak lööb kogemata sisse musta kuuli ja hakkab Isaac'i peale karjuma, et too müksas teda.

Cerys nutab WC-s. Tanya hakkas käima tema endise poiss-sõbraga. Kui sa küsid, kas temaga on kõik korras, siis Ceryl saadab sind "sinna" kohta ja käsib oma asjadega tegeleda!

Avastad, et Jake istub keskuse trepil ja joob õlut. Tuletad talle meelde, et keskuse reeglite järgi pole lubatud keskuse territooriumil alkoholi tarbida ja palud tal lahkuda. Ta karjub sulle vastu: „See on ju vaba maa, kas pole? Võin siin istuda, kui see mulle meeldib!”

8.5 Partnerlussuhete loomine

PABERTORNID

Eesmärk

See meeskonnaloomis harjutus julgustab partnerlussuhetele ja meeskonnatööle.

Vahendid

Ajalehed

Kleplint

Käekell

Grupi suurus

Pole oluline

Aeg

15 minutit harjutusele

10 minutit analüüsile

Etappide kirjeldus

1. Jagage noored kuni kuueliikmelisteks gruppideks.
2. Selgitage, et neil tuleb kavandada ja ehitada pabertorne. Eesmärgiks on ehitada võimalikult kõrge torn nii, et see ümber ei kukuks.
3. Selgitage, et iga grupi liige peab kaasa aitama kavandi koostamisele, et ehitamist ei või alustada enne, kui kõik grupiliikmed on kavandi heaks kiitnud.
4. Jagage laiali ajalehed ja kleplint.
5. Andke gruppidele 15 minutit torni ehitamiseks.
6. Seiske ise eemale!

Analüüs ja hindamine

Kui 15 minutit on möödas, paluge gruppidel ühekaupa rääkida, kui hästi nende koostöö sujus, kas keegi jäi harjutusest kõrvale (miks ja kuidas ta end siis tundis) ning kuidas nad jõudsid üksmeelele.

Kui kõik grupid on vastanud, paluge kõigil ka teiste torne uurida. Paluge kõige kõrgema torniga grupil selgitada, kuidas neil selle ehitamine õnnestus.

Kui aeg lubab, siis laske kogu grupil mõtiskleda selle üle, kuidas oleksid asjad võinud minna, kui igaüks oleks üksi töötanud.

SILDADE EHITAMINE*

Eesmärk

Selle harjutuse abil mõistavad osalejad, mis tunne on koostööd teha ja läbirääkimisi pidada ning millist rolli nad ise sellistes protsessides eelistaksid. Lisaks saadakse teada, mida tähendab suhelda kaudselt teise grupiga, kellest te eriti midagi ei tea.

Vahendid

Igasugused jääkmaterjalid

Papp

Liim

Käärid

Joonlauad

Grupi suurus

10-20

Aeg

2-3 tundi

Etappide kirjeldus

1. Jagage grupp kaheks. Selgitage, et nad on kahe omavahel tohutult laia jõega eraldatud linna elanikud. Pärast aastatepikkust arutelu on nad otsustanud üle jõe silla ehitada – üks linn teeb pool ja teine linn pool silda. Siiski on kogu asja juures üks probleem – teineteisega suhtlemine on peaaegu võimatu. Ainult üks grupi esindaja saab kahel korral arutada silla ehitamist teise grupi esindajaga. Grupid ise valivad esindaja.
2. Grupid lähevad eraldi ruumidesse, kust pole võimalik näha ega kuulda teise grupi tegevusi. Ruumist leiavad nad igasuguseid vahendeid silla ehitamiseks. Ainus asi, mida nad sillaprojekti kohta teavad, on see, et sild peaks ulatuma üle jõe, mille laius on 1 meeter ja pärast poolte ühendamist peaks sild kandma mänguauto. Nad peavad teise grupiga kokku leppima, kui lai või kõrge see sild peaks olema. Grupil on pool tundi aega, et valida esindaja, jagada laiali ülesanded ja alustada. Poole tunni pärast saavad gruppide esindajad omavahel 10 minutit vestelda. Nad võivad ainult vestelda, aga mitte jooniseid vahetada. Pärast seda on grupil aega pool tundi, et kuulata ära esindaja, jätkata tööd silla kallal ja muuta vajadusel joonist. Siis on esindajatel 10 minuti jooksul võimalus vestelda teises ruumis. Pärast seda algab viimane pooltund.
3. Siis tulevad kaks gruppi kokku ja näitavad oma silla osa, mis pannakse kokku ja seda testitakse.
4. Pärast mänguautoga tehtud katset arutavad grupid koostööd nii grupisiselt kui ka teise grupiga ja seda, kuidas nad ülesanded jagasid.

Analüüs ja hindamine

- Kuidas te töö organiseerisite?
- Kas kõigil oli sõnaõigust?
- Kuidas valiti läbirääkija?
- Kas kõik võtsid tööst osa?
- Kuidas läksid läbirääkimised?
- Kas te jäite oma algse kavandi juurde või tuli seda muuta? Miks?
- Kas grupisiselt tekkis konflikte?
- Kas te märkasite probleeme teise grupiga suhtlemisel?

*Allikas: Mugandatud raamatust „The Bridge“, Intercultureel Spelenboek, Centrum Informatieve Spelen, Leuven, Belgia

KES SEAL ON?

Eesmärk

See harjutus annab koolituse alguses grupile võimaluse ennast ise organiseerida. Eesmärgiks on anda osalejatele võimalus ette kujutada seda mitmekesist seltskonda, kes töötavad noortega üldse ning kes erivajadustega või vähemate võimalustega noortega. Tänu üldpildile, mis lõpus tekib, peaksid osalejad olema võimelised märkama võimalusi ühisteks partnerlussuheteks. See harjutus tutvustab partnerlussuhete loomise kontseptsiooni. Seda võib kasutada ka sissejuhatuseks siis, kui te räägite partnerlussuhete loomisest ja selle põhjustest.

Vahendid

Asukoht linnas või linna lähedal

Paber ja kirjutusvahendid või siis makk

Linnakaardid ja telefonikaardid või telefoni kasutamise võimalus

Grupi suurus

10-40

Aeg

Umbes 5 tundi (1 tund esimesel päeval ja 4 tundi järgneval päeval)

Seda harjutust peaks läbi viima linnas (kui koolitus toimub linnast väljas, siis tuleb täiendavalt arvestada ka transpordile kuluvat aega)

Etappide kirjeldus

1. Kõigepealt selgitab juhendaja, et antud harjutus on arusaamiseks, kui palju erinevaid inimesi töötab noortega urbaniseeritud piirkonnas. Tuleb korraldada küsitlused, mis valmistatakse ette väikestes gruppides. Eriti tuleks keskenduda erivajadustega või vähemate võimalustega noortega töötavatele isikutele.
2. Moodustage 5-e kuni 8-liikmelised grupid. Jagage neile linnakaardid ja määrake igale grupile teatud geograafiline piirkond.
3. Esimesel päeval andke 1 tund aega järgneval päeval toimuva uurimuse ettevalmistusteks. Hoolitsege, et osalejatel oleks telefoni kasutamise võimalus.
4. Järgmisel päeval varuge 3 tundi uurimuse läbiviimiseks ja tagasiside ettevalmistamiseks koosoleku tarbeks (osalejad ei peaks keskenduma niivõrd tagasiside põhjalikkusele vaid pigem sellele, kuidas esitada küsitluse tulemusi kiiresti ja tõhusalt).
5. Tagasiside koosolekuks varuge aega 1 tund. Paluge grupil keskenduda lisaväärtusele, mida noorsootöös osalevad inimesed/struktuurid võivad anda noorte tõrjutuse vastu võitlemise koostöösse edaspidi.

Analüüs ja hindamine

Ettevalmistus

- Kuidas me ise enda organiseerimiseks hakkama saime?
- Kas me saavutasime oma eesmärgi?

Koosolek

- Kas teie poolt küsitletud inimesed teavad, mida teevad teised samal alal töötavad inimesed? Millised suhted neil on?
- Kas on mingisuguseid struktuure, platvorme või võrgustikke, mis teevad koordineerimistööd?
- Mis te arvate, kas te saaksite noorsootöötajana või noorteühendusena teha selliseid ülevaateid linnavalitsuse jaoks?
- Kuidas te looksite muid partnerlussuhteid?

Täiendavad nõuanded

Rollimängu kasutamine: juhendajad on linnapea ja linnavalitsuse see osakond, mis vastutab sotsiaaltöö, hariduse ja noorsootöö eest.

* Harjutuse alustamine: teavitage osalejaid sellest, et: „linnavalitsus on andnud neile volitused uurimuse läbiviimiseks, mille käigus tuleb välja selgitada, kes töötab noortega üldse ja kes just erivajadustega või vähemate võimalustega noortega. Eesmärgiks on saada ülevaade potentsiaalsetest koostöö võimalustest, mis aitaksid luua noorte sotsiaalset kaasatust edendavat poliitikat.“

* Tagasiside koosolek: rollimäng jätkub. „Linnapea ja linnavalitsuse vastav osakond võtavad koos vastu erinevad grupid. Iga grupp esitab kordamööda linnavalitsusele oma uurimuse tulemused. Linnapea esindaja ja tema kaaskond võivad mängida ka poliitikuid ja nõuda poliitiliste eesmärkide sõnastamist või küsida, kust võtaks grupp raha noorte sotsiaalset kaasatust edendava poliitika elluviimiseks.“

Kui te seda rollimängu kasutate, siis on pärast oluline rõhutada seda ohtu, mis tekib selgete eesmärkide puudumisest või eetika puudumisest siis, kui teil palutakse teha partnerluseuurimus linnavalitsusele või kui teil on tegemist poliitikutega. See võib viia aruteluni teemal, mis on partnerlus ja kuidas seda rajada.

8.6 Omataoliste/ - ealiste koolitus

VABAKOOL

Eesmärk

Harjutus sellisele grupile, kes on varem workshop'ides osalenud ja on seetõttu vähemal või rohkemal määral kogenud. Harjutuse eesmärgiks on muuta töötubades osalejad töötubade aktiivseteks juhendajateks ning anda neile selliseks juhendamiseks tarvilikku enesekindlust.

Vahendid

Kaks paberilehte inimese kohta. Ühel pealkiri: „Mida mul on pakkuda“ ja teisel: „Mida ma tahaksin õppida“

Kirjutusvahendid

Vildikad

Grupi suurus

10-40

Aeg

Umbes 3 tundi

See workshop on alguseks paljudele töötubadele, mida osalejad hakkavad ise hiljem läbi viima ja seega võib see kesta terve ööpäeva või enamgi.

Etappide kirjeldus

1. Kõigepealt selgitab juhendaja, et see workshop on alguseks tervele reale töötubadele, mida osalejad hakkavad ise hiljem läbi viima. Ta selgitab ka seda, et hea töötoa korraldamiseks ei piisa ainult heast teemast, vaid seda tuleb esitada ja läbi viia kaasa-haaravalt ja huvitavalt. Ta rõhutab ka, et igaühel on teatud oskused, hobid või anded, millest teised midagi ei tea ja millest paljud inimesed võivad huvitatud olla.
2. Siis antakse osalejatele kiirkursus workshop'ide läbiviimise kohta. See peaks olema väga põgus selgitus, peamiselt võiks mainida, et töötoa läbiviimisel tuleb kasutada elavat esitust, erinevaid meetodeid (teoreetilisi ja praktilisi), näitlikke abivahendeid (pildid, kujundid) ja osaliste aktiivset kaasamist diskussiooni rollimängude või teatri kaudu. Kui võimalik, korraldage osalejatele näitlik ideaalne workshop, kus nad teevad märkmeid selle ülesehituse, kasutatud meetodite ja esitlustehnika kohta.
3. Jagage laiali lehed ja selgitage eesmärki. Lehele „Mida mul on pakkuda“, saavad osalised kirjutada oma anded, hobid ja oskused. Juhtige tähelepanu sellele, et pakkuda võib kõike alates tänavatantsust kuni laulusõnade kirjutamiseni, alates kodanikuallumatuses kuni postkaartide valmistamiseni ning alates hiina keelest kuni joogani välja. Teisele lehele „Mida ma tahaksin õppida“ võivad osalejad kirjutada, milliste teemade kohta nad sooviksid rohkem teada saada. Ka need teemad võivad olla leivaküpsetamisest kuni religioonini ning jalgpallimängust kuni loosungite väljamõtlemiseni. Osalejatele antakse 15 minutit, et nad kirjutaksid kummalegi lehele üks kuni kolm teemat. Samal ajal täidab ka juhendaja lehed ja valmistab ette kaks silti: „pakkumine“ ja „nõudlus“ ja kinnitab need seinale. Kui osalejad on kirjutamise lõpetanud, võivad nad oma lehed vastava sildi alla seinale kinnitada.
4. Kõigile antakse teiste lehtedega tutvumiseks 15 minutit. Pakkumiste poolel võivad inimesed neile huvipakkuva teema juurde vildikaga risti või linnukese panna. Nõudluse poolel võivad need, kes tunnevad, et võiksid sellel teemal workshop'i pidada, kirjutada teema taha oma nime. Need, kes on lihtsalt teemast huvitatud, võivad jälle panna risti või linnukese.

5. Siis otsustab grupp, millised teemad on kõige populaarsemad ja ajalisi piiranguid arvestades valib mõned nendest välja. Üldiselt võtab üks workshop kaks kuni kolm tundi, kuid seda annab kohandada. Ideaalolukorras peaks igaühel olema võimalus läbi viia üks workshop, kuid mõnikord on see praktiliselt võimatu.
6. Grupp jagatakse väiksemateks nelja- kuni seitsmeliikmelisteks ettevalmistusgruppideks. Seda võib teha huupi, sest ettevalmistusgrupis osalemine ei tähenda, et sa pead läbi viima või osa võtma just sellest töötoast. Siiski peaks igas grupis olema vähemalt üks inimene, kelle teema välja valiti. Gruppidele tuleks täpselt teada anda, palju inimesi osaleb töötoas ja kui palju aega on selleks ette nähtud.
7. Ettevalmistusgrupid vaatavad lähemalt valitud teemasid. Kuidas oleks hea seda teemat esitada? Milliseid soojendusharjutusi, rollimänge, diskussioonitehnikaid saaks kasutada? Kui palju aega kulutada teooriale ja kui palju praktilisele osale? Kuidas haarata tegevusse kõik osalejad? Grupp valib teatud teema(d) ja visandab valitud töötoa(tubade) tarbeks ülesehituse ja sisu. Juhendaja jälgib gruppide tööd, annab nõu ja aitab regulaarselt.
8. Kõik grupid tulevad kokku ja esitavad enda kavandatud töötubade ülesehituse ja sisu.
9. Väikese grupiga pannakse paika töötubade toimumise aeg. Erinevad töötoad võivad toimuda ka üheaegselt.

Analüüs ja hindamine

Individuaalne osa

- Kas oli raske leida neid teemasid, millest sa midagi tead või teada tahad?
- Kas teiste pakutud teemade hulgas ja nende suhtumises sinu teemadesse oli midagi üllatavat?

Ettevalmistusgrupid

- Kas töötoa ülesehitust oli ettevalmistusgrupis raske välja mõelda?
- Kas kõik võtsid osa? Kui ei, siis miks?
- Kas tekkis lahkkelisid selles osas, kuidas töötuba tuleks korraldada?

Koosolek

- Mida te arvate teiste gruppide poolt esitatud töötubade ülesehituste kohta?
- Kuidas te hindaksite oma grupi esitlust?
- Kas te olete oma grupi poolt pakutud töötoa ülesehituses piisavalt kindel, et töötuba selle järgi läbi viia?

Täiendavad nõuanded

Seda harjutust on kasutatud rahvusvahelistes suvelaagrites kahel eesmärgil. Ühest küljest selleks, et teha laager demokraatliku otsustamisega kõigile huvitavamaks ja anda neile võimalus valida milliseid workshop'e pakkuda. Teisest küljest selleks, et kaasata kõiki laagri töö korraldamisse ja panna nad vastutama workshop'i eest. Lisaks aitavad töötoad avastada, millised teadmised on grupis olemas ja mõista, et mõnikord ei ole vaja palgata professionaale, et need teie töö ära teeksid.

Seda töötubade meetodit võib kasutada ka omataoliste/-ealiste koolituse harjutamisena tõsisematel teemadel. Kui noored on saanud aru, et grupi ees seista on lõbus ja nad mõtlevad sellele, kuidas oma lemmikteemasid puudutavaid teadmisi paremini edasi anda, siis kasvab ka nende enesekindlus.

Suvelaagris on võimalik ette valmistada ja läbi viia kolmetunniseid töötube nii, et samal ajal peetakse kahte või enam workshop'i. See annaks inimestele võimaluse valida, millist nad tahavad osa võtta. Kui teie käsutuses on vähem aega, võib töötube teha ka poole- või ühetunniseid. Töötuba võivad läbi viia ka kaks või kolm samast teemast huvitatud inimest. See on hea võimalus neile, kes ei ole oma oskustes päris kindlad ja ei soovi töötuba üksi läbi viia.

Täiendav informatsioon: loesje@loesje.org

LAUAMÄNG „ÜLES-ALLA“

Eesmärk

Mäng, mis vaatab takistusi ja katalüsaatoreid, mis võivad meie teele sattuda, kui me alustame näiteks omataoliste/-ealiste koolitusprojekti. Samas võib see harjutus olla kasulik ka noorsoovahetuste või teiste ettevõtmiste korral. Seda harjutust võib kasutada ka järjena pärast seda, kui grupp on juba arutelu pidanud või kasutada seda projekti alguses teooriat käsitlevas workshop'is või analüüsi meetodina.

Vahendid

Kirjutusvahendid

Vildikad

Suur paberileht

Paber

Markerid

Värviline papp

Täringud

Liim

Grupi suurus

4 kuni 30 osalejat mängu ettevalmistamiseks

Kui teil on 30-liikmeline grupp, siis on koos raske arutada, seetõttu võiks teha väiksemad grupid, kes valmistaksid mängu eraldi ette või siis jagada mäng erinevateks osadeks.

8 kuni 30 osalejat mängimiseks.

Aeg

Mängu ettevalmistamine: 2-3 tundi

Mängimine: 1 tund

Etappide kirjeldus

1. Pange valmis lauamäng, kus on ruudustik ja ruutude peale joonistage madusid ja redeleid.
2. Selgitage, et mängu eesmärk on valmistada lauamäng, kus on selge, millised on projekti etapid ja milliseid probleeme või abivahendeid me võime kohata.
3. Kõigepealt pange paika alguspunkt ja lõppeesmärk esimeses ja viimases ruudus. Enamuse jaoks ei ole nende kirjapanek raske, kuid ärge unustage, et tegelik tegevus on ainult pool projektist, sest lisada tuleks ka hindamise osa.
4. Arutage läbi projekti erinevad etapid algusest lõpuni, sealhulgas ka ettevalmistamine, tegutsemine ja hinnangu andmine. Jagage vajadusel grupp väiksemateks osadeks. Millele peaks nendes erinevates etappides mõtlema? Milliseid takistusi on oodata? Millised sündmused võiksid projekti jaoks olla stimuleerivad? Millisel määral? Või kui harjutust kasutatakse hindamiseks, siis kuidas tundusid erinevad etapid ja milliseid ootamatusi tuli ette? Koostage nimekiri kõikidest teemadest, mis pähe tule-

vad ja pange nad kronoloogilisse järjekorda ning reastage takistused ja katalüsaatorid tähtsuse järjekorras. Heitke pilk saadud nimekirjale ja kontrollige, kas kõik on sellega nõus ja saavad kõikidest punktidest aru.

5. Järgmisena valige mõned sündmused, katalüsaatorid ja takistused (ilmselt ei saa te kasutada kõiki, sest mäng läheks liiga suureks ja muutuks mängimiseks igavaks) ning asetage need lauamängule. Sündmused täidavad ruute kronoloogilises järjekorras, katalüsaatorid on redelid, mis viivad edasi (mida rohkem see asjaolu kaasa aitab, seda pikema redeli võite joonistada, kuid ärge redelid liiga pikaks tehke) ja takistustest saavad maod, kes teid kas ühe või mitme ruudu võrra allapoole kisuvad.
6. Lisage madude ja redelite kasutamise juurde tingimusi nii, et inimesed peaksid kõigepealt vastama küsimusele või sooritama ülesande, mis on seotud projekti selle hetkega, millel nad parasjagu nupuga on. Kui tegemist on redeliga, siis annab huvitav või õige vastus võimaluse seda mööda üles liikuda ja kui tegemist on maoga, siis tuleb ebasobiva vastuse korral mao saba pidi alla libiseda.
7. Enne kui mängu alustate, teevad kõik endale värvilisest papist mängunupu. Mängu mängitakse lauamängu tavaliste reeglite järgi (näiteks 'Tsirkus'). Edasi võib liikuda vastavalt täringuga visatud silmade arvule. Redelid viivad üles ja maod alla. Eesmärk on jõuda esimesena viimase ruudu peale. Võite lisada uusi reegleid, panna näiteks mõne ruudu juurde projektiga seotud lisaülesande, mille mängija peab täitma enne, kui ta tohib edasi liikuda. Või anda täiendav ülesanne mängijatele, kes on samaaegselt ühel ruudul. Ülesannete täitmise eest võib punkte anda. Või mõelda grupiga välja muid reegleid.

Analüüs ja hindamine

- Kuidas peegeldab see mäng tegelikkust?
- Kas sinu jaoks oli lõplikuks eesmärgiks mäng ise või hinnangu andmine?
- Kas sul õnnestus mõelda takistuste ja abivahendite peale? Kas oli raske ülesannetele loovaid lahendusi pakkuda?
- Kes te jõudsite ühele meelele selles osas, milliseid takistusi ja katalüsaatoreid mängu lisada?
- Kas kõik osalesid arutelus?
- Kas sulle tundus, et inimesed kuulasid, mida sul oli öelda?

Täiendavad nõuanded

Mängu on mängitud rahvusvahelise noortekohtumise kultuuridevahelisel tutvustusõhtul rahvusliku kava ühe osana, kusjuures noortekohtumise teema oli mängu integreeritud. Kogu mäng joonistati kriidiga asfaldile ja inimesed ise olid elusuurused mängunupud. Tegelikult täiendati reegleid mängu ajal, sest teistest riikidest pärit inimesed hakkasid asju lisama ja varsti otsustati kehtestada uus reegel, et inimesed, kes olid mängu lõpetanud, said mängule lisada ühe täiendava takistuse või boonuse.

9. Kirjandus

T-Kit käsiraamat
Sotsiaalne
kaasatus

(Koolitus)raportid, aruanded

Ascher, Carol, *The Mentoring of Disadvantaged Youth*, ERIC Clearinghouse on Urban Education, New York, 1988

Saadaval internetis: www.ed.gov/databases/ERIC_Digests/ed306326.html (29-9-2002)

Artikkel erivajadustega või vähemate võimalustega noorte juhendamisest, mis keskendub noorte taustale, usaldusele ja ootustele.

Britton, L et al., *Missing Connections : The career dynamics and welfare needs of black and minority ethnic young people at the margins*, London, Policy Press, 2002

Despouy, Leandro, *The Realization of Economic, Social and Cultural Rights, Final Report on Human Rights and Extreme Poverty*, Geneva, Commission on Human Rights, Economic and Social Committee, UN, 1996

Uuendusmeelne aruanne, mille keskmes on pidevas vaesuses elavate inimeste kogemused kõigilt kontinentidelt. Aruanne kutsub üles vaesust terviklikult käsitlema ja kasutama selle väljajuurimiseks inimõigustega kooskõlas olevaid meetmeid (elektronilisel kujul: www.unhchr.ch).

World Association of School as an Instrument for Peace (EIP), *Step-by-Step to long term voluntary service*, Paris, EIP, 2002

Nimetatud materjal esitletakse Step-by-Step nimelise võrgustiku tegevust Euroopa Vabatahtliku Teenistuse programmi raames erivajadustega või vähemate võimalustega noortele projektide arendamisel. Inglise ja prantsuse keeles (eurotraining@compuserve.com)

European Commission – Youth Unit, *The Strategy for Inclusion in the YOUTH programme*, Brussels, European Commission – Youth Unit, 2001

Selle alusdokumendi töötas välja Euroopa kaasatuse-alane töögrupp ning Euroopa Komisjon esitles seda programmi Euroopa Noored rahvuslikele büroodele 2001. aasta juunis. Dokumendis on paika pandud raamistik ja erivajadustega või vähemate võimalustega noorte kaasamise lähtekohad programmi Euroopa Noored raames. Saadaval inglise, saksa ja prantsuse keeles (youth@cec.eu.int).

European Youth Forum, *Get In! Report on Youth Convention on Social Exclusion and Employment*, Brussels, European Youth Forum, 2000

Sisaldab mitmete otsese tõrjutuse kogemusega noorte arvamusalaldusi, keda on suudetud noorsootöösse kaasata. Aruandest tuleb selgesti välja seos sotsiaalse integratsiooni, noorte osalemise ja laiemas sotsiaalse kaasatuse vahel, mis rajaneb rohujuure tasandi mõistval noorsootööl (elektronilisel kujul: www.youthforum.org).

The Youth National Institute (INJEP), *The European YOUTH programme: an educational tool for street workers*. Final Report, Marly le Roi, INJEP, 2001.

See üritus tõi 2001. aasta oktoobris kokku 120 inimest, kelle hulgas oli tänavatööga tegelejaid, sotsiaalse kaasatuse ala eksperte, erivajadustega või vähemate võimalustega noori ja programmi Euroopa Noored rahvuslike büroode töötajaid. Lõppraport sisaldab tänavatööga tegelevate inimeste Hea Tahte Avaldust ja soovitusi selles osas, kuidas kasutada programmi Euroopa Noored töös oma sihtgrupiga. Saadaval inglise ja prantsuse keeles (dupuis@injep.fr).

Netherlands Institute for Care and Welfare (NIZW), *Guidebook for EVS short-term projects : from puzzled to jigsaw puzzle*, Utrecht, NIZW, 2000.

See on lühiajaliste EVS projektide käsiraamat, mille programmi Euroopa Noored Hollandi büroo on kirjutanud neile noorsootöötajatele, kes töötavad sotsiaalselt ebasoodsates tingimustes olevate noortega. (europa@nizw.nl)

Wodon, Quentin, *Attacking extreme poverty – learning from the experience of the International Movement ATD Fourth World*, Washington, World Bank (Technical Paper N° WTP502), 2001.

Tegu on äärmusliku vaesuse teemal kirjutatud esseede kogumikuga. Esimene osa räägib sellest, mida tähendab äärmuslikus vaesuses elamine, kuidas jõuda väga vaeste inimesteni programmide ja vahelesekumiste abil ning kuidas panna era- ja avalikud asutused nende arvamusega arvestama. Teine osa analüüsib äärmusliku vaesuse ja inimõiguste suhet. Rõhk on tööl, mida Rahvusvaheline liikumine ATD Neljas Maailm ja tema looja Joseph Wresinski on teinud selleks, et mõista ja teadvustada väga vaeste inimeste olukorda ja seda, mis tuleb äärmusliku vaesuse kaotamiseks teha (elektroonilisel kujul www-wds.worldbank.org).

Raamatud

Baumeister, R., *Self-esteem : The puzzle of low self-regard*. New York, Plenum Press, 1993.

Baumeister, R. et al. *Relation of Threatened Egotism to Violence and Aggression : The Dark Side of High Self-Esteem*, In *Psychological Review*, February 1996.

Branden, N., *Six Pillars of Self-Esteem*, New York, Bantam Books, 1994.

Caceres, Benigno, *Histoire de l'éducation populaire*, Paris, Seuil, 1997.

Kogukonnahariduse ajalugu: Benigno Caceres kirjeldab oma raamatus detailselt kohalikul tasandil organiseeritud hariduse tähtsaid etappe (prantsuse keeles).

Glasser, W., *Control Theory*. New York, Harper & Row, 1984.

Holman, Bob, *Kids at the Door Revisited*, Lyme Regis, Russell House Publications, 2000.

See raamat annab hinnangu ühele pikaajalisele kogukonna projektile selles osalenud noorte vaatenurgast. Projekt sai alguse 1970-ndatel ühes elamurajoonis ja see viidi läbi koostöös kohalike noortega, kellest paljud elasid pikaajalises vaesuses. See on huvitav uuring, mis rõhutab nende kohalike ja pikaajaliste algatuste väärtust, mis üritavad jõuda erivajadustega või vähemate võimalustega noorteni ja neid oma tegevusesse haarata.

Jans, Marc & De Backer, Kurt, *Youth (-work) and Social Participation – Elements for a practical theory*. Brussels, Flemish Youth Council – JeP!, 2002.

Belgias läbiviidud sotsiaalse osalemise uuringu aruanne, mis puudutab noori, noorsootööd ja kõiki sellega seotud isikuid (saadaval www.jep.be).

Lilley, Kirstie, *Words to the Wise : successful peer education with young people*. Somerset, Youth Work Press, 2001.

Praktiline käsiraamat omataoliste/-ealiste koolitusprojektide algatamiseks. Sisaldab ka noorsootöötajale mõeldud metoodilist abivahendit.

National YOUTH Agencies (NYA), *The active involvement of young people in developing safer communities*, Leicester, NYA, 2002.

Juhend selle kohta, kuidas kaasata noori programmidesse, mis keskenduvad ohutuma naabruskonna loomisele (saadaval internetis: www.nya.org.uk/active-involve-YP.htm)

Paulides, Han & Ten Thije, Nan, *Bemoei je ermee !* Utrecht, De tijdstroom, 1997.

Raamat räägib sellest, kuidas naabruskonnas noorsootööd alustada ja usaldust võita, milline on noorsootöötaja roll ja kuidas kaasata töösse kõiki asjaosalisi, mitte ainult noori. Ainult hollandi keeles.

Smith, Mark & Maclister-Brew, Josephine, *Youth work and informal education*, Somerset, Youth Work Press, 2001.

Noorsootöö ja mitte-formaalse hariduse ajalooline ülevaade.

Veebileheküljed

„Diferentseeritud õppimise viisid“ – www.offratel.nc/magui/PEDADIF.HTM (29-9-02).

Prantsuskeelse artikli “Pédagogie différenciée ou apprentissages différenciés” on kirjutanud selle ala spetsialist Philippe Meirieu. Artikkel kirjeldab õpimeetodite ja -viiside hetkeseisu tänapäeva kooli kontekstis. Rõhk on erinevate meetodite plusside ja miinuste väljatoomisel. Huvitav ja objektiivne lühiartikkel, kus võttesõnad on varustatud viidetega.

Envol network – www.envol.de

See organisatsioon pakub erivajadustega või vähemate võimalustega noortele osalemisvõimalust lühiajalistes Euroopa Vabatahtliku Teenistuse projektides. Nende koduleheküljel on erinevaid koolitusmaterjale.

Generation Youth Issues – www.generationyouthissues.fsnet.co.uk

Organisatsioon loodi 1996. aastal Glasgow's vastureaktsioonina piirangutele, mis noori üha enam erinevates eluvaldkondades mõjutavad. Organisatsiooni kuuluvad õpetajad, noorsootöötajad ja teised noortega töötavad spetsialistid. Nende koduleheküljel sisaldab olulisi artikleid erinevatel noorsootööd ja haridust puudutavatel teemadel.

Informal Education – www.infed.org

Noorte ja noorsootööga seotud päevakajaliste probleemide arutelu. Pakub võimalust tutvuda informaalsete hariduse ja elukestva õppe edendajate, teooriate ja teemadega.

Jeugd en Participatie – www.jep.be

Koolitusmeetodid ja taustinfo noorte noorsootöösse kaasamise kohta. Kahjuks ainult hollandi keeles, kuid sisaldab palju kasulikku informatsiooni nendele, kes seda keelt oskavad.

SALTO-YOUTH – www.salto-youth.net

SALTO-YOUTH on programmi Euroopa Noored raames algatatud koolitusala koostööraamistik, mis pakub võimalusi noorsootöö-alaseks koolituseks sellistel prioriteetsetel teemadel nagu kaasatus, EuroMed koostöö ja antirassism.

Youth Include – www.youthinclude.org

Euroopa internetileheküljel sotsiaalse kaasatusega tegelevatele inimestele. Leheküljel sisaldab kogemusi, viiteid, fakte, statistikat jne.

Youth Work Links and Ideas – www.youthwork.com

Internetileheküljel, kust leiate ohtralt praktilisi ideid ja koolitamisalaseid nõuandeid tööks noortega ning lugematu arvu artikleid ja viiteid teemadele, mis käsitlevad spetsiifilisi noorsootöö valdkondi nagu näiteks kriisisekkumine, kooliväline tegevus ja turvalisus noorsootöös.

10. Autoritest

T-Kit käsiraamat
Sotsiaalne
kaasatus

Tom Croft (autor) on vabatahtlik Rahvusvahelise Liikumise ATD Neljas Maailm juures, mis on vaesusevastasele võitlusele pühendunud inimõigustega tegelev kodanikuühendus. Tom Croft töötab organisatsiooni rahvusvahelises noortekeskuses Pariisi lähedal Champeaux's ja edendab noorte aktiivset osalemist just kõige tõrjutumate noorte hulgas, kes on erinevatest rahvustest ja väga erineva taustaga.

tom.croft@atd-quartmonde.org

Veronique Crolla (autor) on koolitaja ja ürituste koordinaator Hollandis. Ta juhatab erinevates koolides, noortekeskustes ja muudes organisatsioonides loova kirjutamise ja meeskonnaloomise töögrupe.

veroniquecrolla@hotmail.com

Tony Geudens (toimetaja) töötab osalise tööajaga SALTO-YOUTH'i heaks (programmi Euroopa Noored raames algatatud koolitusalaane koostööraamistik). Tema ülesanneteks on muuhulgas koolituste organiseerimine sotsiaalse kaasatuse teemal, veebilehekülje www.salto-youth.net kaasatuse teemalise osa arendamine. Hetkel tegeleb ta programmi Euroopa Noored rahvuslikele büroodele kaasatuse ressursikeskuse loomisega. Lisaks sellele on Tony vabakutseline koolitaja ning armastab end proovile panna veebidisainis ning ürituste korraldamises.

salto-be@salto-youth.net

Benoît Mida-Briot (autor) on prantslane ja on töötanud programmide Euroopa Noored (ja täpsemalt selle alaprogrammiga Euroopa Vabatahtlik Teenistus), Socrates ja Leonardo tehnilise abi üksuses Brüsselis. Benoît on teinud koostööd Euroopa Vabatahtliku Teenistuse Ühenduste Alliansiga 1999. aastal, koordineerides erivajadustega ja vähemate võimalustega noortele suunatud pilootprogrammi „Lühiajaline EVS töölaagrites“. Alates 2003. aastast on ta olnud vabakutseline koolitaja ning nõustaja rahvusvahelise noorsootöö valdkonnas.

b.mida-briot@skynet.be

Märkmed

T-Kit käsiraamat
Sotsiaalne
kaasatus

